

T.C.
Hitit Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

HZ. PEYGAMBER'İN (sav) EHL-İ BEYT EĞİTİMİ

Hasan Hüseyin UYAR

Yüksek Lisans Tezi

Çorum 2013

HZ. PEYGAMBER'İN (SAV) EHL-İ BEYT EĞİTİMİ

Hasan Hüseyin UYAR

T.C.
Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Osman EĞRİ

Çorum 2013

KABUL VE ONAY

Hasan Hüseyin UYAR tarafından hazırlanan “HZ. PEYGAMBER'İN (SAV) EHL-İ BEYT EĞİTİMİ” başlıklı bu çalışma, 17 Haziran 2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

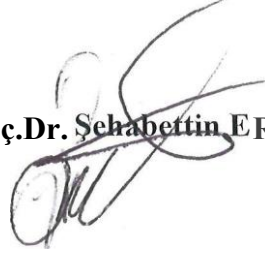
Prof.Dr.Osman EĞRİ (Danışman)

İmza

Yrd.Doç.Dr. Adem KORUKCU

İmza

Yrd. Dç.Dr. Şehabettin ERGÜVEN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İmza

Prof.Dr. Gülen ELMAS ARSLAN

Enstitü Müdürü

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.17/06/2013

İmza
Hasan Hüseyin UYAR

ÖZET

UYAR. Hasan Hüseyin, *Hz. Peygamber'in (sav)Ehl-i Beyt Eğitimi*, Yüksek Lisans Tezi. Çorum, 2013.

Hz. Peygamber (sav) peygamberlik vazifesi ile görevlendirildiği zaman, Arap Yarımadası dini hayat ve eğitim açısından sıkıntılı bir dönem yaşıyordu. Buna paralel olarak dönemin aile yapısı ve değerleri de yıpranmıştı. Hz. Peygamber (sav) tebliğ ve eğitim işine kendi ailesinden başladı. Hz. Hatice (ra) ve çocukları İslam'ı ve O'nun (sav) peygamberliğini kabul edip destek oldular. Bir peygamber bekleyişinde olan insanlar, Hz. Peygamber'in (sav) vazifesini yapmasına engel olmak istediler. Çetin bir eğitim ve irşat vazifesi eziyet ve hor görmelerin gölgesinde başladı. İlk Müslümanlar zorluklara göğüs germede O'na (as) destek olmaktan bir an geri durmadı. Aile fertlerinden başlayan eğitim ve öğretim faaliyetleri her türlü zorluk ve engellemelere rağmen aralıksız devam ediyordu. Mekke'den hicretle gidilen her yerde insanlara İslam'ın tanıtılması ve eğitim hizmetleri aralıksız olarak devam ediyordu. Hz. Peygamber (sav) Medine'de eğitim ve irşada ağırlık vermiş, imkanlar hazırlamış, kıyamete kadar neslinin devam edeceği torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i, diğer torunu Hz. Ümâme'yi ve Hz. Üsâme'yi itina ile yetiştirerek örnek bir terbiye modeli olmuştur. Hz. Ali (kv) ve Hz. Fatıma'ya (ra) daima rehber bir baba olmuş, ümmetine emanet ettiği Ehl-i Beyt neslinin ataları olmalarının gerektirdiği gibi bir dini hayat yaşamayı öğretmiştir. Hz. Peygamber'in (sav) hanesi bir okul gibi Ashab'ı yetiştirmiş, özellikle kadınlar peygamber eşlerinden dini en ince noktalarına kadar öğrenmişlerdir. Medine her yönüyle bir eğitim merkezi haline gelerek bütün Arap Yarımadası'na rehberlik yapmış; kabileler, Hz. Peygamber'e (sav) heyetler göndererek İslam'a girmiş ve beldelerine beraberlerinde öğretmenlerle dönmüşlerdir. Hz. Peygamber (sav) nübüvveti süresince bütün zamanını eğitim, irşad ve tebliğe adanmıştır. Az sayıda okuryazarı olan bu coğrafyada, en başta Hz. Ali (kv) olmak üzere Ehl-i Beyt'i ve eğitilmiş, Allah (cc) korkusu ile dolu, kul hakkına saygılı binlerce Ashab'ı yetiştirmiştir. Ümmeti'ne Kur'an'ı, Sünneti'ni ve Ehl-i Beyt'ini emanet edip vazifesini tamamlamıştır.

Anahtar Sözcükler. Hz. Peygamber (sav), Sünnet, Ehl-i Beyt, Eğitim-öğretim, Tebliğ.

ABSTARCT

UYAR. Hasan Hüseyin, The Prophet's Ahl al-Bayt Education, Master's Thesis, Çorum, 2013.

When the Prophet (peace be upon him) appointed to serve as the prophetic, the Arabian Peninsula were living a troubled period in terms of education and religious life. In parallel with this, the family structure and values of the period were burn out. The Prophet (peace be upon him) started this notification and education work from his own family. Hz. Khadija (ra), and her children accepted Islam and his prophet hood. People who were waiting of a prophet, wanted to avoid the Prophet to make his duty. The Arduous task of showing the true path (irsad) and education started under the shadow of grind and contempt. The first Muslims beared liabilities and did not stop backward for a moment on supporting Him. The education and training activities which started with the family members carried out in spite of all difficulties and obstacles without a respite. Emigrated to anywhere from Mecca, the introduction of Islam to the people and education services continued without interruption. The Prophet (peace be upon him) in Medina, had focused on education and irsad, prepared facilities and has been an exemplary model of training to his grandchildren Hassan and Hussein who will continue his generation until the Day of Judgment as well as other grandchildren Osama and Umame. He (peace be upon him) had always been a counselor to Hz. Ali (kv) and Hz. Fatima and taught to his ummah to live a religious life as required to be the ancestors of Ahl al-Bayt generation He entrusted. The households of Prophet Muhammad (peace be upon him) educated Ashab such as a school, especially women learned the finer points of religion very detailed from the wives of the prophet. Medina, becoming a training center in every aspect guided all the Arabian Peninsula. Tribes entered Islam by sending delegations returned to the resorts with the teachers. The Prophet (peace be upon him) dedicated his whole time on irsad and notification during the prophethood. While there were very little literate people in this region, He educated thousands of Ashab filled with the fear of Allah and with respect to the share foremost Ali (kv) from the Ahl al-Bayt. After completing his duty, he entrusted the Kur'an, Sunnah and Ahl al-Bayt to his Ummah.

Key Words: The Prophet (peace be upon him), Sunnah, Ahl al-Bayt, education and training, notification

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTARCT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR.....	vi
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ	1
1.Problem.....	1
2. Amaç.....	1
3. Kapsam ve Sınırlılık	2
4. Yöntem	2
5. Varsayım.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

EHL-İ BEYT

1. EHL-İ BEYT.....	5
2. EHL-İ BEYT'İN HUSUSİYETİ	7
3. EHL-İ BEYT'İ SEVMEK	12
4. EHL-İ BEYT'İN İSLAM'A HİZMETLERİ	16
4.1. Sünnet'in Öğrenilmesi ve Öğretilmesi	20
4.1.1. Hz. Hatice bint-i Huveylid (ra).....	20
4.1.2. Hz. Ali b. Ebu Talib (kv).....	21
4.1.3. Hz. Fâtımatü'z-Zehrâ binti Muhammed (sav).....	25
4.1.4. Hz. Hasan, Hz. Hüseyin (ra).....	29
4.1.5. Hz. Peygamber'in (sav) Eşleri (ra).....	30

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN (SAV) SÜNNETİNDE EĞİTİMİN TEMELLERİ

1. KUR'AN AYETLERİNDE HZ. PEYGAMBER'İN (SAV) EĞİTİMCİ YÖNÜ	40
1.1. Kur'an-ı Kerim İnsanlara Hizmet Etmeyi Emreder	43
1.2. İnsanın Tehlikelerden Korunması Esası	44
1.3. Kur'an-ı Kerim Bilimi Tebcil ve Teşvik Ediyor	47
2. HZ. PEYGAMBER'İN (SAV) EĞİTİME TEMEL OLAN VASIFLARI	48
2.1. Hz. Peygamber'den (sav) Önce Arap Yarımadası ve Eğitim.....	48

2.2. Tebliğ Görevi.....	51
2.3. Tevâzusu.....	53
2.4. Muhataplarını Tanıması.....	54
2.5. İnsanları Mahcup Etmemesi	55
2.6. Kişilere Seviyelerine Göre Konuşması	56
2.7. Hoşgörüsü ve Affediciliği	57
2.8. Reaksiyon (İnfial) ile Hareket Etmemesi	59
2.9. Hayatın Her Karesinde Yer Alması.....	60
2.10. Sabırlı Olması.....	61
2.11. Dürri Yetim Olması.....	63
2.12. Tebliğde Israrcı Olması	64
2.13. Karşılık Beklememesi	66
2.14. Ümmi Olması	68
2. 15. Emin, Güvenilir Olması.....	69
2. 16. Fedakârlığı ve Cömertliği.....	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN (SAV) EHL-İ BEYT EĞİTİMİ

1. HZ. PEYGAMBER'İN (SAV) MERHAMET EĞİTİMİ	75
1.1. Kur'an ve Sünnet'te Çocuk	77
1.2. Hz. Peygamber'in (sav) Çocuklara Merhameti ve Çocukları Eğitmesi	81
1.2.1. Doğum Öncesi ve Sonrası Yakın İlgi	82
1.2.2. Çocuklara Değer Verme	83
1.3. Hz. Peygamber'in (as) Her Varlığı Kapsayan Engin Merhamet Anlayışı	86
1.3.1. Hz. Peygamber'in (sav) İnsanlara Merhameti.....	87
1.3.2. Hz. Peygamber'in (sav) Bütün Yaratılanlara Merhameti.....	90
2. HZ. PEYGAMBER'İN (SAV) İBADET EĞİTİMİ	92
2.1. Hz. Peygamber'in (sav) ve Ev Halkının İbadet Hayatı	92
2.2. İbadet Hayatının Düzenlenmesi	95
2.3. İbadetin Aksatılmaması	96
2.4. İbadete İmrendirme ve Sevabını Müjdeleme.....	97
2.5. Her Kul İbadet Edebilir	100
3. HZ. PEYGAMBER'İN (SAV) KARAKTER EĞİTİMİ	104
3.1. Herkese Eşit Davranma	105

3.2. Huşunetten Sükûnet ve Ünsiyete.....	109
3.3. Helal Haram Hassasiyeti	112
3.3.1. Helal-Haram Sınırları ve Uyarı	115
3.4. Kolaylaştırın ve Müjdeleyin, Zorlaştırıp Kaçırmayın	118
4. BİLİM MECLİSLERİ VE BİLİME TEŞVİK	119
4.1. İslam'dan Önce Yazı	119
4.2. Kur'an-ı Kerim'in Bilime Verdiği Değer	120
4.3. Hz. Peygamber'in (sav) Bilimi Teşviki ve Bilim Meclisleri.....	122
SONUÇ.....	127
KAYNAKÇA	129

KISALTMALAR

<i>Age</i>	Adı Geçen Eser
<i>Agm</i>	Adı Geçen Makale
(as)	Aseyhisselam
b	Bin (oğlu)
bint-i	Kızı
Bkz.	Bakınız
C	Cilt
Der.	Derleyen
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
Edit.	Editör
H	Hicri
(Hz)	Hazreti
(ks)	Kuddise Sırrahu
(kv)	Kerramullahu Veche
M	Miladi
(MÜİFVY)	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
(r.a)	Radiyallahu Anhü
s	Sayfa
(sav)	Sallallahu Aleyhi Vesellem
ss	Sayfa sayısı
T.C.M.E.B.	Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı
(TDV)	Türkiye Diyanet Vakfı
Terc.	Tercüme eden
ty.	Tarih yok
vd.	Ve diğerleri

ÖNSÖZ

Eğitim, insan hayatını şekillendiren daimi bir faaliyettir. Eğitilen insan kendisine ve çevresine karşı sorumlu ve faydalı olurken, eğitimsiz fertler yaşadıkları ortamlarda hep problem kaynağı olmuşlardır. Şahısların eğitimi ile toplumun temelini oluşturan sağlıklı aile yapısına ulaşılmış, sosyal hayatın ahengi, toplumu oluşturan fertlerin eğitimiyle doğru orantılı gelişmiştir. Eğitilmiş nesiller toplumların yönlendirilmesi ve eğitiminde önemli rol oynamışlardır. Eğitim insan hayatının kalitesini etkileyen bir unsur olmuştur. İnsan eğitimine önem ve değer veren sistemler, medeniyetler kurmuş ve yaşadıkları devirlerde etkili olmuşlardır. İnanışları hedeflere ulaşmada başarılı olmuş, kitleleri kendi ideallerine inandırmışlardır. Eğitim toplumlar arası iletişimin en önemli vasıtası olarak öne çıkmıştır.

Allah (cc) ilk insan Hz. Âdem'i (as) bir peygamber olarak görevlendirmiştir. Dolayısıyla insanlık hayata eğitim ve tebliğ ile gözlerini açmıştır. İnsanın yaratılışının gayesi, niçin dünyaya geldiğinin farkında olması ve bu istikamette eğitilmesidir. Yüce Yaratıcı onun ihtiyaçlarını ve ideal hayatın şartlarını bildiği için peygamberlerini görevlendirmiştir. Peygamberlerin vazifesi, Allah'ın (cc) razı ve hoşnut olacağı en güzel hayatı insanlara öğretmek, onların önünde en mükemmel bir örnek olmaktır. Yaşayarak öğretmenin en güzel örnekleri olan peygamberler, eğitimin en tesirli yönünü kullanan öğretmenler olmuşlardır.

Hız. Peygamber (sav) peygamberlerin sonuncusu olarak insanlığı aydınlatmak ve irşad etmek için gönderilmiştir. O'nun (as) öğretileri insanlığın dünya ve ahirette kurtuluşuna vesile olarak, ideal insan olmanın yollarını göstermiştir. Peygamberlik vazifesine başladığı dönem eğitim ve inanç açısından oldukça sıkıntılı idi. Vazifesi gereği bu olumsuzluklar onun tebliğ ve irşadına engel olamamıştır. Bütün himmet ve gayretini insanlığın eğitim-öğretim ve tebliğine adanarak her fırsatı değerlendirip hak ve hakikati anlatmaya başlamıştır. Cehaletten gelen bütün engelleme ve sindirme faaliyetleri karşısında; durmadan, yılmadan yoluna devam eden Peygamberimiz (sav), İslam'ın insana verdiği değeri, onları eğiterek, öğreterek ve en güzel hayat tarzını göstererek ortaya koymuştur. Hayatın her kademesinde yer alarak insanlara örnek olmuştur. Hız. Peygamber'in (sav) herkesi kucaklayan, kendisine düşmanca yaklaşanlara bile tebliğle bir şeyler anlatabilmenin yollarını arayan anlayışı, kısa sürede toplum içinde karşılığını bulmuş ve

eğitimi m¼mk¼n olmayacak kişileri eğitmiş; onları getirdiği en g¼zel değerlerle tanıştırmıştır.

Hz. Peygamber (sav) ideal toplumun oluşması için fertlerin eğitimine ¼nem vermiştir. Toplumun yapı taşı olan aile hayatına yepyeni bir anlayış kazandırmıştır. Ailesini eğiterek, onlardan tertemiz bir Ehl-i Beyt neslinin yetişeceği kutlu bir yuva kurmuştur. İnsanın değerli olmasının yine insan olmasına bağlı olduğunu insana verdiği değerle g¼stermiřtir.

Çalışma ¼ b¼l¼mden oluşmaktadır. Birinci b¼l¼m: Ehl-i Beyt'in kimlerden oluştuğuna, hususiyetlerinin neler olduğuna ve İslam'a yaptıkları hizmetlere ayrılmıştır. Peygamber hanesinde olmanın getirdiği m¼kellefiyetleri ve hususiyetleri ifade edip, Hz. Peygamber'in (sav) Ehl-i Beyt hassasiyetini g¼stermeye çalıştık.

İkinci b¼l¼mde: Hz. Peygamber'in (sav) bir eğitimci ve ¼đretmen olarak eğitim ve ¼đretime etki eden, eğitimi kolaylaştıran ve hızlandıran ¼zelliklerine yer verilmiştir. O'nun (as) bir ¼đretmende bulunması gerekli ¼zelliklerine işaret ettik.

Son b¼l¼m¼ de; Hz. Peygamber'in (sav) eğitim şekline, metotlarına ve anlayışına ayrılmıştır. Hayatın içinde her kademedede ve değerliş şartlar altında insanların nasıl eğitildiğini ve ¼đretildiđini g¼stermeye çalıştık.

Çalışmalarım esnasında bana yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Osman Eğri Bey'e ve Yrd. Doç. Dr. Adem Korukcu Bey'e teřekk¼r ederim.

Hasan H¼seyin UYAR

orum 2013

GİRİŞ

1. Problem

Altıncı asrın başlarında Arap Yarımadası henüz İslam dini ile tanışmadan önce insanlık koyu bir cehalet yaşamaktaydı. Kabile hayatı yaşanan bu coğrafyada hak gücünün elinde olup zayıfın hayat hakkı ancak kölelik idi. İnançlar arzulara uydurulmuş, var olan bazı kutsal değerler de çok dar bir alanda az sayıda insan tarafından yaşanır olmuştur.

Okuma yazmanın neredeyse hiç olmadığı bu coğrafyada, bütün kabiliyet ve kapasiteler ötekini mağlup ve mahrum etmeye harcanıyordu. Dini hayat açısından çok çeşitlilik yaşanıyor, insanlar ilahi mesajdan mahrumiyetin sıkıntısını çekiyor ama ne yapacaklarını bilemiyor. İslam'dan önce var olan semavi dinler temsil gücünü yitirdiğinden batıl anlayışlar ve inanışlar insanları putperestliğe kadar sürüklemişti. Eğitim müessesesi tamamen yok olmuş, eğitim adına hafızalarda dolaşan şiir ve masal gecelerinden başka bir faaliyet kalmamıştı. İnançın yıpranması inanca dayalı bütün değerlerin alt üst olmasına neden olmuştu. İnsanlar kendilerini bir gaye etrafında toplayacak olan böyle dinamik bir değerden mahrum olmanın dağınıklığını yaşıyordu. Bu mahrumiyet insanları mukaddes değerler beraberliğinden uzaklaştırıyor, şahsi çıkarların öne çıktığı kavmiyet anlayışını körüklüyordu. Merhamet duygularının körelip bencilliğin hâkim olduğu bu ortamda hak gasp ediliyor, insanlar öz evlatlarını diri diri toprağa gömüyordu.

Allah (cc) insanlığın bu karanlık ve sıkıntılarla dolu cehalet çağından çıkarılıp aydınlığın ve hakkın esas alındığı bir dönemin başlaması için son peygamberi Hz. Muhammed'i (sav) peygamber olarak gönderdi. Âlemlere rahmet olarak gönderdiği Hz. Peygamber (sav) ile insanlığa son mesajı, Kur'an'ı Kerim'i öğretmek ve belletmek istiyordu. Hz. Peygamber'in (sav) vazifesini ifa ederken, nasıl davrandığı, hangi prensipler dâhilinde hareket ettiği, karşılaştığı problemleri çözmeye hangi referanslara müracaat ettiği eğitim açısından önemli neticelere ulaşmamızı sağlayacaktır.

2. Amaç

İslam'ın eğitim-öğretim ve tebliğ anlayışını Kur'an ve Sünnet açısından ortaya koymak; Hz. Peygamber'in (sav) Ehl-i Beyt kapsamında aile eğitimini incelemek ve

nazara vermek bu çalışmamızın ana gayesidir. Hz. Peygamber'i (sav) bir peygamber olarak, bir baba olarak, bir öğretmen olarak ve bir tebliğci olarak uygulama sahasında müşahede etmek ve bu tespitlerden yararlanma yollarını işaret etmek bu çalışmanın amacıdır. Hz. Peygamber'in (sav), "Ben bir muallim olarak gönderildim." hadisinde açık bir biçimde ifade edilen, eğitimciliği ve eğitim ilkeleri, hadisleri ve sünnetleri çerçevesinde ele alınıp değerlendirilmeye çalışılacaktır. O'nun (as) hayatında eğitimin ne kadar öne çıktığına ve hayatı nasıl şekillendirdiğine temas edilerek, tesir gücü ve bu tesirin nereden kaynaklandığı tespit edilmeye çalışılacaktır.

İslam'ın bilgiye, amele ve samimiyete dayalı bir hayat tarzını insanlara tavsiye ettiği gerçeğinden hareketle; Hz. Peygamber'in (sav) hayatının bu çizgide cereyan ettiğine işaret etmek suretiyle onun "En güzel bir örnek" olduğu gözlemlenecektir. Hz. Peygamber'in (sav) toplum hayatını nasıl şekillendirdiğini araştırıp, kullandığı prensiplerin neler olduğunu tespit edip çağımızda bu prensiplerden nasıl faydalanabileceğimiz değerlendirilecektir.

Ayrıca din eğitimi ve öğretimi daha verimli ve tesirli hale nasıl getirilebilir? Hz. Peygamber'in (sav) sünnetinden bu noktada nasıl istifade edilebilir? O'nun (as) hayatının her anında var olan "muallim olma" vasfı hayatımıza nasıl taşınabilir gibi sorulara da cevaplar bulunmaya çalışılacaktır.

3. Kapsam ve Sınırlılık

Bu çalışmamız, Hz. Peygamber'in (sav) eğitim ve tebliğ faaliyetlerini, İslam'ın insan eğitimine verdiği önemi inceleyen bir çalışmadır. Dolayısıyla kullandığımız kaynaklar, Kuran-ı Kerim, Hz. Peygamber'in hadisleri ve eğitim alanında verilmiş eserlerdir. Tefsirlere, hadis şerhlerine, siyer ve tarih kitaplarına müracaat edilmiştir. Son dönemlerde din eğitimi alanında hazırlanmış kitap ve makalelerden, aile eğitimi alanında hazırlanmış eserlerden de faydalanılmıştır.

4. Yöntem

Çalışmamızda eğitimi ilgilendiren Kur'an-ı Kerim ayetleri arasından istifade edeceğimiz ayetler seçilmiştir. Bu ayetlerin çeşitli tefsirlerden yorumları incelenerek tespit edilmiştir. Ayet mealleri, gerekli olan bazı yerlerde metinleri de kullanılmıştır.

Hadis kaynaklarından seçtiğimiz hadis-i şeriflerin şerhlerden istifade edilerek sebep-i vürtlari da göz önünde bulundurularak, lüzumlu görüldüğü yerlerde metinleri ile beraber mealleri kullanılarak yararlanılmıştır. Bazı ayet ve hadisler çok gerektiği durumlarda metin içerisinde ya da dip not kısmında birden fazla kaydedilmiştir.

Din eğitimi alanında verilmiş eserlerden ve makalelerden faydalanılmıştır. Aynı alanla ilgili birden çok eser incelenip farklılıklardan istifade edilmiştir. Son dönem eserlerinin kullandığı kaynaklardan yararlanılmıştır. Din eğitiminin aktif kurumları olan Diyanet İşleri Başkanlığı, Diyanet Vakfı ve İlahiyat Fakülteleri yayınları incelenmiştir. Uzman kişilerle fikir teatisinde bulunulmuştur.

5. Varsayım

İslam dini eğitim-öğretim ve tebliğe gerekli değeri vermiş ve bunu uygulamaları ile göstermiştir. Hz. Peygamber (sav) peygamberlik vazifesini ifa ederken insanlardan bir insan olmayı tercih etmiş, toplumda çocuk, kadın, erkek, yaşlı, genç, fakir ve zengin ayırt etmeden herkese yakın olmuştur. Özellikle eğitim ve öğretimi temel hak ve vazife olarak işaret ederek her fırsatta Ashabını öğrenmeye, öğretmeye ve dinlemeye teşvik etmiştir. İlim meclislerinde değişik metotlar kullanarak insanları dinî ve dünyevî konularda eğitmiştir. O (as) kimsenin hatasını yüzüne vurmamış, herkese özel değer vermiş, iltifat etme yolunu tercih etmiştir. Ashabının dertleri ile dertlenmiş, bir çocuğun ölen kuşundan dolayı hüznünü paylaşmış, ayrıca hak ve adaleti uygulamakta hassas davranmıştır.

Hz. Peygamber'in (sav) sözleri, davranışları ve takrirleri O'nun sünnetidir. Öğrenmek, öğretmek ve öğrendiğini yaşamak, kısaca eğitim öğretimi hayatın içine taşımak da O'nun (as) sünnetidir. Sünnet'in anlaşılıp hayata taşındığı dönemler sulh sükûn ve bereket içinde yaşanmıştır. Uzaklaşıp geri durulduğu devirlerde ise insanlık cehaletin pençesine düşmüş, toplumda değerlere bağlı bir hayat yerine çıkarlara dayalı hayat tarzı hâkim olmuştur. Bilim, irfan ve hikmetten uzak kalarak bir metaya dönüşmüş, insanlığın aleyhine kullanılır hale gelmiş; fedakârlık, paylaşma ve yardımlaşma unutulmuştur.

Bugün dine yeni anlam vermeye çalışma yerine Hz. Peygamber'in (sav) öğretilerini anlamaya ihtiyacımız aşikârdır. O'nun (as) Allah (cc) adına ulaşılmadık kimse kalmaması anlayışının kazanılmasına; insan ilişkilerinde ileriye bakarak hareket etmeye ihtiyaç vardır. O (as) affettiği insanların hepsini kazanmıştır. Hz. Peygamber (sav) insan

ilişkilerinde daima kendisine herkesin ulaşabileceği bir yol bulunduruyor, olmazsa en son yine kendisi insanlara yeni yollar açarak davetini sunuyordu. Peygamber iradesi sağlamlığıyla meselesini temsil ediyor, defalarca da olsa insanlara gidip hakikati anlatıyordu. Yaşadığını anlatıyor, anlattığını da mutlaka yaşıyordu. Hayatın her anını eğitimle dolduruyor, olumsuz tutum ve davranışları ortada tutmadan tedavi yolu arıyordu. İnsanın hedeflenen ölçüde eğitilmesini gerçekleştirmek için gayret sarf ediyordu. Özetle, bir anda çok sayıda faaliyet içinde eğitim ve öğretim de tebliğ anlayışı dâhilinde hassasiyetle yürütülüyordu.

Hz. Peygamber'in (sav) ortaya koymuş olduğu eğitim uygulamalarının güncellenerek bugüne aktarılması, günümüz birey ve toplumlarının içerisinde buldukları psiko-sosyal problemlerin aşılmasında ve manevi gereksinimlerinin karşılanmasında etkili bir sonuç ortaya çıkaracaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

EHL-İ BEYT

1. EHL-İ BEYT

"Ev halkı" anlamına gelen Ehl-i beyt (ehlül'-beyt) terkihi ev sahibiyle onun eşini, çocuklarını, torunları ve yakın akrabalarını kapsamına alır.¹ Âl-i Muhammed (sav) şeklinde de kullanılmaktadır ki آل lafzı ehil, sülale manasındadır.² Hz. Peygamberin hanesine nisbeti hassası (özel yakınlık, bağlılık) bulunan bahtiyarlar, hanedanı nebi.³ آل عبا Âl-i Abâ: Hz. Peygamber'in (sav) kendisi ile beraber, kızı Hz. Fâtıma (ra), damadı Hz. Ali (ks) ve torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den (ra) müteşekkil heyet. Hamse-i Âl-i abâ da denir. Hz. Peygamber (sav) mezkûr Ashâbı abasıyla örterek dua buyurduğu için bu isimle meşhur olmuşlardır.⁴ Hz. Peygamber'in (sav) bütün kadın ve çocukları ile damadı olmak sıfatıyla Hz. Ali'yi (kv) içine alan topluluğa Ehl-i Beyt denir. Hz. Ali (kv), Hz. Fâtıma (ra) ve onların ahfadına hasredenler de vardır. Beni Haşim sülalesini kapsadığını ifade edenler de vardır.⁵ Zeyd İbni Erkam: Hz. Peygamber'in (sav) hanımları ev halkındandır. Ancak O'nun Ehl-i Beyt'i kendilerine zekât verilmesi haram olan Ali'nin, Cafer'in ve Abbas'ın ailesidir demiştir.⁶ Hz. Peygamber'in (sav) eşleri zaten "ev halkı"ndandırlar; çünkü Kur'an Ehl'ül-Beyt diye hitap etmiştir. Bununla birlikte Hz. Peygamber (sav) Kur'an'daki bu açık ifadenin içine; Hz. Ali, Hz. Fâtıma ve oğulları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'inde girdiğini abâsının altına alarak vurgulamıştır.⁷ Hz. Peygamber (sav), Hz. Hasan'la (ra) Hz. Hüseyin'in (ra) ellerinden tutmuş, Hz. Fâtıma (ra) arkada, Hz. Ali (ra) onun arkasında, Peygamberimiz Aleyhisselamın bazı zevceleri de yanında bulunduğu halde geldi.⁸ Bu vaka Necranlı Hıristiyanlara karşı Hz. Peygamber'in

¹ Mustafa Öz, "Ehl-i Beyt", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, C. 10, s. 498.

² Zeynü'd-din Ahmed b. Ahmed Zebîdî, *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, Çev. Kamil Miras, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1980 C. 5, s. 295.

³ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul 1979, C. 6, s. 3892.

⁴ Abdullah Yeğin, *Osmanlıca-Türkçe Yeni Lugat*, Hizmet Vakfı Yayınları, İstanbul 1980.

⁵ *İslam Ansiklopedisi*, "Ehlülbeyt", Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1977, C. 4, s. 207.

⁶ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, Çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, İstanbul 1990, C. 12, s. 6525.

⁷ Ebu'l A'lâ Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, Çev. Muhammed Han Kayanî, Yûsuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş, İnsan Yayınları, İstanbul 1987, C. 4, s. 370.

⁸ Mustafa Asım Köksal, *Hazreti Muhammed Aleyhisselam ve İslamiyet*, Işık Yayınları, İstanbul 2010, C. 4, s. 605.

(sav) bunlar benim ev halkımdır, şimdi kalkın mübahele⁹ edelim dediği zaman vuku bulmuştur.

Bu hususa dair farklı görüşlerin zuhurunda “ehl” kavramına, “âl” anlamının yüklenmesinin rolü vardır. Yani “Ehl-i Beyt” kavramına, “Âl-i Muhammed” manası verilince¹⁰ kapsama farklılıkları zuhur ediyor. Ehl-i Beyt kapsamına nesep ve sıhrıyet yakınlığı olanlar girerken; Âl-i Beyt kapsamına bunlarla beraber, inanç, görüş ve düşüncede bağlı olanlar da girmektedir. Âl-i Muhammed (sav), Ehl-i Beyt, Zevi’l Kurba ve Itret kelimeleri Hz. Peygamberin neslini ifade¹¹ için kullanılmıştır. Ehl-i Beyt kapsamı ve meveddet konusunda detaylı araştırmalar sonucu hazırlanmış eserlerden faydalanılabilir.

Bu bilgilerden,

1-Ehl-i Beyt Hamse-i Âl-i abâ, yani Hz. Peygamber’le (as) beraber Hz. Ali (ra), Hz. Fâtıma (ra), Hz. Hasan (ra) ve Hz. Hüseyin’den (ra) müteşekkildir.

2-Hamse-i Âl-i abâ ile beraber, Hz. Peygamber’in (as) diğer çocukları ve eşlerinden oluşmaktadır.

3-Bütün Haşim oğulları Ehl-i-beyt içindedir; görüşlerine ulaşmaktayız. Muttalib oğulları da dâhildir denilmektedir. Buna sıhrıyyet (Damatlar, kayınpederler) bağı ile bağlı olanlar da dâhil edilmektedir.¹²

Ayrıca ifade edecek olursak; Hz. Peygamber’in (as) Ehl-i Beyt’inden söz etmesi, ümmetini onlarla ilgili uyarması ve ümmetinden onlara sevgi, hürmet, dua istemesi, faziletlerinden söz etmesi, sadece “kan bağı” veya sıradan “akrabalık ilişkilerine” bağlanamaz. Bu bağlılık O’nun (sav) getirdiği hakikatlere bağlılıkla alakalı olarak değerlendirilmelidir.¹³ Nuh (as) gemisine binmeyen oğluyla alakalı “Ya Rabbi, şüphesiz oğ-

---

⁹ Mübahele; Hangi taraf yalancı ise Allah (cc) Ona lanet etsin diye karşılıklı lanetleşmektir. Âl-i İmrân suresinin 61. Ayetine mübahele (İbtihal) ayeti denir. Hasan Basri Çantay, *Kur’an-ı Hakim ve Meal-i Kerim*, Elif Ofset, On ikinci Baskı, İstanbul 1981, C. 1, s. 93.

¹⁰ Yûsuf Açikel, *Kur’an ve Hadisler Işığında Geçmişten Günümüze Ehl-i Beyt*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2009, s. 67.

¹¹ Murat Sarıcık, *Ehl-i Beyt’i Sevmek*, Nesil yayımları, İstanbul 2010, s. 24.

¹² *Age*, s. 55.

¹³ İlyas Üzüm, “Ehl-i Beyt Sevgisi”, *Peygamber Yolu*, Der. Ergün Çapan ve Selçuk Camcı, Işık Akademi Yayınları, İstanbul 2011, s. 329.

lum da benim ehlimdendir” deyince; Allah (cc): “Ey Nuh! O asla senin ehlinde değildir. Çünkü onun yaptığı iş iyi değildir. O halde bilgin olmayan bir şeyi benden isteme. Ben sana cahillerden olmamanı öğütlerim.”¹⁴ buyurmuştur. Ve yine Nuh ve Lut (as)’ın hanımları aynı durumdadırlar. Onlar Peygamberlere (as) yakınlıklarını yitirmiş ve onların ehl-i olma hususiyetinden mahrum olmuşlardır. Hz. Peygamber’e (sav) yakınlıkları ile beraber davasına bağlılıkları da sağlam olduğundan Ehl-i Beyt’in bu mensubiyetleri¹⁵ tamdır. Yani hem cibilli açıdan hem de dinin vecibelerini tasdik açısından üstün olmaktadır.

Mevzuumuza açıklık getirmesi itibarı ile Ehl-i Beyt hazeratının kimlerden müteşekkil olduğuna temas etmiş olduk. Hz. Peygamber’in (sav) Âl-i hanedanını eğitmesini öğrenirken sadece o daire içinde kalmak mümkün olmayacaktır. Zira O’nun (as) eğitimi Ehl-i Beyt merkezli olmakla beraber bütün Ashâb-ı Kiram’ı ve ümmeti kapsamaktadır. Aynı zamanda Ehl-i-Beyt’in Kur’an ve Sünnet’i insanlar arasında yaşayarak temsil etmesi bir sosyal vakadır. Hz. Peygamber (sav) ev halkıyla beraber topluma açık ve net bir hayat yaşamıştır. Dolayısıyla herhangi tartışmaya mahal olmadan Ehl-i Beyt’in kimliği hususunda görüşlere saygı göstererek, insanlığa hitap eden Hz. Peygamber’in (as) eğitim anlayışını, uygulamalarını, prensiplerini mütalaa edeceğiz.

Ehl-i Beyt’i diğer insanlardan ayıran sebep ve mükellefiyetlerin neler olduğu belki de bizim daha çok ilgilendiğimiz yönü olacaktır. Onların hane-i saadette olmaları ne gibi hususiyet (özellik) ve mesuliyetler getirmiştir? Ayrıca Hz. Peygamber’in (sav) hayatının tamamını eğitim ve öğretime hasrettiğini, yani risaletinin her anını ümmetini yetiştirmek için değerlendirdiğini düşündüğümüzde Ehl-i Beyt’in işin merkezinde olmasının önemi ve değeri daha çok anlaşılacaktır.

2. EHL-İ BEYT’İN HUSUSİYETİ

Sünnet’in çok önemli bir kısmının Ehl-i Beyt’ten nakledildiğini ve uygulama sahasında Hz. Peygamber’e (sav) yakınlıklarından dolayı hane halkının daima müracaat edilen merci olduğunu düşünmek bu hususiyeti anlamamıza yardımcı olacaktır. Ayrıca Hz. Peygamber (sav) Veda Haccı’ndan dönerken Cuhfe (جُحْفَةَ) Gadîr-i Humm (غَدِيرِ حُمِّ) mevkiinde konakladı. Ağacın altı temizlenip gölgelik hazırlandı ve Hz. Peygamber

¹⁴ Kur’an-ı Kerim, Hûd 11/45-46

¹⁵ Üzüm, agm, s. 329.

(sav) insanlara burada hitap etti. Vaaz ve nasihatte bulundu, kıyamete kadar olacak hadisatı haber verdi. Sonra “Ben size iki ağır emanet bırakıyorum: Onların birincisi Yüce Allah’ın Kitabıdır ki, onun içinde hidayet ve nur vardır. Yüce Allah’ın Kitabı’nı tutunuz ve ona sımsıkı sarılınız! İkincisi de Ehl-i Beyt’imdir, ev halkımdır.

Ehl-i Beyt’im hakkında size Allah’ı hatırlatırım.

Ehl-i Beyt’im hakkında size Allah’ı hatırlatırım.

Ehl-i Beyt’im hakkında size Allah’ı hatırlatırım!” buyurdu.¹⁶

Burada Ashâb’dan söz aldı şahadetlerine müracaat etti. Ve Hz. Peygamber (sav) kendisinin insanlara öz nefislerinden daha sevgili olduğunu hatırlattı.

Sonra, Peygamberimiz Aleyhisselam Hz. Ali’nin (ks) elinden tutup:“Ben kimin mevlâsı isem, Ali de onun mevlâsıdır! Allah’ım! O’na dost olana dost ol! Düşman olana düşman ol! O’na yardım edene yardım et!” diyerek Allah’a (cc) yalvardı.¹⁷ Hz. Ömer (ra) bu hadiseden sonra Hz. Ali’yi (ra) tebrik ederek hayranlığını belirtmiştir.

Ehl-i Beyt’in hususiyeti bizzat Hz. Peygamber (as) tarafından ilan ve ifade edilmiştir. Kur’an-ı Kerim’de Ahzâb suresi 33. Ayette “Ey Peygamber’in ev halkı! Allah, sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor”¹⁸ buyrulmaktadır. Yani dinin yaşandığı ve yaşatma idealinin yayıldığı peygamber hanesi tertemiz, günah-tan uzak şanına layık olmalıdır. İnsanlar size bakıp hizaya geleceklerdir.

Ayetin baş tarafında “Evlerinizde oturun. Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin. Allah’a ve Resulü’ne itaat edin.”¹⁹ Emriyle, hane halkına; “Ehl-i Beyt’e, ibadette, Allah ve Resulü’ne itaatte rehber olacaklar sizlersiniz diye hatırlatma yapılmaktadır.

Hz. Peygamber’in (sav) hanesinde olmanın getirdiği mesuliyet aynı surenin 30. ayetinde daha açık görülmektedir. “Ey Peygamber’in hanımları! İçinizden kim apaçık bir çirkinlik yaparsa, onun cezası iki kat verilir. Bu, Allah’a göre kolaydır.”²⁰ Nasıl kö-

¹⁶ Köksal, *age*, C. 4, s. 683.

¹⁷ *Age*, C. 4, s. 684.

¹⁸ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا

¹⁹ *Kur’an-ı Kerim*, Ahzâb 33/33.

²⁰ يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا

leye hür kimseye verilen cezanın yarısı veriliyorsa, hane halkına da diğer insanlara verilenin iki katı ceza verileceği beyan edilmiştir.

Surenin hemen takip eden ayetinde ise “İçinizden kim Allah’a ve Resulü’ne itaat eder ve salih bir amel işlerse, ona mükâfatını iki kat veririz. Biz, ona bereketli bir rızık hazırlamışızdır.” müjdesi verilmiş, Allah ve Resulü’ne itaat teşvik edilip, salih amel işlemenin mükâfatının kat kat olacağı beyan edilmiştir. Otuz üçüncü ayeti kerimede ise hane halkının özel disiplinine vurgu ile dikkat edilmesine lüzum duyulan tembihler yapılmıştır.

Hz. Peygamber Veda Haccı’nda, Arafat Hutbesi’nde “Ben size öyle bir şey bıraktım ki ona sımsıkı sarılırsanız, hiçbir zaman doğru yoldan sapmazsınız. O, Allah’ın Kitabı’dır. Allah’ın Peygamberi’nin sünnetidir. Ev halkımdır. Ey insanlar! Sözümü iyi dinleyiniz ve aklınızda iyice tutunuz.”²¹ buyurmuştur.

Görüldüğü üzere Hz. Peygamber (sav) bir keresinde sünnetini zikretmeden, diğer defasında sünnetini de zikrederek ev halkını ümmetine emanet ettiğini beyan buyurmaktadır. Hz. Peygamber (sav) Ehl-i Beyt hususunda emanet ve tavsiyelerini değişik zamanlarda tekrarlamış, Hamse-i Âl-i abâ’yı abâsının altına aldığı zaman Ahzab Suresi’nin 33. ayetini okuyarak, “Allah’ım! Bunlar benim Ehl-i Beyt’imdir, onları günahlardan temizle.”²² diye dua etmiştir. Buna benzer değişik rivayetlerle mevzuyu genişletmek mümkündür.

Bazı rivayetlerde Sünnet’le Ehl-i Beyt birlikte emanet olarak ikinci sırada zikredildiği düşünüldüğünde, Sünnet’i tespit ve hayata taşıma konusunda Ehl-i Beyt’in yüksek bir mertebede olduğunu müşahade ederiz. Çünkü onlar hanede olmanın gereği Sünnet’i en iyi anlayan, yorumlayan ve temsile en layık olma makamındaydılar. Farklı bir cihetten bakarak, Hz. Peygamber (sav) Ehl-i Beyt’i ümmetine tavsiye etmesi tebliğ, irşad ve temsil maksatlı idi. Kıyamete kadar başka Peygamber gelmeyecek, Kitap da gelmeyecek; ümmetin istifade edeceği iki emanet Kitap ve Sünnet, en emniyetli istifade yolu da Ehl-i-Beyt’in yolu olduğunu anlamaktayız.

---

²¹ Köksal, *age*, C. 4, s. 640.

²² Mevdûdî, *age*, C. 4, s. 370.

Bu hususu aydınlatmada Hz. Peygamber'in (sav): "Ben hikmet eviyim ve Ali bu evin kapısıdır."²³ hadisini düşündüğümüzde Hz. Ali'nin (kv) hangi makamda bulunduğunu anlamamız kolaylaşacaktır. Hz. Peygamber (sav): "Bana ulaşmak için o kapıdan geçilmelidir, Risalet'in bereketinden istifade için o kapıya müracaat edilmelidir." demektedir.

Hz. Ali (ra), Hz. Peygamber'in (sav) bütün seferlerine iştirak etmiştir. Sadece Tebuk seferine, Hz. Peygamber'in (sav) Medine'de vekil olarak bizzat görevlendirilmesiyle katılmamıştır. Hatta ordunun arkasından yetişip ağlamış sefere katılmak istemiştir. Hz. Peygamber (as) Medine'de özellikle O'nu bırakıyordu. Sefer uzak bir yere yapıyor, Medine'de asayiş çok önemli, korumaya muhtaç insanlar hep geride kalmıştı. Münafıkların şerrinden emin olunmalıydı. Bu ve benzeri önemli durumlar Hz. Ali'nin (kv) vekil olarak kalmasını gerektiriyordu. Fakat O iki defa geri kalmak istemediğini, ihsas ettiriyor, halkın (münafıkların) konuştuğu uygunsuz sözleri aktarıyor. Hz. Peygamber (sav) O'na: "Onlar yalan söylemişlerdir. Ben seni arkamda bıraktıklarına vekil tayin ettim. Sen hemen geri dön de, gerek benim ev halkım, gerek senin ev halkın içinde benim vekilim ol."²⁴ Ey Ali! Bana göre sen, Musa'ya göre Hârun gibi olmaya razı değil misin? Ancak, benden sonra peygamber yoktur!"²⁵ buyurdu.

Hz. Ali (ra): "Evet yâ Rasûlallah öyledir." dedi, Medine'ye döndü.

Sen bana Harun gibisin demekle benim vekilim, olmadığım yerde müracaat edilecek mercisin demektir. Kendisinden önceki halifeler Hz. Ali'ye (kv) her konuda müracaat edip görüşünü almışlardır. Sünnet'in her mevzuunda O'ndan fikir alınmış hâkim karar Hz. Ali'nin (kv) rey'i ile verilmiştir.

Hz. Peygamber (sav): "Ali gibi genç, Zülfikar gibi kılıç yoktur."²⁶ buyurmuştur. Hz. Peygamber'in (as) bu övgüleri Hz. Ali'ye (ks) güçlü bir muhabbet beslenmesini temin etmiştir. O'nun ilmi, ahlakı, zühd ve takvası arkadan gelen nesillere aktarılan bir örnek olmuştur. Hem ilmin ve zühdün hem de cesaret ve şecaatin temsilcisi olarak kabul edilmiş, "Şah-ı Velayet", "Sultan'ül Evliya" ve "Haydar-ı Kerrar", "Şah-ı Merdan"

---

²³ Ebu İsa Muhammed ibn İsa b. Serve et-Tirmizi, *Sünen-i Tirmizi*, Çev. Osman Zeki Mollamehmetoğlu, Yunus Emre Yayınları, İstanbul ty, C. 6, s. 274.

²⁴ Köksal, *age*, C. 4, s. 279.

²⁵ Ebu İsa Muhammed ibn İsa b. Serve et-Tirmizi, el-Camiu's Sahih Sünen-i Tirmizi, İhyâü'turas el-Arabî, Beyrut ty. "Kitâbu'l-Menâkib", Bâb: 21 (3730)

²⁶ Köksal, *age*, C. 3, s. 522.

sıfatlarıyla anılmış ve tanıtılmıştır.²⁷ Hz. Ali'nin (kv) tebliğ ve irşad faaliyetlerinde canla başla gayreti, şecaat ve cesareti insanları derinden etkilemiş ve gönüllerde sevgiyle yerleşmiş, İslam tasavvuf düşüncesini etkilemiştir.

Hz. Ali (kv) Kur'an hakkında; hangi ayet nerede ne zaman, hangi dağda kim hakkında, hangi olay üzerine, gündüz mü gece mi nazil oldu bilirim. Hiçbir meşgale, gelen ayetlerin durumlarını bilmeme engel olamamıştır diyerek, Kur'an'dan isteyenini istediğini sorabileceğini ifade etmiştir.²⁸

Ehl-i Beyt mensuplarının birkaç istisna dışında farklı bir durumları söz konusu değildi. Müslümanların tâbi olduğu hususlara onlar da tâbi ve mükelleftiler. Ehl-i Beyt için hususiyet arz eden birkaç farklılık vardır.

Ganimetten ve feyden tahsis edilen beşte bir hisse. Bu uygulama Kur'an ayetleri²⁹ ile sabittir. Buna göre beşte bir Hz. Peygamber'in (as) tasarrufuna Allah (cc) tarafından tahsis edilmiştir. Daha sonra da devam ettirilmiş ihtiyaç kalmadığı zamanlarda bu miktar hazineye aktarılmıştır.

Ehl-i Beyt'in sadaka ve zekât almaması. Beşte bir hisse Ehl-i Beyt'i zekât ve sadakaya muhtaç olmaktan kurtarmıştır. Beşte bir hissesi ve zekât-sadaka almama meselesi Hz. Peygamber'in (sav) irtihaliyle ve fukahanın farklı görüşleriyle zamanla değişik uygulamalara uğramıştır.

Salâvat getirilmesi. Hz. Peygamber'in (as) size "nasıl salât edelim?" sorusuna, "Benimle beraber âl'ime" buyurması ve bunun Ehl-i Beyt'i kapsadığının rivayetlerde yer alması gösteriyor ki: Hz. Peygamber'e (as) salâvat okunurken âl'ine de okunmalıdır.

Sebbetmemek. Hz. Peygamber'in (sav) ne Ashâb'ına ve ne de Ehl-i Beyt'ine saygısızlık ifade eden söz ve fiillerden uzak olmak. Ehl-i Beyt'e yapılan eziyet ve saygısızlığın bizzat Hz. Peygamber'e (as) yapılmış olacağı; Allah'ın (cc), meleklerin ve

²⁷ Osman Eğri, "Kültürümüzde Ehl-i Beyt Sevgisi", *Diyanet Aylık Dergi*, Ankara 2005, S. 171, s. 7.

²⁸ Ahmet Yaman, "Ehl-i Beyt Hukuku", *Diyanet Aylık Dergi*, Ankara 2005, S. 171, s. 11.

²⁹ *Kur'an-ı Kerim*, Enfâl 8/41. "Bilin ki, ganimet olarak aldığımız herhangi bir şeyin beşte biri mutlaka Allah'a, Peygamber'e, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir. Eğer Allah'a; hak ile batılın birbirinden ayrıldığı gün, (yani) iki ordunun (Bedir'de) karşılaştığı gün kulumuza indirdiklerimize inandıysanız (bunu böyle bilin). Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir." Haşr 59/7, "Allah'ın, (fethedilen) memleketlerin ahalisinden savaşılmaksızın peygamberine kazandırdığı mallar; Allah'a, peygambere, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. O mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir servet (ve güç) hâline gelmesin diye (Allah böyle hükmetmiştir). Peygamber size ne verdiyse onu alın, neyi de size yasak ettiyse ondan vazgeçin. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz, Allah'ın azabı çetindir."

bütün insanların lanetinin böyle kimseler üzerine olduğu bizzat Hz. Peygamber (as) tarafından bildirilmiştir.³⁰

İmâmet. Bu husus devlet başkanlığı ve namaz imameti meselesinde uygulamalarda söz konusu olmuş bir meseledir. Devlet başkanlığı hususunda ilk üç halifede bu kuralın uygulanmadığı bilinmektedir. Namaz imameti hususunda ise müsavatın söz konusu olduğu durumlarda saygınlıktan dolayı öncelik Ehl-i Beyt'indir.³¹ Yani namaz kıldırma Ehl-i Beyt'ten olmak öncelik sebebi sayılmamıştır.

3. EHL-İ BEYT'İ SEVMEK

Sevgi, insana verilen özel bir duygudur. Sevmek, sevilme ve sevinme bu duygunun hayattaki tezahürleridir. Sevgi, topluma huzuru ve kardeşliği getiren birleştirici bir unsurdur. Kur'an, kalplerin sevgi ile birleşmesine önem verir. Mü'minin gönlü sevgi ile doludur. Allah Teâlâ iman edenlerin kalplerini sevgi ile birleştirmiş,³² onları bu sevgi ve bağlılıkla güçlendirmiştir.³³ İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu olan sevginin temelinde bağlanma ve yakınlık vardır.³⁴ Sevginin (muhabbet) mekânı kalptir.³⁵ Gerçek muhabbet, insanın, bütün benliğiyle Sevgili'ye yönelip O'nun la olması, başka arzulardan sıyrılmasıyla tahakkuk eder.³⁶

Ehl-i Beyt'i sevmek nasıl olmalıdır ve niçin sevmeliyiz? Bu hususta ilk müracaat yerimiz Kur'an-ı Kerim'dir. قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ وَمَنْ يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ De ki: “Ben buna (yaptığım tebliğ görevine) karşılık sizden, akrabalıktan doğan sevgiden başka bir ücret istemiyorum. Kim güzel bir iş yaparsa, onun iyiliğini artırırız. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, şükürün karşılığını verendir.”³⁷ Bu ayet meveddet ayeti diye bilinmektedir. الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ ibaresinin müfessirler tarafından

³⁰ Sarıcık, *age*, s. 98.

³¹ Yaman, *agm*, s. 14.

³² *Kur'an-ı Kerim*, Enfâl 8/63. “Ve kalplerinin arasını sevgi ile birleştirdi. Yoksa yeryüzünde ne varsa hepsini harcasaydın, yine onların kalplerini birleştiremezdin. Fakat Allah, onların arasını sevgi ile birleştirdi.”

³³ Mehmet Emin Özafşar, “Toplumsal Dayanışma ve Kardeşlik”, *İslama Giriş*, DİB Yayınları, İkinci Baskı, Ankara 2007, s. 377.

³⁴ İlyas Üzüm, *agm*, s. 329.

³⁵ M. Fethullah Gülen, *Kalbin Zümrüt Tepeleri*, Nil Yayınları, İstanbul 2009, C. 1, s. 46.

³⁶ *Age*, C. 1, s. 204.

³⁷ *Kur'an-ı Kerim*, Şûrâ 42/23

farklı yorumları yapılmıştır. ³⁸ Bizim konumuza dair veriler anlam “yakınlarıma -ehl-i beytime- muhabbet etmeniz” olarak yorumlanmıştır. Hz. Peygamber’in (sav) Ehl-i Beyt’ine sevgi duyulmasının ilahi bir vecibe olduğu belirtilmiştir.

Hz. Peygamber’in (sav) tebliğ ve risalet görevine karşı ücret istemediğini Kur’an’dan öğreniyoruz.³⁹ Aynı şekilde Hz. Nuh (as)⁴⁰ ve yine bu hususta Hz. Hud, Salih, Lut ve Şuayb (as) peygamberler de aynı ifadeyi kullanmışlardır.⁴¹ Demek ki ne Hz. Peygamber (sav) ne de diğer peygamberler irşad ve tebliğ vazifelerine karşılık bir ücret, karşılık istemiyorlar. İstemezler çünkü Allah (cc) “Ey Peygamber! Rabbinden sana indirilene tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O’nun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah, seni insanlardan korur. Şüphesiz Allah, kâfirler topluluğunu hidayete erdirmeyecektir.”⁴² buyurmaktadır. Tebliğ peygamberler üzerine vecibedir. Hem karşılık beklemek peygamberler için zül ve töhmet olacak bir meseledir.

Hz. Peygamber mezkûr ayetle yakınlarına meveddet isterken şöyle demek istemektedir: “Sizden ancak, hakikatte ücret olmayan bir şey istiyorum. Yakınlarıma sevgi istiyorum.”⁴³ Bu isteme aslında yine bizim namımıza, bizim yararımıza Hz. Peygamber (sav) tarafından işaret edilerek mü’minlere yol gösterme şeklinde yapılmaktadır. Aslında bize Kur’an-ı Kerim’i getiren, rehberliğini yapan, hidayete kılavuzluk eden ve ebedi saadetimize vesile olacak en güzel amelleri öğreten Hz. Peygamber’e (as) sevgi anlamına gelecek olan Ehl-i Beyt’ine meveddet bizim vazifemizdir. Hz. Peygamber (as) şöyle buyurmaktadır: “Allah’ı (cc) size nimetler verdiği için sevin. Allah’ı sevdiğiniz için de beni sevin. Beni sevdiğiniz için de Ehl-i Beyt’imi sevin.”⁴⁴

Size nimetleriyle ikramda bulunduğu için Allah’ı (cc) sevin. Dünya’da hayatınızı devam ettireceğiniz ihtiyaçlarınızı karşılayan, bol rızıklarla sizi doyuran, her türlü yaşama ihtiyaçlarınıza göre muntazam nimetleriyle sizi donatan; iyiliklerini tepeden tırnağa size bahşeden Allah’ı (cc) sevmelisiniz. Bu fevkalade güzellikler O’nun (cc)

---

³⁸ Yazır, *age*, C. 6, s. 4241; Hayreddin Karaman, vd, *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, DİB Yayınları, Ankara 2006, C. 4, s. 747.

³⁹ *Kur’an-ı Kerim*, Sebe’ 34/47 De ki: “Sizden herhangi bir ücret istemişsem, o sizin olsun. Benim ücretim ancak Allah’a aittir. O, her şeye hakkıyla şahittir.”; Sâd, 38/86, “(Ey Muhammed!) De ki: “Bundan (tebliğ görevinden) dolayı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Ben kendiliğinden yükümlülük altına girenlerden değilim.”

⁴⁰ *Kur’an-ı Kerim*, Şu’arâ 26/109.

⁴¹ *Kur’an-ı Kerim*, Yûnus10/72; Hûd, 11/29; Şu’arâ26/109,127,145,164,180; Sebe’ 34/47.

⁴² *Kur’an-ı Kerim*, Mâide 5/67.

⁴³ Sarıcık, *Age*, s. 35.

⁴⁴ Tirmizi, “Kitâbu’l-Menâkıb”, Bâb: 32 (3789)

iyilik, güzellik ve mükemmellik sahibi olduğunu göstermektedir. O halde sizin de bütün bunların gereği olarak Allah'ı (cc) sevmeniz, O'na bağlanmanız ve kalbinizin O'na akması gerekmektedir.

Allah'ı (cc) sevmekten dolayı Hz. Peygamber'i (sav) sevmek; Allah'ı (cc) nasıl seveceğimizi bize öğrettiği için, Allah'ın (cc) muradını bize öğrettiği için, nasıl Őukredeceđimizi öğrettiği için, kulluğun nasıl icra edileceğini ve Allah'ın (cc) rızasına nasıl erileceğini O'ndan (as) öğrendiğimiz için Hz. Peygamber'i (as) sevmek bizim îmani bir vazifemizdir. Bu hususu bizzat Allah (cc) bize öğütlemektedir. De ki: "Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."⁴⁵ Allah (cc) bizi sevmesine, günahlarımızı bađıŐlamasına ve kendisini sevdiğimize bir delil istiyor. Hz. Peygamber'e (as) uymak, tabi olmak. Sevmeden tabi olmak düŐünülemez herhalde.

Hz. Peygamber'i sevmekten dolayı Ehl-i Beyt'ini sevmek. Sadece Allah'ı (cc) ve Hz. Peygamber'i (as) sevmenin gerekçelerini kısaca tefekkür etmek Ehl-i Beyt'i sevmenin niçin gerektiğini anlamamıza yetecektir. Bizim her hususta kendisini rehber edindiğimiz Hz. Peygamber'i (sav) bu hususta da rehber edinmemiz gerekmez mi? Mutlaka gerekir, O (as) Ehl-i Beyt'ini sevmiŐ ve de sevmeyi emretmiş. O zaman seveceğiz ve sevmeliyiz.

Hz. Peygamber (sav): "Bir kimse beni kendi nefsenden, akrabalarımı ve Ehl-i Beyt'imide kendi akrabalarından fazla sevmedikçe imanı kemale ermiş olmaz." buyurmaktadır. Bu sadece cibill bir yakınlığın getirdiği karabetten kaynaklanıyor diye düŐünemeyiz. Hz. Peygamber'in (sav) akrabası olmak O'na (as) Ehl-i Beyt olmak sıradan bir mesele gibi algılanmamalıdır. Daima beraber olduğu sahabeler, Hz. Ömer (ra), Hz. Ebu Bekir (ra) gibi arkadaşları Hz. Peygamber'le (sav) akraba bağları kurmak için gayret göstermiŐler, bu vesile ile teberrük etmeye çalıŐmıŐlardır.⁴⁶ Allah (cc) "(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."⁴⁷ buyurmuŐ. Ashâb-ı Kiram bunu iyi tespit etmiş ve olabildiğince gereğini yapmak için canla başla gayret etmişlerdir. Bütün güzelliklerin, ilahi mevhibelerin ve tecelliyâtın vesilesi olan Hz. Peygamber'in (as) asırdaŐı olmak, sıhrıyyetle alaka kurmak, aynı mekânı paylaŐmak, aynı havayı solumak bunların hepsi Şüphesiz birer fırsat ve sunulmuş ikramdır. O zaman O'na

⁴⁵ *Kur'an-ı Kerim*, Âl-i İmrân 3/31

⁴⁶ Not: Her iki Sahâbede Hz. Peygamber'le (as) kızlarını evlendirme Şerefine nail olmuştur.

⁴⁷ *Kur'an-ı Kerim*, Enbiyâ 21/107.

(as) akraba olmak çok daha farklı bir mevhibe olmalı ki Hz. Peygamber (as) akrabalarına meveddet istemiş, yukarıda da ifade edildiği gibi Ehl-i Beyt'i sevmek bizim yararımıza ve bizim istifademize sunulmuş bir ikramdır.

Ehl-i Beyt'e meveddeti gerektirecek bir başka husus da şudur ki: Kur'an-ı Kerim'de "Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber'e salât ediyorlar."⁴⁸ Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selâm edin."⁴⁹ Allah (cc) kullarına emrediyor ki: Hz. Peygamber'e (as) salât (dua) edin diye. Bu ayetin daha iyi anlaşılması sadedinde Ashâb: "Biz sana nasıl salât edelim ya Rasûlallah?" deyince; Hz. Peygamber şöyle söyleyin buyurmuştur: **اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ** "Allah'ım! Muhammed'e ve âline salât et; İbrahim'e ve âline salât ettiğin gibi. Sen övülmeye en layıksın, yücesin. Allah'ım, Muhammed'e ve âline bereket ihсан eyle; İbrahim'e ve âline bereket ihسان eylediğin gibi. Sen övülmeye en layıksın, yücesin."⁵⁰ Hz. Peygamber (sav) nasıl salât edileceğini ümmetine bizzat öğretiyor.

Ehl-i Beyt ümmetin duasına mazhar olmuş, oluyor ve olacaktır. Dualarda özel bir konum ihdas edilmiş olup Hz. Peygamber'e (as) salât ve selam edilirken mutlaka Ehl-i Beyt'i de dâhil edilmiştir. Müslümanlar çocuklarına Ehl-i Beyt'in ismini vermeyi bir fazilet kabul etmiş, Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin başta olmak üzere Ezvâc-ı Tahirât annelerimizin adlarını çocuklarına vermişlerdir. İsimleriyle ibadethanelerin duvarları şereflendirilmeye gayret edilmiş. Haklarında geniş bir araştırma yapılmış ve çok sayıda eser verilmiştir. Haklarını korumak için özel müesseseler tesis edilmiştir.⁵¹

Hepsini bu çalışmamıza sığdırmamız imkânsız olan Ehl-i Beyt sevgisine dair özetle şöyle diyebiliriz: Hz. Peygamber'in (sav) ümmetine emaneti olan Ehl-i Beyt'i sevmek ve hürmet etmek mü'minlerin üzerine vecibedir. Bu sevgi ve hürmet inanların lehine bir mükâfat olarak karşılıklarına çıkacaktır. Önce mü'min olmanın gereğini yapmış olmaktan, sonra da Hz. Peygamber'e (as) saygı ve sevgisinden dolayı ehline göstermiş olduğu hürmetten.

⁴⁸ Peygambere Allah'ın salât etmesi, rahmet etmesi; meleklerin salât etmesi, şanınin yüceltilmesini dilemeleri; mü'minlerin salât etmesi ise, dua etmeleri anlamını ifade eder.

⁴⁹ *Kur'an-ı Kerim*, Ahzâb 33/56.

⁵⁰ Ebî Abdullah Muhammed b. İsmail el Buhari, *El-Câmiu's Sahîh*, Matbaatu's Selefîyye, Birinci Baskı, Kahire H. 1400, "Kitabu'l-Enbiyâ", Bâb: 10 (3371)

⁵¹ Üzüm, *Agm*, s. 336.

4. EHL-İ BEYT'İN İSLAM'A HİZMETLERİ

Ehl-i Beyt'in İslam dinine hizmetlerini siyerin akışı içinde daima görmek mümkündür. Hz. Peygamber'in (sav) risaleti süresince devam eden bu hizmet, Hz. Peygamber'in (as) irtihalinden sonra da devam etmiştir. Günümüzde de hala devam etmektedir. Ehl-i Beyt'in hizmeti kıyamete kadar devam edecektir. Zira bu hususta Hz. Peygamber'in (sav) işareti vardır. Zeyd b. Sabit'ten (ra) rivayet edilen hadis-i şerif şöyledir:

إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ خَلِيفَتَيْنِ كِتَابُ اللَّهِ حَبْلٌ مَمْدُودٌ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَوْ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ وَعِشْرَتِي أَهْلُ

بَيْتِي وَإِنَّهُمَا لَنْ يَنْفَرَقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ “Ben size iki halife bırakıyorum. Birincisi, Allah'ın (cc) Kitabı, sema (gök) ile arz (yer) arasında kopmaz bir bağ, semadan arza sağlam bir iptir. Diğeri İtret'im, Ehl-i Beyt'imdir. Bu ikisi havzımın başında toplanıncaya kadar ayrılmayacaklardır.”⁵²Bu hadisin Müslim'deki rivayeti de şöyledir: "Haberiniz olsun! Ben size iki ağırlık bırakıyorum. Bunlardan biri Allah Teâlâ'nın Kitabıdır. O, Allah'ın (sema-arz arasına uzanmış) ipi olup, kim ona tutunursa hidayet üzere olur, kim de onu terk ederse dalâlete düşer. İkincisi İtret'im, Ehl-i Beyt'imdir."⁵³ Müslim'deki rivayette “İki خَلِيفَتَيْنِ ثَقَلَيْنِ “ağırlık” kelimesi geçmektedir. Bazı rivayetlerde de “İki ağır halife”⁵⁴ diye zikredilmektedir.

Hz. Peygamber (sav) Ashâb-ı Kirâm'a ve onların nezdinde bütün ümmetine Ehl-i Beyt'ini emanet etmektedir. Emanet etme işi onların bakım görüme muhtaç olmalarına bağlı bir mesele değildir. Meveddet ayetinde “Ben buna (yaptığım tebliğ görevine) karşılık sizden, akrabalıktan doğan sevgiden başka bir ücret istemiyorum.”⁵⁵ Beyanı Ehl-i Beyt'e muhabbetin gereğini ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber'in (sav): "Nimetleriyle sizi beslediği için Allah'ı (cc) sevin. Beni de Allah (cc) sevgisi için sevin. Ehl-i Beyt'imi de benim sevgim için sevin."⁵⁶ diye emretmesi, farklı yönlerden bakarak mutlaka iyi anlamamız gereken bir husustur.

⁵² Ebu Abdullah eş-Şeybani Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü Ahmed b. Hanbel*, Müessesetü Kurtuba, Kahirety, 5/181 (21618)

⁵³ Ebu'l Hüseyin Müslim ibnu'l Haccac el-Kuşeyri en-Nişaburi, *Sahihu Müslim*, Daru Taybe, Birinci Baskı, Riyad 2002, “Kitabı Fedailü's Sahâbe” 37 (2408); Tirmizi, “Kitâbu'l-Menâkıb”, Bâb: 32 (3788)

⁵⁴ İbrahim Canan, *Kütübü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1988, C. 13 s. 58.

⁵⁵ *Kur'an-ı Kerim*, Şûrâ 42/23.

⁵⁶ Tirmizi, “Kitâbu'l-Menâkıb”, Bâb: 32 (3789)

İki ağır emanet, sevgi ve muhabbet emirlerini yorumladığımızda; ayrıca Kur'an ve Ehl-i Beyt'in kıyamete kadar beraber olacağı hakikatini göz önünde bulundurduğumuzda şu hakikate ulaşabiliriz: Kıyamete kadar ehlimin bu dine hizmetleri devam edecektir. Ehl-i Beyt'ten daima bir nesil bulunacak ve Kur'an'a hizmet edecektir. Ümmetin gelecek nesillerinin arasında birlik ve beraberliğin tesisi vasıtasıyla önemli hizmetler göreceğine işaretler vardır. Çünkü Hz. Peygamber'in (sav) sevmesi ve sevmemizi emretmesi, risaletinin gereğidir.⁵⁷ Bundan maksad Sünnet'tir ki Âl-i Beyt'in risalet vazifesine hizmeti sünnete hizmettir.⁵⁸

Hz. Peygamber (sav) ayrıca Ehl-i Beyt'inin devamı olacak Hz. Hasan'ı (ra) ve Hz. Hüseyin'i (ra) kucağına alıp: "Hasan ve Hüseyin, dünyadaki iki reyhanım."⁵⁹ demesi onların neslinden gelecek temiz soyu ve yapacakları hizmetleri tebcil içindir. Hz. Hasan'ın (ra) başını Gavs-ı Âzam, Şâh-ı Geylânî ve diğer kutuplar hesabına ve onların yapacakları hizmetler adına öpmüştür. Hz. Hüseyin'in (ra) boynunu da; O'nun soyundan gelip Din-i Mübin'e büyük hizmetler edecek olan; Zeynel Âbidin, Cafer-i Sâdık gibi zevât-ı mübarek hürmetine öpmüştür.⁶⁰ Zamanı gelmiş Hz. Hasan (ra) Hz. Peygamber'in (sav) üzerine akıttığı esnada müdahaleye izin vermemiş: "Oğlumun akıtmasını kestirmeyin." buyurmuştur.⁶¹

Bu aktarabildiğimiz bilgiler gösteriyor ki; Hz. Resulullah (sav) risaletinin kıyamete kadar devamında çok önemli hizmetler edecek neslini, kendi müşahedesıyla tespit edip ümmetine bunun için Ehl-i Beyt sevgisini, hürmetini emretmiştir. Kur'an'a sarılırsanız, sımsıkı yapışırsanız; O'ndan havzımın başına kadar hiç ayrılamayacak olan İtret'ime/Ehl-i Beyt'ime hürmet ederseniz -sünnetime uyarsanız- kurtuluşa erersiniz demek istemiştir. Hz. Ebu Bekir'in (ra) bunu açıklar nitelikte şu ifadesini düşünelim: "Muhammed'i (sav) Ehl-i Beyt'inde gözetin."⁶² Yani O'na (as) hürmet ve saygı göstermek istiyorsanız, sünnetini öğrenmek istiyorsanız ve dinin inceliklerini, hassasiyetlerini öğrenmek için Ehl-i Beyt'e bakınız.

Bütün tembihler, ikazlar ümmetin yolunu şaşırması, dalalete düşmemesi ve sünnet çizgisinde Kur'an gölgesinde yaşamasını temin içindir. Hz. Hasan'ın (ra) büyük

⁵⁷ Canan, *Kütübü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, C. 13 s. 53.

⁵⁸ Age, C. 12 s. 502.

⁵⁹ Tirmizi, "Kitâbu'l-Menâkıb", Bâb: 32 (3770)

⁶⁰ Bediüzzaman Said Nursi, *Lemalar*, Envar Neşriyat, İstanbul 1979, s. 18.

⁶¹ Canan, *Kütübü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, C. 12 s. 500.

⁶² Buhari, "Kitâbu'l-Fedâilu'l-Ashâb", Bâb: 12, 22.

hizmeti ki fitneyi bitirmişti. Halifeliği sulh ve sükûnet adına bırakmıştı. Hz. Peygamber'in (sav) işaret ettiği gibi: "Bu oğlum seyyiddir. Allah onunla iki Müslüman kitlenin arasını sulh edecektir."⁶³ beyanına, tarihi şahit tutturmuştur.

Ehl-i Beyt'in hukukuna riayet etmemenin karşılığı; mutlaka Hz. Peygamber'e (sav) ve O'nun sünnetine saygısızlığı netice verecektir. Bunun böyle olduğunu, hatta ahirete kalmadan dünyada cezasını çekenlere tarihin şahit olduğunu biliyoruz. Hz. Hüseyin'i (ra) şehid eden Ubeydullah bin Ziyad, katledilip kellesi getirilince olan olay bunu açıkça göstermektedir.

Ammar İbni Umayr rahimehullah anlatıyor: "Ubeydullah İbni Ziyad ve arkadaşlarının kellesi geldikçe Küfe'nin Rahâbe mahallesinin mescidinde üst üste dizildi. Seyirci kalabalığa ben de yaklaştım. "Geldi! Geldi!" diyorlardı. Ne idi bu gelen? Merak edip daha da yaklaştım. Meğerse bir yılanmış. (Nerden geldiyse) gelmiş, kelleler arasına girip (kayboluyor, tekrar) çıkıyordu. Derken Ubeydullah İbni Ziyad'ın burun deliğine girdi ve orada bir müddet kaldı. Sonra çıkıp gitti ve kayboldu. Biraz sonra kalabalık tekrar bağırmaya başladı:

"Yine geldi! Yine geldi!" Bu hal iki veya üç kere tekerrür etti."⁶⁴

Iraklılardan biri İbn-i Ömer'e (ra) elbiseye bulaşan sinek kanının hükmünü sorunca: "Şuna bakınız sinek kanının hükmünü soruyor. Oysa Hz. Peygamber'in (sav) torununu öldürmüşlerdir. Hâlbuki ben Hz. Peygamber'in (sav) şöyle dediğini işittim 'Hz. Hasan (ra) ve Hz. Hüseyin (ra), onlar dünyada benim iki reyhanımdır.'⁶⁵ Bu diyalogdan o günün insanların Ehl-i Beyt'e reva görülen tutum ve davranışlardan ne kadar rahatsız olduklarını anlamak mümkündür.

Ehl-i Beyt nesli Hz. Ali (ks) ile Hz. Fâtıma'nın (ra) iki oğulları Hz. Hasan (ra) ve Hz. Hüseyin'den (ra) devam etmiştir. Dedelerinin Hz. Peygamber (sav) olması, babalarının Hz. Ali (ra) gibi ilim ve hikmetin denizi olması ve annelerinin Hz. Fâtıma (ra) olması bu aileden gelen neslin çok özel bir soy olacağının bariz bir göstergesidir.

---

⁶³ Tirmizi, "Kitâbu'l-Menâkıb", Bâb: 32 (3773)

⁶⁴ Tirmizi, "Kitâbu'l-Menâkıb", Bâb: 32 (3780)

⁶⁵ Tirmizi, "Kitâbu'l-Menâkıb", Bâb: 32 (3770)

Ehl-i Beyt nesli ibadet-i taate düşkün, siyasetten uzak kalmaya özen gösterdiği için de zühd ve takvada mesafe almaktaydılar.⁶⁶ Öteden beri bir idareci neslin devamı olmaları, istemeseler de onları idarecilerin ilgi alanında olmaya mecbur etmiş ve bu genelde olumsuz olarak tezahür etmiştir. Bunu, bütün idarecilerin yaptığını söyleyemeyiz. Ehl-i Beyt'in şahsiyetli ve net duruşu onlara halk arasında daima teveccüh gösterilmesine sebep olmuştur. İdareciler bunu bir tehlike ve tehdit olarak algılamıştır. Bu sebeple onlara baskı ve zulüm uygulamaktan geri durmamışlardır.

Şartlar ne olursa olsun Ehl-i Beyt evladı duruşunu bozmamış haksızlık ve adaletsizliğe karşı tepkisini göstermekten çekinmemiştir. Bu ve benzeri gerekçelerle sürgün yaşamak zorunda da kalmışlardır. Hayatlarını gizlenerek devam ettirmek zorunda kaldıkları da olmuştur. Ehl-i Beyt hanedanının bu tavrı, gelecek nesillere dinin gereğini her şeye rağmen yerine getirme ahlakını öğretmiştir. Ayrıca sürgün hayatı yaşadıkları yerlerde İslam'ın yayılması ve doğru yaşanması adına hizmetler görmüşlerdir.⁶⁷ Kerbela faciasından sonra Türkistan diyarına göç etmek zorunda kalan Ehl-i Beyt hanedanı o coğrafyada Türkler tarafından gayet iyi karşılanmıştır. Türkler'in İslamlaşmasında ve dini hassasiyet kazanmalarında büyük faaliyetlerde bulunmuşlardır. Ehl-i Beyt'in asil duruşu burada yaşayan insanların onları kendilerinden kabul etmesini temin etmiş, hısnılık bağları kurmuşlardır.⁶⁸ Üstünlük ve ayrıcalık sevdaları olmadığı için buldukları yerlerde toplumla çabuk kaynaşıp kitlelere ulaşabilmişlerdir. Tabii bu da yeni bir tehdit olarak algılanmıştır.

Ehl-i Beyt nesli beklentisizlik ahlakı olan Hz. Peygamber'in (as) ahlakı ile yetiştiği için gittikleri yerlerde daima saygı ve hürmetle karşılanmışlardır. Anadolu'nun savaşırlardan olumsuz etkilenmesinden sonra geldikleri çeşitli yerlerde birlik ve dirliği yeniden canlandırmışlardır. Adanmışlık ruhuyla hareket ettikleri için zorluklarla karşılaşmalar da çoğu kez insanların güzel muamelesine ermişlerdir. Hz. Peygamber (sav) nesli olmanın getirdiği tebliğ heyecanı, onları oradan oraya koşuşturmuştur. Vefalı idareciler de Ehl-i Beyt adına tahsisatta bulunmuş, "Nakîbü'l eşrâf" müessesesini kurmuşlardır.⁶⁹

---

⁶⁶ Gülgün Uyar, *Ehl-i Beyt İslam Tarihinde Ali-Fâtıma Evlâdı*, MÜİFVY, İstanbul 2008, s. 544.

⁶⁷ Uyar, *age*, s. 547.

⁶⁸ Osman Eğri, *Hak Muhammed Ali*, Ufuk Yayınları, İstanbul 2011, s. 14.

⁶⁹ *Age*, s. 16.

4.1. Sünnet'in Öğrenilmesi ve Öğretilmesi

Kur'an ayetleri nazil olduğu zaman Hz. Peygamber (sav) ev halkı arasında bulunuyorsa vahiy esnasında ilk şahid olanlar Ehl-i Beyt oluyordu. Vahyin gereğince hareket eden Hz. Peygamber'in (sav) bu ilk halini Ehl-i Beyt biliyor ve Ashâb'a öğretiyordu. Ehl-i Beyt İslam'ın özellikle ilk yıllarında Ashâb'ın ve ümmetin önünde adeta bir rol model olmuştur. Hz. Peygamber'in (sav) çok sağlam bir aile hayatı ve ev halkı olmasının en önemli hikmetlerinden birincisi, onlara takdir edilmiş olan bu vazifedir. Onun için Kuran'da Ehl-i Beyt'e hitaben: "Ey Peygamber'in ev halkı! Allah, sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor"⁷⁰ buyrulmaktadır.

Ehl-i Beyt hayatın içinde hal ve tavırları ile Hz. Peygamber'e (sav) tebliğ ve irşad görevinde yardımcı olmuştur. Bir engel konumunda hiç bulunmadıkları gibi Hz. Peygamber'in (sav) fevkalade zühd ve takva boyutlu hayatına eşlik etmişlerdir. Daha ilk günden İslam'a dâhil olmalarıyla O'nu (as) hiç yalnız bırakmamışlardır. Mekke döneminin en zor günlerinde daima destek olmuşlar; eziyet, horlanma, açlık ve susuzluk başta olmak üzere her türlü zorluğa O'nun (sav) yanında durarak cevap vermişlerdir.

4.1.1. Hz. Hatice bint-i Huveylid (ra)

Hız. Peygamber'in (sav) birinci ve en sadık yardımcısı Hz. Hatice (ra) olmuştur. Peygamberlik gelmeden önce Hz. Peygamber'in (sav) şehirden uzakta, özellikle Hira'da tefekkür yoluyla ibadet ettiği günlerde Hz. Hatice (ra) onunla hep meşgul olmuş, eve dönmesi geciktiği zaman hizmetkârları vasıtasıyla ona ulaşmıştır. Hz. Hatice'nin Resûlullah'ın hayatındaki en önemli fonksiyonlarından biri, peygamberlik geldiği zaman kendisine herkesten önce iman etmesi ve onu bütün varlığı ile desteklemesidir. İlk vahiy geldiği zaman Hz. Peygamber (sav) tedirgin bir halde, korkarak titreyerek eve döndü. Başına gelenleri anlattıktan sonra, "Bana neler oluyor, Hatice?" diyerek kendinden korktuğunu söyledi. Bunun üzerine Hz. Hatice Resûlullah'ın korku ve endişelerini gideren şu sözleri söyledi: "Öyle deme! Yemin ederim ki Allah (cc) hiçbir zaman seni utandırıp üzmez. Çünkü sen akrabayı gözetirsin, doğru konuşursun, işini görmekten âciz kimselerin elinden tutarsın, yoksulları kayırırısın, misafirleri ağırlarsın, haksızlığa uğrayan kimselere yardım edersin."⁷¹

⁷⁰ *Kur'an-ı Kerim*, Ahzâb 33/33.

⁷¹ Buhari, "Kitâbu'l-Bed'ü'l Vahy", Bâb: 3.

Hiz. Hatice (ra) adının manasına uygun olarak İslam'a da "erken doğan"⁷² olmuştur. Hiz. Peygamber'i (as) teskin edip inanmakla kalmamış, davasının en güzel destekçisi olmuştur. O (ra) yeryüzünde üç Müslüman olduğu gün onlardan birisi olmuştur. Allah (cc); adeta O'nu (ra) ilk günlerin, ilk yılların zor zamanlarının sığınılacak sıcak bir ana kucağı olarak İslam'a hazırlamıştı. Nitekim Hiz. Peygamber (sav) O'na (ra) karşı biraz kıskançlık belirten Hiz. Aişe'ye (ra): Kendisini ondan daha hayırlı görmesini tasvip etmeyerek; davasına kimsenin inanmadığı günlerde onun inandığını, halkın kendisini yalnladığı sırada onun tasdik ettiğini, hiç kimsenin kendisine bir şey vermediğı dönemde O'nun (ra) İslâm davasını malıyla desteklediğini, üstelik diğer eşlerinden çocuğu olmadığı halde Cenâb-ı Hakk'ın kendisine ondan çocuk verdiğini söylemiştir.⁷³ Ayrıca O'nun (ra) bu ümmetin kadınlarının en hayırlısı olduğunu belirtmiştir. Nitekim bir defasında Cebrail Resûlullah'a gelerek Hatice'ye hem Cenâb-ı Hakk'ın hem de kendisinin selâmını söylemesini ve O'na içinde hiçbir gürültünün, çalışıp yorulmanın bulunmadığı oyulmuş inciden yapılma bir köşkün verileceğini müjdelemesini bildirmiştir.⁷⁴ Hiz. Hatice de (ra) bu selama karşı; Allah'a (cc), Cebrail'e (as) ve Hiz. Peygamber'e (sav) selam vermiştir.⁷⁵

Hiz. Peygamber (sav) Hiz. Hatice'ye (ra) ne kadar sevgi ile dolu idi ki: "Ne zaman bir koyun kesip parçalara ayırsa Hiz. Hatice'nin (ra) dostlarına da gönderirdi."⁷⁶ En zor günlerinde hep yanbaşında olması, bütün varlığıyla kendisine destek vermesi, Allah'ın (cc) ve Cebrail'in (as) selamına mazhar olması ve Hiz. Peygamber'in (sav) çocuklarının anası olması Hiz. Hatice'yi (ra) unutulmaz yapmıştı. Bunun ayrıca ve özel olarak Hiz. Peygamber'in (sav) vefasına bir örnek olduğunu söylemeliyiz.

4.1.2. Hiz. Ali b. Ebu Talib (kv)

Hiz. Ali b. Ebu Talib (ks) İslam'ın ilk erkek, ilk çocuk ve üçüncü inananı unvanına sahiptir. Hiz. Ali'nin (kv) Peygamber hanesine gelmesi, o hanenin ahlakıyla yetiştirilmesi bir rastlantı olamayacak kadar manidardır. Doğru, Hiz. Peygamber (as) kıtlık yıllarında amcasına yardım maksadıyla; diğer amcası Hiz. Abbas'a (ra) teklif götürerek Ebu Talib'in yükünü azaltmak için kendisi Ali'yi Amcası da Cafer'i hanelerine almış-

⁷² Yeğın, *age*. "Hatice", s. 204.

⁷³ Tirmizi, "Kitâbu'l-Menâkıb" Bâb: 62 (3875-3876)

⁷⁴ Buhari, "Kitâbu'l-Menakıbu'l Ensâr", Bâb: 20.

⁷⁵ Canan, *Kütübü Sitte Muhtasarı Tercüme*, C. 13, s. 34.

⁷⁶ Müslim, "Kitâbu Fedâil'üs-Sahâbe" 73-75 (2434-2435)

lardı.⁷⁷ Böylece Hz. Ali (kv) Peygamber (as) hanesinde yetişmek üzere özel bir eğitime alınmıştı. Hz. Peygamber'in (sav) neslinin devamı onunla olacak, kıyamete kadar devam edecek olan veliler ve kutuplar silsilesi ondan devam edecekti. Hz. Ali (ra) peygamber hanesinde bulunduğu sürece sabah akşam onun (as) meclislerinde bulunmuş ve İslam'ın bütün meselelerini de Hz. Peygamber'den (sav) öğrenmiştir.⁷⁸ Hz. Ali'ye Keramallahu Veche (Allah vechini mükerrerem kılsın) diye dua edilmesi; O'nun (kv) hiç putlara tapmamasından, ilk ve tek Allah'a inanıp ibadet etmesinden dolayıdır.⁷⁹

Hz. Ali (kv) Kur'an-ı Kerim'in hafızı idi. Vahiy kâtibi olarak vazife yapıyor, Hz. Peygamber'in (sav) mektuplarını yazıyordu. Kur'an'ın her türlü inceliğine vakıf idi. Kur'ân-ı Kerîm konusundaki derin bilgisinden faydalanmak isteyenleri kendisine soru sormaya teşvik eder, ayetlerin nerede ve ne zaman nazil olduğunu çok iyi bildiğini söylerdi. Zira Hz. Peygamber (sav) daha hayatta iken Kur'ân-ı Kerîm'in tamamını ezberlemiş bulunan ve onun meselelerine hakkıyla vâkıf olan sayılı sahabelerden biri de O (ra) idi. Kur'an'ın mushaf haline getirilmesinde önemli rolü olmuştur. Hz. Peygamber'in (sav) vefatından sonra altı ay gibi bir süre Kur'an-ı Kerim üzerinde yoğun bir çalışma yapmıştır. Kendisi bizzat Hz. Peygamber'den (as) öğrendiği için çok güzel Kur'an okuyordu.⁸⁰

Mekke'de İslam'ın genişlemesi ve gelişmesi için daima gayret içerisinde olmuştur. Hz. Peygamber'in (sav) en yakın akrabalarını İslam'a davet etmekle emrolunduğu zaman⁸¹ Hz. Ali'den (kv) bir yemek hazırlamasını ve Abdulmuttalib oğullarını çağırmasını ister. Onlara yemek yedirip süt içirme işlerini Hz. Ali (kv) yapmıştır. Hz. Peygamber (sav) sonra onları İslam'a davet eder ve “Bu yolda hanginiz benim yardımcım olur bana biat eder?” diye sorar. Topluluktan ses çıkmayınca, Hz. Ali (kv) ayağa kalkar. Yaşça oradakilerin en küçüğü olduğu için Hz. Peygamber (as) O'na sen otur der. Bu hal üç defa tekrar eder. Üçüncüsünde kimse bu meseleyi yüklenmeyince; Hz peygamber (sav) Hz. Ali'nin elinden tutar ve: “İçinizde bu benim vekilim, kardeşim ve vasimdir” der.⁸² Hz. Ali Hz. Peygamber'in (sav) yanında geçirdiği günleri yâd eder ve derdi ki: “Rasulullah (as) beni evine aldığı anda çok küçüktüm, O'na (as) sarılırdım, beni yanına

⁷⁷ Köksal, *age*, C. 1, s. 121.

⁷⁸ Mevlana Şibli, *Asr-ı Saadet*, Terc. Ömer Rıza Doğrul, Eser Neşriyat, İstanbul 1997, C. 5, s. 117.

⁷⁹ Yeğîn, *age*. “Ali el Murteza”, s. 24.

⁸⁰ Ziya Şen, “Hz. Ali'nin Kur'an'a Yaptığı Hizmetler”, *Hz. Ali Sempozyumu Bildirileri*, Edit. Rıza Savaş, Tibyan Yayıncılık, İzmir 2009, s. 530.

⁸¹ *Kur'an-ı Kerim*, Şuarâ 26/214. “(Önce) en yakın akrabamı uyar.”

⁸² Köksal, *age*, C. 1, s. 244.

yatırırdı. Kokusunu duyar sıcaklığını hissedirdim. O'nu (as) hiç aldatmadım, yalan söylemedim. Bütün güzel hasletleri ondan aldım. Bana yüksek ahlaki tavsiye eder, yol gösteren bir yıldız olurdu.”⁸³ Bu bilgilerden sonra Hz. Ali'nin (kv) niçin “Şah-ı Merdan”, “Haydar-ı Kerrar”, “Şah-ı Velayet” unvanlarıyla anıldığını anlamamız mümkündür.

Hz. Ali'nin (ks) İslam'a hizmetlerini saymakla bitirmemiz mümkün olmayacaktır. Hz. Peygamber (sav) O'nu (ra) Tebuk seferine çıkınca Medine'de vekil bıraktığında aralarında şöyle bir diyalog geçer. "Ey Allah'ın Resûlü, siz beni çocukların ve kadınların arasında mı bırakıyorsunuz?" dedi (kalmak istemedi). Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav): "Sen, Hz. Harun'un, Hz. Musa yanında aldığı yeri, benim yanımda almaktan razı değil misin? Şu farkla ki benden sonra peygamber yok." buyurdular."⁸⁴ Evet, Hz. Ali (ra) bütün seferlere katılmış olmanın heyecanını yaşıyor ve Tebuk seferine de katılmayı canı gönülden istiyor. Hz. Peygamber'de (sav) bu hadise vesilesiyle ümmetine bir ders vermek istiyor. Mekke'de “Benim vekilim, vasim ve kardeşimsin.” buyurmuştu. Sonra Medine'de muhacir ile ensar arasında kardeşlik tesis edildiği sırada; İbni Ömer (ra) anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm Ashâb'ının arasını kardeşlemişti. Hz. Ali (ra) yanına geldi ve: ‘Ashâb'ımızın arasını birbirleriyle kardeşlediniz, ama beni kimseyle kardeşlemediniz.’ dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav): ‘Sen dünyada da ahirette de benim kardeşimsin.’ buyurdular.”⁸⁵

Bütün bu ihtimam ve çok özel muameleler bir ayrıcalık, bir neseb yakınlığı mülahazasıyla değildi mutlaka. Bu hususi alaka İslam'ın yayılması ve tebliğinde çok büyük vazifeler üslenecek olan Ehl-i Beyt nesline idi. Hem böyle bir nesil, dinin kıyamete kadar temsili ve Sünnet'in tebliği görevini; Havz-ı Kevser'in başında buluşuncaya kadar Kur'an-ı Kerim'den hiç ayrılmadan devam ettirecektir.⁸⁶

Hz. Peygamber (sav) tebliğ yaparken dikkat edilmesi gereken hususları Ashâb'ına öğretmiştir. Dikkat edilerek incelendiğinde, bu inceliklerin yine Hz. Peygamber'in (sav) en yakın çevresinden başlayarak öğretilildiğini görürüz. Hayber seferinde sancağı Hz. Ali'ye (kv) teslim ederken; Hz. Peygamber'in (sav) bir tebliğ ve irşad

---

⁸³ Saffet Sancaklı, “Hadisler Bağlamında Hz. Peygamber'in Hz. Ali ile Olan İlişkilerinin Önemi ve Analizi”, *Hz. Ali Sempozyumu Bildirileri*, Edit. Rıza Savaş, Tibyan Yayıncılık, İzmir 2009, s. 165.

⁸⁴ Buhari, “Kitabu Fedail'üs-Sahâbe”, Bâb: 9(3706); Müslim, “Kitâbu Fedâilü's-Sahâbe” 31(2404)

⁸⁵ Tirmizi, “Kitâbu'l-Menâkıb”, Bâb: 21 (3720)

⁸⁶ Müsned, 5/181 (21618)

görevlisi olarak Hz. Ali'ye (ks) nasihati şu şekildedir: “(Kalelerine) yavaşça gir. Tâ onların sahasına in. Sonra, kendilerini İslâmiyet’e davet et. İslâm’da, kendilerine vâcib olan Allah hakkını, İslâmî umdeleri onlara haber ver. Vallahi, senin sayende Allah’ın bir adama hidayet vermesi, senin için, kırmızı tüylü develerin (dünya nimetlerinin en kıymetlilerinin) sana bahşolunmasından daha hayırlıdır”⁸⁷ buyurdu.

Hz. Ali (kv) Tebük seferi hariç Hz. Peygamber’le (as) bütün seferlere katılmıştır. Katıldığı seferlerinde hep önde savaşmış, kimsenin cesaret edip öne çıkamadığı zamanlarda ileri atılıp, savaşlardan önce yapılan teke tek/mübareze çatışmalarında başarılı olmuştur. Hendek harbinde Arapların meşhur savaşçısı Amr b. Abd ile gözünü kırpmadan vuruşmuştur. O’nu da vuruşmadan önce İslâm’a davet etmiştir. Kabul etmediği için onunla vuruşup galip gelmiştir.

Hz. Peygamber (sav) Hz. Ali’nin (kv) değerine işaret eden beyanlarında şöyle buyurmuştur: **مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلَيْ مَوْلَاهُ** “Ben kimin dostu (mevlası) isem, Ali de onun dostudur.”⁸⁸ Hz. Ali (ra) şöyle diyerek bu hususa açıklık kazandırmaktadır. Zirr İbni Hubeyş (ra) anlatıyor: Hz. Ali radiyallahu anh’ın şöyle söylediğini işittim: “Daneyi açan, canlıları yaratan Zât-ı Zülcelal’e yeminle söylüyorum: Ümmî Peygamber’im aleyhissalatu ves-selam, bana şu hususu garantiledi: **بِئْسَ مَا بَدَأَ الْإِنْسَانُ مَا كَفَرَ** Beni

mü’min olan sevecek, münafık olan da bana buğzedecektir.”⁸⁹ Diğer bir hadise de şöyle cereyan etmiştir. Hz. Ebu Bekir (ra) dokuzuncu yılda Hz. Peygamber (sav) tarafından hacc emiri olarak vazifelendirilmişti. Hz. Peygamber (sav) o sırada nazil olan Tevbe suresinin tebliği için Hz. Ali’yi (ks) görevlendirerek: “Bunun, ehlimden olmayan bir kimse ile tebliğ edilmesi muvafık değil.”⁹⁰ buyurdu. Hz. Ali’de Hz. Ebû Bekir’e Mina’da yetişip Tevbe sûresinin ilk yedi âyetini okuyup, ayrıca müşriklerle müslümanların bu yıldan sonra hacda bir arada bulunamayacağını ve hiç kimsenin Kâbe’yi çıplak tavaf edemeyeceğini tebliğ etmiştir. Hz. Peygamber’in (sav) bu meselede bu şekilde muamele etmesi bir Arap âdeti gereğidir. Bir anlaşma ancak o anlaşmayı yapan ya da ailesinden olan biri tarafından bozulabilirdi.⁹¹ Hz. Peygamber (sav) bu davranışıyla bu âdete uy-

⁸⁷ Buhari, “Kitâbu’l-Cihâd ve Siyer”, Bâb: 143(3009); Müslim, Fedailü’s Sahâbe” 34 (2406)

⁸⁸ Tirmizi, “Kitâbu’l-Menâkıb”, Bâb: 20 (3713)

⁸⁹ Müslim, “Kitâbu’l-İman” 78 (131); Tirmizi, “Kitâbu’l-Menâkıb”, Bâb: 21(3736)

⁹⁰ Tirmizi, “Kitâbu Tefsir-Tevbe”, Bâb: 10 (3090)

⁹¹ Canan, *Kütübü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, C. 12, s. 472.

muş ve bu sebeple: “Bunun, ehlimden olmayan bir kimse ile tebliğ edilmesi muvafık değil” buyurmuştur.

4.1.3. Hz. Fâtımatü’z-Zehrâ binti Muhammed (sav)

Hz. Fâtıma (ra) hicretten on üç yıl önce doğmuştur. Uhud vakasından sonra Hz. Peygamber (sav) tarafından Hz. Ali (kv) ile on beş yaşını altı ay geçmişken evlendirilmiştir. Hz. Ali (ks) yirmi bir yaşlarında idi. Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Muhsin isimlerinde üç erkek, Hz. Ümmü Gülsüm ve Hz. Zeyneb isimlerinde iki kız çocukları oldu. Hz. Peygamber’in (sav) diğer kızlarından torunları olsa da küçükken vefat etmişler, Hz. Zeyneb’in (ra) kızı Ümâme’nin de çocukları olmamıştır.⁹² Ehl-i Beyt nesli Hz. Fâtıma’dan (ra) devam etmiştir. Hz. Fâtıma (ra) duru beyaz simasından dolayı “Zehrâ” lakabıyla anılmıştır.⁹³

Hz. Peygamber’in (sav) diğer kızları kendisinden evvel vefat etmişti. Hz. Fâtıma da (ra) Hz. Peygamber’den (as) altı ay kadar sonra vefat etti. Hz. Fâtıma (ra) kadınlık âleminin faziletçe en üstünü kabul edilir. Bunun en kuvvetli delili ise şu hadistir: “Fâtıma, Meryem hariç cihan kadınlarının efendisidir.”⁹⁴

Hz. Fâtıma’nın (ra) Hz. Peygamber nezdinde çok özel bir yerinin olduğu aşikârdır. Karakter ve davranışları ile en çok Hz. Fâtıma (ra) babasına benzeyendi.⁹⁵ O’nun derecesine dair Hz. Peygamber’den (sav) şöyle rivayet edilir: Cemi’ İbni Umeyr et-Teymi anlatıyor: “Halamla birlikte Hz. Aişe’nin (ra) yanına gittim.

Hz. Aişe’ye:

“Hangi kadın Resûlullah aleyhissalâtu vesselâma daha sevgili idi?” diye soruldu: “Fâtıma” dedi. “Ya erkeklerden?” dendi. “Fâtıma’nın kocası, zira bildiğim kadarıyla (Ali radiyallahu anh) çok oruç tutar, çok namaz kılardı.”⁹⁶ “Hz. Peygamber (sav) kızı Hz. Fâtıma (ra) geldiğinde karşılar, onu öper yerine ya da yanına oturturdu. Babası geldiğinde o da kalkar onu öper yerine oturturdu.”⁹⁷ dedi.

⁹² Canan, *Kütübü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, C. 13, s. 43.

⁹³ Zebîdî, *age*, C. 4, s.44.

⁹⁴ Buhari, *Kitâbu Fedailü’s-Sahâbe*, Bâb: 12; Tirmizi, “*Kitâbu’l-Menâkıb*”, Bâb: 61 (3873); Müsned, 3/80 (11773)

⁹⁵ Buhari, “*Kitâbu’l-Menâkıb*”, Bâb: 25; Tirmizi, “*Kitâbu’l-Menâkıb*”, Bâb: 61 (3872)

⁹⁶ Tirmizi, “*Kitâbu’l-Menâkıb*”, Bâb: 61 (3873)

⁹⁷ Tirmizi, “*Kitâbu’l-Menâkıb*”, Bâb: 61 (3872)

Hız. Ali'nin (kv) başka bir kadınla nikâhlanmak istediğini duyunca, Hız. peygamber (sav) buna izin vermediğini üç kere tekrarlayıp, eğer Ali istiyorsa kızımı boşasın öyle evlensin demiştir. Hız. Ali (kv) bunun üzerine bu isteğinden vazgeçmişti.⁹⁸ Hız. Fâtıma (ra) üstün hayâ sahibi bir hanım idi. Tesettüre son derece uyar, ehemmiyet verirdi. Vefat ettiği zaman cenazesini iki kişi yıkamış ve vasiyeti üzere gece defnedilmişti. Hız. Peygamber'in (sav) O'nun bu hassasiyetine şahitlik eden şöyle bir hadisi vardır. "Kıyamet günü olunca, gıyabi bir ses şöyle diyecektir: 'Ey mahşer halkı, gözlerinizi yumun Fâtıma binti Muhammed geçecek.'"99

Hız. Fâtıma'nın (ra) faziletlerine dair daha fazla örnekler de verebiliriz. Bunlarla yetinerek onun İslam'a hizmetlerine temas etmek gerekirse; yukarıda saydıklarımızı başlı başına birer fazilet hizmeti olarak aktardıktan sonra anahatlarıyla O'nun (ra) diğer hizmetlerinden bazı bölümleri şöyle ifade edebiliriz.

Hız. Peygamber'le (sav) kızı Hız. Fâtıma (ra) arasında, dikkatlerden hiç kaçmayan bir sevgiye şahit oluyoruz. Öncelikle kadınların en faziletlisi unvanının müjdesi var. Bu sevgi ve alaka ırsî bir bağdan öte, baba-evlat irtibatından daha derin ve manalıdır. Yani Hız. Peygamber (as) kızını çok sevmesinden dolayı elbette O'nu taltif etmiştir. Ama asıl alakanın sebebi, Hız. Fâtıma'nın (ra) Ehl-i Beyt silsilesinin devamına vesile olacak olması; Ümmet'in kıyamete kadar Sünnet'i öğreneceği aydınlık bir neslin devamı O'nun evlatlarından geleceği içindir. Yoksa Hız. Fâtıma (ra) bu iltifatlardan dolayı ayrıcalıklı bir konumda hiç olmamıştır. O (ra) dinin azimetini¹⁰⁰ tercih etmiş ve öyle yaşamıştır. Vefatından evvel Hız. Peygamber (sav) kulağına, bu hastalığından dolayı öleceğini söyleyince üzülüp ağlamış; ikinci seferinde ehlinden kendisine en evvel O'nun kavuşacağını haber verince sevinmişti.¹⁰¹ Öleceğine sevinmek hem de yakın zamanda öleceğine; dünya ile irtibatını en aza indirmiş olmanın ifadesidir. O zaman Hız. Fâtıma'nın (ra) yirmi altı yaşlarında olduğunu düşündüğümüzde mesele daha net anlaşılmaktadır.

⁹⁸ Müslim, "Kitâbu Fedâilü's Sahâbe" 93 (2449); Tirmizi, "Kitâbu'l-Menâkıb", Bâb: 61 (3867)

⁹⁹ El-Hafız Ebi'l Kasım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cem'ül Kebîr*, Mektebetü İbn-i Teymiyye, İkinci Baskı, Kahire ty, C. 1, s. 108, (Hadis no:180); İbrahim Canan, *Kütübü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, C. 13, s. 44.

¹⁰⁰ Azîmet; Dinin asıl olduğu hali, ilk konulan kuralların değiştirilmeksizin aynısı demektir. Tamtamına uyararak yapmak, yaşamaktır. Zıddı ruhsattır. Arızî durumlarda kişinin bazı hususlarda muhayyer/seçici bırakılarak kolay olanı yapmasına fırsat verilmesidir. Kişi ikisinden istediğine tabi olabilir. İbrahim Paçacı, "Azîmet-Ruhsat", *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları, Ankara 2005, s. 49, 561.

¹⁰¹ Müslim, "Kitâbu Fedâilü's Sahâbe" 97 (2450)

O (ra) yaşayışıyla, duruşuyla, takvasıyla ve en önemlisi Ehl-i Beyt'in devamının anası olmasıyla büyük hizmetler etmiştir. Hz. Peygamber (sav) ümmetine neredeyse en ağır dersleri onun üzerinden vermiştir. İleri gelen bir oymağın kadını hırsızlık yapınca, cezanın affı için Hz. Peygamber'in (as) en çok sevdiklerinden Hz. Üsâme b. Zeyd'i aracı koymuşlardı. Hz. Peygamber (sav) o zaman yapılmak istenin yanlışlığını ifade ederek: “وَإِيْمُ اللّٰهِ لَوْ اَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ مُحَمَّدٍ سَرَقَتْ لَقَطَعْتُ يَدَهَا” Yemin olsun eğer Muhammed'in kızı Fâtıma çalmış olsaydı onun elini keserdim.”¹⁰² buyurmuştur. Hz. Peygamber (sav) olmayacak bir şeyi söylemeyeceğine göre, kızı Hz. Fâtıma (ra) dahi olsa hak ve doğrudan ayırlamayacağını en çok sevdiği kızını misal vererek ifade etmiştir. Farklı muamelelerin kapılarının kapalı olduğunu ifade etmiştir.

Hz. Fâtıma (ra), evlenirken çeyizinde bulunan el değirmenini kullanırdı. Deriden yapılmış su kırbaşıyla su taşıyordu. Hz. Peygamber'in (sav) yadigârı olan bu eşyaları ömrü boyunca kullanmıştı.¹⁰³ Kuyudan su çekmekten omzunun, değirmen çevirmekten ellerinin nasır olduğu rivayet edilmektedir. Hz. Ali (kv) bir gün Hz. Fâtıma'ya, değirmen taşı bilemekten göğsüm nasır oldu. Baba'na esirler geldi, istesen de sana bir yardımcı verse dedi. Hz. Fâtıma (ra) Hz. Peygamber'e (as) gitti fakat bunu söyleyemedi. Geri dönüp gelince bu sefer beraber Hz. Peygamber'in (sav) yanına varıp taleplerini arz ettiler.¹⁰⁴ Hz. Peygamber (as) Ehl-i Suffa'nın ihtiyaçları dururken size bunu veremem dedi. Onlar da evlerine dönüp geldiler. Sonra Hz. Peygamber (sav) evlerine geldi: “Size bundan daha iyi bir şey haber vereyim mi?” dedi. Onlar da: “Olur haber ver.” dediler. “Yatağınıza gireceğiniz zaman; otuz üç defa ‘sübhânallah’, otuz üç defa ‘elhamdulillah’ ve otuz dört defa ‘allahuekber’ deyiniz. Bu sizin için daha hayırlıdır.”¹⁰⁵ dedi. Onlara nasihatta bulundu.

Hz. Peygamber (sav) çok sevdiği kızının bu isteğini yerine getirmiyor. O'na zikir, tesbih ve hamd etmeyi tavsiye ediyor. (Buhari'nin rivayetinden Hz. Fâtıma'nın (ra) babasını evde bulamayıp, durumu Hz. Aişe'ye (ra) anlattığı ve Hz. Aişe'nin (ra) haber vermesiyle Hz. Peygamber'in (sav) Hz. Ali ve Fâtıma'nın evine geldiği anlaşılıyor.) Hz. Peygamber'in (sav) bu öğüdünü tutanda, yatarken bu zikre devam edende yorgunluk

¹⁰² Buhari, “Kitâbu'l-Hûdut”, Bâb: 12 (2788); Müslim, “Kitâbu'l-Hûdut” 8 (1688)

¹⁰³ Şiblî, *age*, C. 2, s. 174.

¹⁰⁴ Müsned, 1/123 (996)

¹⁰⁵ Buhari, “Kitâbu Fedailü's Sahâbe”, Bâb: 9 (3705); Müsned, 1/80 (604)

olmaz denilir.¹⁰⁶ Hz. Fâtıma'ya (ra) bir hizmetçi verilmemesi; İslam'ın uygun görmeyip kaldırmak için çalıştığı kölelik anlayışına ters hareket edilmemesi gerçeğine bağlanmaktadır.¹⁰⁷ Ehl-i Beyt'in annesi Hz. Fâtıma (ra) bu hadisede de ümmete yeni bir ders ve nasihat verilmesine vesile olmuştur.

Hz. Fâtıma (ra) küçük yaştan itibaren Hz. Peygamber'e (sav) düşküdü ve aralarında güçlü bir sevgi bağı vardı. Hz. Peygamber'in (as) terbiyesinde bulunması onun ahlakını ve anlayışını çok etkilemişti. Huy ve yaratılış olarak, konuşması, hayâsı, edebi, oturup kalkması aynı babası gibiydi.¹⁰⁸ Küçük yaşında bile Hz. Peygamber'in (sav) zor ve sıkıntılı anlarında yardımına koşar onu teselli ederdi. Hz. Abdullah b. Mes'ud'un (ra) anlattığına göre: Hz. Peygamber (sav) bir gün Kâbe'de namaz eda ederken, müşriklerin ileri gelenleri orada oturuyorlar, Hz. Peygamber'e (sav) ilişmek için fırsat kolluyorlardı. İçlerinden biri, kim falanların yeni kesilen devesinin işkembesini getirir de secdede iken O'nun (sav) omuzları üzerine koyar, dedi. En şerlilerinden biri gitti, getirdi ve secdeye gitmesini bekleyip, secdeye varınca omuzları üzerine koydu. Hz. Peygamber (sav) hareket edemiyor ve ben de bir şey yapamıyordum. Nihayet birisi Fâtıma'ya (ra) haber verdi. Hz. Fâtıma (ra) geldi, küçük bir çocuktuktu, pisliği bertaraf etti. Onları gücünün yettiğince kınadı. Hz. Peygamber (sav) namazını tamamlayınca; sesini yükselterek ve adlarını birer birer sayarak onları üç kere Allah'a (cc) havale etti.¹⁰⁹

Uhud savaşında Hz. Fâtıma (ra) Hz. Peygamberin yarasını temizlemiş ve hasır külüyle tedavi etmiştir.¹¹⁰

Hz. Fâtıma (ra) bütün bu güzelliklerinden dolayı, babası Hz. Muhammed Mustafa'nın (sav); "Fâtıma benden bir parçadır, O'nu sevindiren beni sevindirmiş olur. O'nu üzen de beni üzümüş, O'nu kızdıran beni kızdırmış, O'nu kuşkulandıran beni kuşkulandırmış olur"¹¹¹ hitap ve müjdesine mazhar olmuştur.

---

¹⁰⁶ Zebidî, *age*, C. 9, s. 365.

¹⁰⁷ *Age*, C. 9, s. 366.

¹⁰⁸ Tirmizi, "Kitâbu'l-Menâkıb", Bâb: 61 (3872)

¹⁰⁹ Buhari, "Kitâbu'l-Vudû", Bâb: 69 (240); Müslim, "Kitâbu'l-Cihâd ve Siyer" 107 (1794)

¹¹⁰ Buhari, "Kitâbu'l-Vudu", Bâb: 72 (243)

¹¹¹ Buhari, "Kitâbu Fedailü's Sahâbe", Bâb: 29 (3767); Müslim, "Kitâbu Fedailü's Sahâbe" (15) 94; Tirmizi, "Kitâbu'l-Menâkıb", Bâb: 61 (3867)

4.1.4. Hz. Hasan, Hz. Hüseyin (ra)

عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ يَأْخُذُهُ وَالْحَسَنَ وَيَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَحْبُّهُمَا فَأَحْبِبَّهُمَا

“Üsâme b. Zeyd’den (ra) rivayetle Ebu Osman şöyle demiştir: Hz. Peygamber (sav) Üsâme ve Hasan’ı (ra) omzuna alır; “Allah’ım! Ben bu ikisini seviyorum, onları sen de sev”¹¹² buyurmuştur. Hz. Peygamber (sav) Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’den (ra) Hz. Üsâme’yi (ra) hiç ayırt etmezdi. O’nu da onlar kadar sever ve ilgilenirdi. Burada bize bir eğitim dersi verilmektedir. Genellikle insanlar ırsî yakınlığı itibara alarak kendi çocuğunu daha fazla sevme adına diğer çocukları ilgi, sevgi ve alakadan mahrum ederken; küçük çocukların hızlı algılamaları bunu kaçırmadığından rencide olmaktadır. Hz. Peygamber’in (sav) sadece iki torununu bu şekilde sevdiği de olmuştur. Bir defasında da: “Allah’ım (cc) bunlar benim oğullarım ve kızımın oğullarıdır. Allah’ım ben Hasan ve Hüseyin’i seviyorum. Onları sen de sev ve onları sevenleri de sev.” buyurmuştur.¹¹³ Hz. Peygamber’e (as) Ehl-i Beyt’inden sana en sevgili kimdir diye sorulunca? “Hasan ve Hüseyin” diye cevap verdi. Hz. Fâtıma’ya (ra): “Benim oğullarımı bana çağır.” der, onları öper, koklar ve kucaklardı.¹¹⁴

Ebu Said el-Hudrî Hz. Peygamber’in (sav) şöyle dediğini nakleder: *الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ سَيِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ* “Hasan ve Hüseyin Cennet ehli delikanlıların efendisidir.”¹¹⁵ İbn-i Mace’nin rivayetinde bu hadisin; *وَأَبُوهُمَا خَيْرٌ مِنْهُمَا* “Babaları onlardan daha hayırlıdır.”¹¹⁶ ifadesi yer almaktadır. Aynı hadisin Ahmed b. Hanbel’in rivayetinde şöyle bir ilave görülmektedir; *وَفَاطِمَةُ سَيِّدَةُ نِسَائِهِمْ إِلَّا مَا كَانَ لِمَرْيَمَ بِنْتِ عِمْرَانَ* “Fâtıma’da İmran’ın kızı Meryem hariç Cennet kadınlarının efendisidir.”¹¹⁷ buyurmuştur. Bu hadisin bize ifade ettiği en önemli ders; Ehl-i Beyt’in faziletleri, dünyada ve ahiretteki değerlidir.

¹¹² Buhari, “Kitâbu Fedailü’s Sahâbe”, Bâb: 22 (3747); Müsned, 2/446 (9758)

¹¹³ Tirmizi, “Kitâbu’l-Menâkıb”, Bâb: 31 (3769)

¹¹⁴ Tirmizi, “Kitâbu’l-Menâkıb”, 31 (3772)

¹¹⁵ Tirmizi, “Kitâbu’l-Menâkıb”, 31 (3768)

¹¹⁶ El-Hafız Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvini İbn-i Mâce, (M. Fuâd Abdunaki Tashihi) Dâru İhyâ, Kahire ty, *Sünen-i İbn-i Mace*, “Kitâbu’l-Mukaddime”, Bâb: 11(118)

¹¹⁷ Müsned, 3/64 (11636)

Diğer bir hadiste Hz. Peygamber (sav): **إِنَّ الْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ هُمَا رِيحَانَتَايَ مِنَ الدُّنْيَا** “Muhakkak Hasan ve Hüseyin benim dünyada iki reyhanımdır.(Fesleğen)”¹¹⁸ buyurmuşlardır. Daha fazlasını da yazabileceğimiz bu hadislerden genel olarak ulaştığımız sonuçları şöyle ifade edebiliriz.

Hz. Peygamber (sav) ev halkı olan Ehl-i Beyt’ini eğitirken aynı zamanda ümmetin eğitimini de tamamlamaktadır. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin (ra) Ehl-i Beyt neslinin devam edeceği şahıslar olması dolayısıyla onlar üzerinde hassasiyetini ümmetine bildiriyor. Aynı zamanda anne ve babaları olan Hz. Ali (kv) ve Hz. Fâtıma’nın (ra) faziletlerini beyan ediyor. İslam’ın bugün çocuk sevgisi ve yetiştirilmesi ile ilgili birikiminin çok önemli bir kısmı Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin (ra) üzerinde tatbik olunan şekliyle bize ulaşmıştır. Özetle başta Ehl-i Beyt olmak üzere Ashâb-ı Kiram Asr-ı Saadet’te bütün ümmet için İslam’ın temsilcileri, örnek şahsiyetler olmuşlardır.

Hz. Hasan’a (ra) işaretle bir gün Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

ابْنِي هَذَا سَيِّدٌ وَلَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يُصَلِّحَ بِهِ بَيْنَ فِتْنَتَيْنِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ “Benim bu oğlum seyyiddir, Allah (cc) onun eliyle iki Müslüman topluluğun arasını sulh edecektir.”¹¹⁹ Olay, Hz. Peygamber’in (sav) haber verdiği gibi tahakkuk etmiştir. Hz. Hasan (ra) halifeliği bırakarak Müslüman kanı dökülmesinin önüne geçmiştir. Ehl-i Beyt haklı olduğu durumlarda dahi hakkı temsil adına kendi haklarından vazgeçerek insanlar arasında fitne çıkmasına fırsat vermemeye çok gayret göstermiştir. Hatta bu tutumundan dolayı eleştirildikleri de olmuştur.¹²⁰

4.1.5. Hz. Peygamber’in (sav) Eşleri (ra)

Hz. Peygamber’in (sav) hane halkı olarak Müminlerin anneleri İslam’ın öğrenilmesi, yaşanması ve öğretilmesi safhalarında önemli vazifeler görmüşlerdir. Her biri Hz. Peygamber’in (as) öğrencisi, ümmetin de öğretmeni olmuşlardır. Kadınlık âlemine dair İslam’ın her yönünü temsil etmişler, Hz. Peygamber’in (sav) hanesinden dünyaya

¹¹⁸ Buhari, “Kitâbu’l-Fedailü’s Sahâbe”, Bâb: 22 (3753)

¹¹⁹ Buhari, “Kitâbu’l-Fedailü’s Sahâbe”, Bâb: 22 (3746); Tirmizi, “Kitabu’l Menakıb”, Bâb: 31 (3773); Müsned, 5/49 (20517); Ebu Abdurrahman Ahmed ibn Şuayb ibn Ali en-Nesei, *Sünenü’-Nesei*, Mektebetü’l Meârif, Birinci Baskı, Riyad 1988, “Kitabu’l Cum’a”, Bâb: 27 (1410)

¹²⁰ Uyar, *age*, s. 58.

ışık tutmuşlardır. Ezvâc-ı Tahirât¹²¹ ve Ümmehatü'l Mü'minin¹²² diye adlandırılan Hz. Peygamber'in (sav) eşleri (ra) aynı zamanda onun ümmetiydiler. Hz. Peygamber'in (sav) ev halkından olmak onlara daha hassas bir vazife yükliyordu. Kur'an'ın nazil olan ayetleri ilk olarak onların bulunduğu ortamdan bütün insanlara yayılıyordu. Kur'an'ın ve Hz. Peygamber'in (sav) sünnetine uymada onlar en önde ve dikkatli olmak durumunda idiler. Allah (cc) Hz. Peygamber'in (sav) eşlerine hitaben; “ Ey Peygamber'in hanımları! İçinizden kim apaçık bir çirkinlik yaparsa, onun cezası iki kat verilir. Bu, Allah'a göre kolaydır.”¹²³ buyurmaktadır. Ayet kendi rızasıyla peygamber hanesine gelen Ezvâc-ı Tâhirât'a çok daha temkinli olmayı emretmektedir. İki kat cezadan kasıt dünya ve ahiret cezasıdır.¹²⁴

Hz. Peygamber (sav) Ashâb'ın nasıl olmasını tavsiye ve emrediyorsa kendi aile efradına da aynı hassasiyetle dini ve dinin getirdiği mükellefiyetleri öğretiyor ve anlatıyordu. Kur'an'da bize ve sorumlu olduğumuz kimselere mükellefiyetimizi hatırlatarak şöyle buyrulmaktadır: “Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. O ateşin başında gayet katı, çetin, Allah'ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır.”¹²⁵ Peygamber hanesinin özelliği, vahyin en yoğun yaşandığı yer olması itibariyle o hanede yaşayan fertlerin o seviyede ciddi ve hassas olmasıydı. Tahrîm Suresinin altıncı ayetinin tenbihini öne çıkararak bizim konumuz olan eğitimde sorumluluk boyutuna dikkatleri çekmek istedik. Bir ailede sorumluluk yüklenen kişiler önce aile reisi olarak baba; eş ve çocuklarından sorumludur.¹²⁶ Sonra sırasıyla herkesin sorumlulukları vardır.

Hz. Peygamber (sav) ümmetine hiç ayırt etmeden tebliğde bulunuyordu. Dolayısıyla kadınlara da bir tebliğ günü tahsis edip eğitimleriyle bizzat ilgileniyordu.¹²⁷ Anlatılması gerekli olan meseleleri onlara anlatıyor, dileklerini dinliyor ve onlara nasihat

---

¹²¹ Ezvâc-ı Tâhirât: Hz. Peygamberin (as) tertemiz zevceleri, eşleri, hanımları. Ömer Sevinçgöl, *Özel Lûgat*, Zafer Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul 2006, s. 161.

¹²² Ümmehatü'l Mü'minin: Hz. Peygamber'in (as) eşleri, hanımları ve bütün müminlerin anneleri. Ferit Develioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, 21. Baskı, Ankara 2004, s. 1128.

¹²³ *Kur'an-ı Kerim*, Ahzâb 33/30.

¹²⁴ İbni Kesir, *Age*, C. 12, s. 6517.

¹²⁵ *Kur'an-ı Kerim*, Tahrîm 66/6.

¹²⁶ Abdurrahman Kasapoğlu, “Kur'an'a Göre Ailenin Din Eğitimi Görevi”, *Diyanet İlmî Dergi*, Ankara 2008, C. 44, S. 2, s. 12.

¹²⁷ Buhari, “Kitâbu'l-İlim”, Bâb: 32 (98); Müslim, “Kitabu Salati'l İdeyn”, 1 (884)

ediyordu. Bugün de aynı duyarlılık anlayışıyla kadınların eğitimi üzerinde durulması gerekmektedir.¹²⁸

Hız. Peygamber'in (sav) ve eşlerinin hayatı ümmetin anneleri olmalarından dolayı mahremiyetin dışında her şeyiyle göz önünde cereyan etmiştir. Gizli kapaklı bir yanı olmamıştır. Olmazdı da çünkü O (as), herkesin bilmesi, bakarak öğrenmesi gereken bir hayat yaşıyordu. O'nun (sav) bir açıdan bakıldığında kendine ait bir hayatı yok gibiydi. Kur'an'ı yaşıyor, din ve tebliğ için yaşatılıyordu. Tahrir Suresi'nin baş tarafında Hız. Peygamber'in (as) hanımları ve hanımlarıyla alakalı bazı diyaloglar aktarılmaktadır. Bu beşeri hadiseler bütün ümmetin hareket tarzını belirleyebilmesi için açıklanıyor.¹²⁹ Özellikle günümüz insanının aradığı model insan; hayatın içinde, erdemli, özverili, olgun ve örnek şahsiyetlerdir. Neden? Çünkü bu bir ihtiyaçtır. İnsanlar yerine göre bu model insanlara bakacaklar ve onlardan görerek en iyiye ulaşmayı öğrenecekler.¹³⁰ Peygamberler tam olarak işte bunu yapmışlardır. Hız. Peygamber (sav) ise son peygamber olarak bu vazifeyi eksiksiz, mükemmel bir eğitici ve öğretici olarak tamamlamıştır.

Hız. Peygamber'in (sav) Mekke'de Hız. Hatice (ra) ile evlenmesi ve bu ailenin çocukları ile beraberliklerine dair bahis yukarıda geçmişti. Sağlam bir aile yapısı olan peygamber hanesinde İslam hemen kabul edilmiş ve zorluklar birlikte göğüslenmişti. Bu ailenin yaş olarak en küçük ferdi olan Hız. Fâtıma (ra) müşriklerin amansız eziyetlerine karşı babasını savunmuş, duruşunu net olarak ortaya koymuştu.¹³¹ Mekke döneminde Hız. Peygamber (sav) Hız. Hatice'den (ra) başka bir kadınla evlenmemiş, hicretten sonra belli bir zaman Medine'de de yalnız olarak yaşamıştır. Hız. Peygamber'in (sav) evliliklerinin sebep ve hikmetlerine, Ezvâc-ı Tâhirât'ın İslam'a hizmetlerine özetle temas edelim.

İslam "...Size helal olan kadınlarla evleniniz..."¹³² ve "Bekarlarınızı evlendiriniz..."¹³³ gibi emirlerle erkekle kadının hayatını birleştirmelerini teşvik etmektedir. Hız. Peygamber'in (sav) sünnetinin önemli ve daha çok bir kısmı özellikle aile hayatına dair

---

¹²⁸ Abdulfettah Ebu Gudde, *Bir Eğitimci Olarak Hız. Muhammed ve Eğitim Metotları*, Çev. Enbiyâ Yıldırım, Yasin Yayınevi, İstanbul 2012, s. 200.

¹²⁹ Seyyid Kutub, *Fizûl-il Kur'an*, Çev. Bekir Karlığa, M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, Hikmet Yayınları, İstanbul ty, C. 15, s. 48.

¹³⁰ Saffet Sancaklı, "Değişen ve Gelişen Toplumsal Hayatta Din Hizmetlerini Yürütenlerin Misyonu Nitelikleri" *Diyanet İlmî Dergi*, Ankara 2008, C. 44, S. 2, s. 63.

¹³¹ Buhari, "Kitâbu'l Vudû", Bâb: 69 (240); Müslim, "Kitâbu'l-Cihâd ve Siyer" 107 (1794)

¹³² *Kur'an-ı Kerim*, Nisâ 4/3.

¹³³ *Kur'an-ı Kerim*, Nur 24/32.

meseleler genel olarak Medine’de teşekkül etmiştir.¹³⁴ Bu noktadan hareketle Hz. Peygamber (sav) ve eşleri, İslam dininin ilk yaşanması esnasında kıyamete kadar yaşanacak olan aile hayatının sınırlarını belirlemişlerdir. Burada şu noktaya dikkat edilmesi önemli ve gereklidir. Bugün bulunduğumuz ortamla o günün fizik ortamlarını mukayese hatasına düşmemeliyiz. Bizim daha çok hak ve hürriyetler, anlayış, af, müsamaha, fedakârlık, sevgi ve hayatı kaliteli yaşamaya rehberlik eden yönlerine dikkat etmemiz gerekmektedir. İslam’ın insanlığa sunduğu aile modelinin İslam’dan önceki ailenin, özellikle kadının durumunun farklarına bakmalıyız. Başta mehir olmak üzere kadına layık olduğu hakları ve aile içindeki müstesna yerini; Hz. Peygamber (sav) Ezvâc-ı Tahirât’a yaptığı uygulamaları ile belirlemiştir.¹³⁵

Kur’an’ın Ümmehatü’l Mü’minin olarak tayin ettiği¹³⁶ Hz. Peygamber’in eşleri, peygamber hanesinin Ashâb’a açılan eğitim ve öğretim pencereleridir. Hz. Peygamber (sav) evliliklerinde Allah’ın (cc) emri doğrultusunda hareket etmiş ve her evliliğiyle farklı hizmetlere vesile olmuştur.¹³⁷ Hz. Peygamber (sav) hanımları vasıtasıyla İslam’ın yayılması, toplumda sahip çıkılacak kadınların nikâhlanarak koruma altına alınması, akrabalık tesis edilerek yeni coğrafyalara ulaşılması ve bunların hepsiyle dinin özellikle kadınlara has kısmının öğretilmesini temin etmiştir.

Eğitim ve öğretimin esas alındığı peygamber hanesinde tebliğ ve irşad her yönden işler halde idi. Kadınlar dini ve özellikle kadınlığa has bilgileri peygamber eşlerinden daha rahat ve eksiksiz alabiliyorlardı.¹³⁸ Hz. Aişe (ra) Ümmet’in fıkıh alanında aydınlanmasını sağlamıştır. Kadınlara has hususlar, gece ibadeti, helal-haram gibi meselelerle, Hz. Peygamber’in (sav) ahlakına ve ahvaline ait hususları gelecek nesillere aktarmıştır.¹³⁹ O (ra) meselelere bakarken Hz. Peygamber’in (sav) açısından bakar, durum ve şartların değerlendirmesini ona göre yaparak karar verirdi.¹⁴⁰ Hz. Ebu Musa (ra) anlatıyor: Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm’ın Ashâb’ı: “Bizlere her ne zaman bir hadis

---

¹³⁴ Rıza Savaş, “Hz. Peygamber Devrinde İslam Ailesi”, *Diyanet Aylık Dergi*, DİB Yayınları, Ankara 2009, C. 45, S. 2, s. 8.

¹³⁵ *Agm*, s. 12.

¹³⁶ *Kur’an-ı Kerim*, Ahzâb 33/6. “Peygamber, mü’minlere kendi canlarından daha önce gelir. Onun eşleri de mü’minlerin analarıdır.”

¹³⁷ Ali Akpınar, “Aile İlişkilerinde Hz. Peygamber’in Örneği”, *Diyanet Aylık Dergi*, DİB Yayınları, Ankara 2009, C. 45, S. 1, s. 17.

¹³⁸ Mehmet Soysaldı, “Peygamber Efendimizin Evliliklerinin Sebep ve Hikmetleri”, *Diyanet Aylık Dergi*, DİB Yayınları, Ankara 2009, C. 45, S. 4, s. 141.

¹³⁹ Abdullah Kahraman, “Kadın Fakihlerin Öncüsü: Hz. Aişe”, *Diyanet Aylık Dergi*, DİB Yayınları, Ankara 2009, C. 45, S. 2, s. 79.

¹⁴⁰ Bünyamin Erul, *Sahâbenin Sünnet Anlayışı*, DİB Yayınları, Ankara 2005, s. 74-75.

müşkilat arzedecek olsa, hemen Hz. Aişe'ye sorardık, o bize bu hususta mutlaka bir bilgi sunardı.”¹⁴¹ demektedir. Evet, Ashâb müşkilleri yani anlayamadıkları veya iza-hını bilemedikleri bir hususta ondan mutlaka bir netice elde edebiliyorlar. Hz. Aişe'nin (ra) yanındaki ilim, ya başka bir hadisle ya da kendisinde mevcut olan bilgiyle te'vil etmek oluyordu.¹⁴²

Sadece Hz. Aişe (ra) değil, Hz. Peygamber'in (sav) diğer eşleri de örnek yaşantıları ile Ümmet'in dini öğrenmesine katkıda bulunmuşlardır. Hz. Hatice (ra) bütün malını İslam uğruna harcamakla kalmamış, bu güzel davranışıyla temin ettiği krediyi irşat ve tebliğ himmetinde kullanarak yetiştirdiği herkese dini anlatmıştır.¹⁴³ O (ra) her şeyiyle kendini davası uğruna adamıştı ki ayrılığında Hz. Peygamber (sav) çok üzülmüş, aynı yılda amcasıyla beraber vefatlarından dolayı bu yıla “Hüzün Yılı” adını vermiştir.¹⁴⁴

Hz. Peygamber'in (sav) Hz. Safiyye bint-i Huyey (ra) ve Hz. Cüveyriyye bint-i Haris (ra) ile evliliklerinden, mensubu oldukları kabilelerin Müslümanlarla arasında yakınlık kurulması temin edilmiştir. Aynı durum Hz. Meymune (ra) bint-i Haris'in kavmi için de geçerli olmuştur. Hem yaşlı ve yalnız kalan Hz. Meymune'ye (ra) yardım eli uzatılırken kavmi de İslam'a dâhil olmuştur.¹⁴⁵ Hem Hz. Meymune'nin sekiz kız kardeşi vardı; bunların hepsi de kabilelerinin ileri gelen erkekleriyle evliydi. Bunlarla akrabalık bağı kurulması hedeflenmişti. Hz. Peygamber (sav) umretü'l kaza seferi dönüşünde Mekkelilere düğün yemeği verip onlarla aradaki soğukluğu gidermek istiyordu.¹⁴⁶

Hz. Peygamber'in (sav) eşlerinden, Hz. Ümmü Habibe'nin (ra) asıl adı Remle bint-i Ebu Süfyan idi. İslam'ı ilk zamanlarda tanımış, kocası Ubeydullah b. Cahş ile birlikte Habeşistan'a hicret etmişti. Kocasının daha önce benimsemiş olduğu Hıristiyanlığı tercih etmesiyle ondan ayrılmak zorunda kaldı.¹⁴⁷ Yeni doğmuş bir çocuğu ile işkencelerden dolayı hicret edip sığındığı bir ülkede yalnız başına kalmıştı. Mekke'ye dönerse babası Ebu Süfyan'ın Müslümanlara karşı tutumu belliydi. Habeşistan'da kalsa

¹⁴¹ Tirmizi, “Kitâbu'l-Menâkıb”, Bâb: 63 (3883)

¹⁴² Canan, *Kütübü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, C. 13, s. 45.

¹⁴³ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, Çev. Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul 2012, s. 152.

¹⁴⁴ Ömer Sabuncu, “Hz. Peygamber'in İlk Hanımı Hz. Hatice'nin Hayatı ve Kişiliği”, *Diyanet Aylık Dergi*, DİB Yayınları, Ankara 2009, C. 45, S. 2, s. 68.

¹⁴⁵ Soysaldı, *agm*, C. 45, S. 4, s. 137-139.

¹⁴⁶ Ahmet Önkal, *Rasûlüllah'ın İslam'a Davet Metodu*, Kitap Dünyası Yayınları, Konya 2006, s. 407.

¹⁴⁷ Adem Apak, “Ezvâc-ı Tâhirâtın Ümmü Habibe”, *Diyanet Aylık Dergi*, DİB Yayınları, Ankara 2009, C. 45, S. 2, s. 124.

çok zor durumlar onu bekliyordu. Hz. Peygamber (sav) çok stratejik bir karar vererek; Hz. Ümmü Habibe'yi (ra), zaten Haşimoğulları'na karşı hasım olan Ümeyyeoğulları'nın insafına bırakmadı. Bir elçi göndererek Habeş Kralı Necaşi'nin Hz. Ümmü Habibe'yi kendisine nikâhlanmasını istedi ve öyle yapıldı.¹⁴⁸ Sonra da Hz. Ümmü Habibe (ra) Medine'ye gönderildi. Ebu Süfyan'ın bu evliliğe karşı çıkmayıp, "O, reddedilmeyecek bir erkektir." diyerek onaylaması,¹⁴⁹ bu evliliğin birinci müspet gelişmesi olmuştur. Bu hususta "Ola ki Allah sizinle, içlerinden düşman olduğunuz kimseler arasına bir sevgi (ve yakınlık) koyar. Allah, hakkıyla gücü yetendir. Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir."¹⁵⁰ Ayetinin nazil olduğu bildirilmektedir. Bu yakınlıkla beraber Mekkelilere yardım edilmesi gibi bir fırsat da doğmuş ve Hz. Peygamber (sav) yiyecek yardımına karşılık Ebu Süfyan'dan deposundaki derileri alabileceğini bildirerek onlara karşılıklı bir mübadele anlayışı altında kıtlıktan zarar görmemeleri için yardım etmişti.¹⁵¹ Bundan sonra da Ebu Süfyan Müslümanlara karşı yumuşamış, bu da tavır ve davranışlarına yansımıştır.

Hz. Sevede bint-i Zem'a (ra), Hz. Ümmü Habibe (ra) gibi aynı durumu yaşamış; kocasından ayrılıp Mekke'ye geri gelince Hz. Peygamber (sav) O'nu korumaya alıp O'nunla nikâhlanmıştır. O da sadakatli bir hanım olarak Hz. Peygamber'in (sav) bu davranışına karşılık Hz. Peygamber'in çocuklarına sahip çıkmıştır.¹⁵²

Hz. Zeynep bint-i Huzeyme (ra) Amir b. Sa'sa kabilesine mensup olup; Hz. Peygamber (sav) bu kabile ile Müslümanlar arasındaki soğukluğun giderilmesi amacıyla O'nu hanesine dâhil etmiştir. Güçlü bir kabile olan Amir oğulları ile diyoloğun sağlanmasına vesile olan Hz. Zeynep (ra), fakirlere ve yoksullara yardımcı olmasıyla meşhurdur. Bu sebeple kavmi üzerinde etkili bir şahsiyetti.¹⁵³ Bu hasletinden dolayı "Ümmü'l mesâkin: Fakirler anası" diye anılırdı.¹⁵⁴ Hz. Zeynep (ra) kocası Uhud'da şehid olunca dul kalmıştı, bu evlilikle aynı zamanda Hz. Peygamber'in (sav) himayesine

---

¹⁴⁸ Hamidullah, *age*, s. 255.

¹⁴⁹ Apak, *agm*, C. 45, S. 2, s. 126.

¹⁵⁰ *Kur'an-ı Kerim*, Mümtehine 60/7.

¹⁵¹ Hamidullah, *age*, s. 214.

¹⁵² *Age*, s. 562.

¹⁵³ *Age*, s. 564.

¹⁵⁴ Sayit Avcı, "Peygamber Eşlerinin Faziletleri", *Diyanet Aylık Dergi*, DİB Yayınları, Ankara 2009, C. 45, S. 2, s. 46.

dâhil olmuştur. Ancak bu hanede kısa bir müddet kalmış, sonra vefat etmiştir. Hz. Peygamber’den (sav) önce vefat eden iki hanımdan birisidir.¹⁵⁵

Hz. Hafsa bint-i Ömer (ra), kocası Uhud harbinde şehid olunca yirmi iki yaşında dul kalmıştır. Hz. Ömer (ra) Hz. Hafsa’yı arkadaşlarından Hz. Ebu Bekir veya Hz. Osman ile nikâhlamaya çalıştı ama olmadı. Hz. Peygamber’e (sav) müracaat etti. Hz. Peygamber (sav) Hz. Hafsa’yı (ra) hanesine alarak Hz. Ömer’i (ra) çok sevindirmiştir.¹⁵⁶

Ezvâc-ı Tâhirât arasında bazen insan olmanın gereği tartışmalar da olabiliyordu. Hz. Peygamber (sav) bir gün Hz. Safiyye’nin (ra) ağladığını görünce, sebebini sordu. O da Hafsa bana “Yahudi kızı” dedi¹⁵⁷ deyince; Hz. Peygamber (sav) O’nu teskin ederek şöyle demişti: “Sen de şöyle deseydin: ‘Benim kocam Muhammed (sav), Harun peygamberin kızıyım, Musa peygamberin de yeğeniyim,’ Hafsa senden nasıl üstün olabilir.”¹⁵⁸ demişti. Bu hadise vesilesiyle eşler arası diyalogun nasıl korunabileceğini öğrenmiş oluyoruz. Hz. Peygamber (sav) hiç birini kırmadan, Hz. Safiyye’nin (ra) gönlünü alarak, O’nu onure edip, Hz. Hafsa’ya (ra): “Ya Hafsa Allah’tan kork.”¹⁵⁹ deyip, tenbih-te bulunmuştur.

Hz. Ömer (ra) kızı Hz. Hafsa’nın (ra) Hz. Peygamber’e (sav) cevap verip, onunla konuşmadığını öğrenince; nasihat edip uyarmıştır. Bu olay sebebiyle de Hz. Ömer (ra) şöyle demektedir: “Cahiliye devrinde kadınlar bizim yanımızda değersizdi. Biz onlara hâkim idik. Ancak Ensar kadınlarının erkeklere üstünlük sağladığını gördük. Bizim kadınlarımız da onların ahlakını almaya başladı. Karım bir gün bana cevap verdi, şaşır-dım. Ve bana dedi ki: ‘Neden şaşırıyorsun Hz. Peygamber’in (sav) hanımları da ona cevap veriyorlar, onunla konuşmuyorlar.’ dedi.”¹⁶⁰ Yaşanan bu diyaloglardan sonra ve hanımlarının Hz. Peygamber’den (sav) bir takım isteklerde bulunması üzerine Kur’an’dan şu ayetler nazil olmuştur: Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: “Eğer dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin size mut’a¹⁶¹ vereyim ve sizi güzelce bırakayım. Eğer Allah’ı, Resûlünü ve ahiret yurdunu istiyorsanız, bilin ki Allah içinizden iyi-

---

¹⁵⁵ Avci, *agm*, C. 45, S. 2, s. 46.

¹⁵⁶ Hamidullah, *age*, s. 563.

¹⁵⁷ Şibli, *age*, C. 2, s. 152.

¹⁵⁸ Tirmizi, “Kitâbu’l-Menâkıb”, Bâb: 64 (3892)

¹⁵⁹ Tirmizi, “Kitâbu’l-Menâkıb”, Bâb: 64 (3894)

¹⁶⁰ Şibli, *age*, C. 2, s. 152.

¹⁶¹ Mut’a, koca tarafından, boşadığı eşine verilen para ya da maldır. Konu ile ilgili olarak ayrıca bu sürenin 49. âyetine bakınız.

lik yapanlara büyük bir mükâfat hazırlamıştır.”¹⁶² Bundan sonra bütün hanımları Hz. Peygamber’i (sav) tercih edip, isteklerinden vazgeçmişlerdir.¹⁶³

Îlâ¹⁶⁴ hadisesi olarak tarihe geçen bu mesele üzerine Tahrîm suresinin başındaki beş ayet nazil olmuştur. Hz. Peygamber (sav) eşlerini bu hadise münasebetiyle bir eğitime tabi tutmuştur.¹⁶⁵ Dinin meseleleri bu şekilde olaylar vesilesi ile peygamber hanesinde tatbik ediliyor, bütün ümmete yine peygamber hanesinden ders veriliyordu. Aile hayatının işleyişine dair prensipler yerli yerine konmuştu. Sır tutma hassasiyeti ele alınmıştır. Hz. Peygamber’in (sav) peygamberlik vazifesi ve getirdiği emir ve yasaklara karşı insanların tutumlarının nasıl olması gerektiği işlenmektedir.¹⁶⁶

Hiz. Zeynep bint-i Cahş (ra) Hz. Peygamber’e (sav) Allah (cc) katında nikâhlanaarak hanesine dâhil olmuştur. Hz. Peygamber’in (sav) azadlısı olan Hz. Zeyd b. Harise’nin boşamasından sonra Arap geleneğinin bir yanlışı daha düzeltilmiştir. Evlatlıkların öz oğullar olmadığı ilan edilmiştir. İslam kölelik anlayışının yeniden düzenlenmesiyle ilgili yeni kararlar alıyordu.¹⁶⁷ Bu evlilikle alakalı olarak şu ayetler nazil olmuştur: “Hani sen Allah’ın kendisine nimet verdiği, senin de (azat etmek suretiyle) iyilikte bulunduğun kimseye, ‘Eşini nikâhında tut (onu boşama) ve Allah’tan sakın’ diyordun. İçinde, Allah’ın ortaya çıkaracağı bir şeyi gizliyor ve insanlardan çekiniyordun. Oysa kendisinden çekinmene Allah daha lâyıktı. Zeyd, eşinden yana isteğini yerine getirince (eşini boşayınca), onu seninle evlendirdik ki, eşlerinden yana isteklerini yerine getirdiklerinde (onları boşadıklarında), evlatlıklarının eşleriyle evlenmeleri konusunda mü’minlere bir zorluk olmasın. Allah’ın emri mutlaka yerine getirilmiştir.”¹⁶⁸ Allah’ın, kendisine farz kıldığı şeyleri yerine getirmesi konusunda peygambere bir darlık yoktur.

¹⁶² *Kur’an-ı Kerim*, Ahzâb 33/28-29.

¹⁶³ Zeynü’d-din Ahmed b. Ahmed b. Abdü’l-Latif Zebîdî, *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, Çev. Ahmed Nâim, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1980 C. 1, s. 92.

¹⁶⁴ Îlâ: Mutlak manada yemin etmek demektir. Kadına yaklaşmamaya yemin etmeye denir. Yazır, *Age*, C. 7, s. 5100.

¹⁶⁵ Yazır, *Age*, C. 7, s. 5101.

¹⁶⁶ Hayreddin Karaman vd, *Kur’an Yolu Tükçe Meal ve Tefsiri*, DİB Yayınları, Ankara 2006, C. 5, s. 402-407.

¹⁶⁷ Hamidullah, *Age*, s. 566-567.

¹⁶⁸ Bu âyette adı geçen Zeyd, Hz. Peygamber’in kölelikten azat ederek evlat edinmiş olduğu Zeyd b. Hârîse’dir. Hz. Peygamber, onu halasının kızı Zeynep ile evlendirmişti. Ancak aralarında başlayan geçimsizlik sebebiyle Zeyd, Hz. Peygamber’e gelerek eşini boşamak istediğini söylüyordu. Hz. Peygamber, bu boşanmanın uygun olacağını düşünmekle beraber dedikodu çıkmasından çekindiği için Zeyd’e, eşini boşamamasını söylüyordu. Ancak daha sonra Zeyd, eşini boşamıştı. Bu boşamadan sonra Allah, Zeyneb’i Hz. Peygamber’e eş yapmıştı. O güne kadar Araplar evlat edindikleri kimseyi öz evlatlarıyla bir tutuyorlar, onların boşadıkları eşleriyle evlenmiyorlardı. Bu uygulama Arapların bu âdetini ortadan kaldırmıştır.

Daha önce gelip geçen peygamberler hakkında da Allah'ın kanunu böyledir. Allah'ın emri, kesinleşmiş bir hükümdür. Daha önce gelip geçen o peygamberler, Allah'ın vahiylerini tebliğ eden, Allah'tan korkan, başka hiçkimseden korkmayan kimselerdir. Allah, hesap görücü olarak yeter. Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat O, Allah'ın Resûlü ve nebîlerin sonuncusudur. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.”¹⁶⁹ Hz. Zeynep ibadete düşkün, cömert, kendi emeği ile kazanıp infak eden bir kadındı. Hz. Ömer'in (ra) hilafeti sırasında kendine gelen tahsisatı muhtaç kimselere dağıtırdı.¹⁷⁰ Hz. Peygamber (sav) eşlerinden kolu en uzun olan bana en önce kavuşacak diye bildirmişti. Hz. Peygamber'den (sav) sonra Ezvâc-ı Tâhirât'tan ilk vefat eden cömertliği ile meşhur Hz. Zeynep (ra) olmuştur.¹⁷¹

Hz. Ümmü Seleme'nin (ra) adı Hind bint-i Süheyl'dir. İlk Müslümanlardan olup, Habeşistan'a hicret etmiştir. Kocası Ebu Seleme Uhud'da aldığı ağır yaradan sonra şehit olmuş, Ümmü seleme hamile olduğu halde dul kalmıştı. Hz. Peygamber doğumundan sonra onu koruması altına almak üzere teklifte bulundu. O yaşlı ve çok çocuğu olduğunu beyan edip çekinse de daha sonra bu teklifi kabul etti.¹⁷² Hz. Halid b. Velid akrabası olması münasebetiyle Hz. Ümmü Seleme'nin (ra) Hz. Peygamber'le (sav) evlenmesinden sonra Müslümanlara düşmanlık etmekten vazgeçip Müslüman olmuştur. Hz. Ümmü Seleme (ra) çokça hadis rivayet etmiş, münevver bir kadın olup etrafında bulunanlara kemal ve faziletiyle etkili olmuştur.¹⁷³ Hz. Ümmü Seleme (ra) okuma yazma biliyordu.¹⁷⁴ Hudeybiye'de Hz. Peygamber (sav) kendisiyle kurban kesme hususunda ağırdan davranan Ashâb'ın durumunu istişare etmiş, O da Hz. Peygamber'e (sav) kurbanını keserse onların da ardından keseceği şeklinde istişarede fikrini beyan etmiş. Hz. Peygamber de (sav) öyle yapmıştır.¹⁷⁵

Hz. Peygamber'in (sav) Hz. Mariye (ra) ile evlenmesi Mısır halkı üzerinde fevkalade müspet tesir oluşturmuştur. Hz. Peygamber'in (sav) köle ve cariyelerin haklarının belirlenmesi için bir cariyeyi de hürriyetine kavuşturarak¹⁷⁶ evlenmesi gerekmiş-

---

¹⁶⁹ *Kur'an-ı Kerim*, Ahzâb 33/37-40.

¹⁷⁰ Hamidullah, *age*, s. 566.

¹⁷¹ Şiblî, *age*, C. 2, s. 159.

¹⁷² *Age*, C. 2, s. 155.

¹⁷³ Hamidullah, *age*, s. 564.

¹⁷⁴ M. Yûsuf Kandehlevî, *Hadislerle Müslümanlık*, Çev. Ahmet M. Büyükçınar, A. Ömer Tekin, Yaşar Erol, EVS Ansiklopedik Yayın, Dördüncü Baskı, İstanbul 1980, C. 3, s. 1261.

¹⁷⁵ Köksal, *age*, C. 3, s. 316.

¹⁷⁶ Şiblî, *age*, C. 2, s. 154.

tir.¹⁷⁷ Bu evlilik milletler arası bir bağ kurulmasına vesile olmuştur. Hz. Peygamber (sav) zaten akraba olduğu Mısırlılarla bir de hısımlık bağı kurmuştur.¹⁷⁸ Hz. Peygamber (sav) mısır halkı ile alakalı Ashâb'a şu vasiyette bulunmuştur: “Siz öyle bir yer fethedeceksiniz ki, orada kîrat söylenir. O yerin ahâlisi hakkında birbirinize hayr tavsiyesinde bulunun! Çünkü onların bir zimmet ve rahim (hürmet)'i vardır.”¹⁷⁹ Zimmetten kasıt bir sözleşme ve anlaşma demektir. Hak ve hürmet kastedilmiştir. Rahim ise Hz. İsmail'in (as) annesi Hz. Hacer'in (ra) Mısırlı olması ve bir de Hz. Peygamber'in (sav) Hz. Hatice'den (ra) başka tek çocuğu olan Hz. İbrahim'in (ra) annesi Hz. Mariye'nin de (ra) Mısırlı olmasıdır. Kîrat ise Mısırlıların sövüp sayma huyuna işarettir.¹⁸⁰ Kîrat'ın bir belde adı olduğu da söylenmiştir.¹⁸¹

Hz. Peygamber'in (sav) evliliklerinde ve bu evlilikleriyle müminlerin anneleri olan eşlerinin İslam'a hizmetleri hususunda dikkatimizi çeken hususları şöyle özetleyebiliriz: Hepsinde de tebliğ ve irşad maksadı bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in (sav) haneleri hepsi birer okul gibi hizmet veren müesseseler olmuştur. Ashâb, özellikle kadınlar dini meselelerde problemlerini bu hanelerde çözmüşlerdir. Hz. Peygamber'in (sav) evliliklerinin; bazılarında yardıma muhtaç olanların imdadına koşulmuş, bazılarında onur ve gururun rencide edilmesinin önüne geçilmiş, bazılarında akrabalık bağı kurularak barış tesis edilmiş, bazılarında dinin yerleştirmek istediği bir esas bu evlilik münasebetiyle yerine getirilmiş, ev halkı vesilesiyle ayetler nazil olmuş, insanlık onların üzerinden eğitime tabi tutulmuştur.

---

¹⁷⁷ Hamidullah, *age*, s. 573.

¹⁷⁸ Avcı, *agm*, C. 45, S. 2, s. 47.

¹⁷⁹ Müslim, “Kitâbu Fedail'üs Sahâbe” 226 (2543)

¹⁸⁰ Ahmet Davutoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, Sönmez Neşriyat, İstanbul 1979, C. 10, s. 471.

¹⁸¹ Ebu'l-Hüseyn Müslimu'bnu'l-Haccac el-Kuşeyri en-Nisâbü'rî, *Sahih-i Müslim*, Çev. Mehmet Sofuoğlu İrfan Yayınevi, İstanbul 1970, C. 7, s. 484.

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN (SAV) SÜNNETİNDE EĞİTİMİN

TEMELLERİ

İslam dini ilahi emirlerin son halini temsil etmektedir. Hz. Peygamber (sav) vahyin son halkasıdır. Kur'an-ı Kerim son kitap, Hz. Peygamber (sav) O'nun uygulayıcısıdır. Bu bölümde Kur'an ve Sünnet'in eğitim yönünü inceleyecek, Hz. Peygamber'in (as) hayatına eğitim açısından yön veren ayetlerin O'nun (as) sünnetinde nasıl temsil edildiğine temas edeceğiz.

Bu hususu “And olsun, Allah, mü'minlere kendi içlerinden; onlara âyetlerini okuyan, onları arıttıp tertemiz yapan, onlara kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermekle büyük bir lütufta bulunmuştur. Oysa onlar, daha önce apaçık bir sapıklık içinde idiler.”¹⁸² ayeti, bizlere Allah'ın lütuf olarak Hz. Peygamber'i gönderdiğini, doğru ve güzel olanı O'nunla öğretmek istediğini ve insanlığın kendi başına bunu başarmasının mümkün olmadığını haber vermektedir. Hz. Muhammed (sav)'in ilahi tebliğ görevinin eğitim-öğretimden müteşekkil olduğu¹⁸³ anlaşılmaktadır. Tebliğ bizim anladığımız manada eğitim ve öğretim olarak tezahür etmektedir.

Hz. Peygamber'in (sav) tebliğ, irşad ve eğitim-öğretim faaliyetlerini Kur'an'daki ayetlerin ışığında aynı zamanda Hz. Peygamber'in (as) uygulamaları esnasında hayata tatbikini müşahede edeceğiz. Tabii ki bu mevzudaki bütün ayetlere temas etmemiz imkân dâhilinde değildir. Konumuzu daha açık bir şekilde anlatabilmek için iki başlık altında inceleyeceğiz.

1. KUR'AN AYETLERİNDE HZ. PEYGAMBER'İN (SAV) EĞİTİMCİ YÖNÜ

Kur'an-ı Kerim'de bilim, fazilet, hakka riayet, haşyet, kulluk gibi konuları kapsayan ayetleri incelediğimizde insan eğitiminin esas olduğunu müşahede ederiz. Konuyu eğitim, öğrenci ve öğretmen açısından ele aldığımızda; bu ayetlerin bir kısmında

¹⁸² Kur'an-ı Kerim, Âl-i İmrân 2/164. لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ

¹⁸³ İbrahim Sarıçam, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, DİB Yayınları, Ankara 2005, s. 316.

doğrudan Hz. Peygamber'in (sav) muhatap olup O'nun bir öğretici, eğitici, uyarıcı ve rehber olduğunu görürüz. Diğer bir kısmında da kulların muhatap alındığını, yine O'nu (as) hayatın içinde bir uygulayıcı, üsve-i hasene, insanları da öğrenciler olarak buluruz. İlk olarak Hz. Peygamber'i (as) insanlara bir öğretici ve eğitici aynı zamanda uyarıcı olarak gönderilmesi incelenecektir.

Peygamberlik, Allah'ın (cc) buyruklarını açıklamak üzere insanlar içinden seçtiği kullarına yüklediği bir vazifedir. Peygamberler ilahi emirleri, emir sahibinin vazifelenmesi dışına çıkmaksızın uygulamakla vazifelidir. Tavzifi tamamen ilahi tensiple olur. Peygamberlerin vahiy ile bildirdikleri ve uygulamaları esnasındaki her halleri vahye dayanmaktadır. Dolayısıyla peygamberlerin icraatının tarihte kalması söz konusu değildir.

Hz. Peygamber'e (as) ilk vahyin *اَفْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ* "Yaratan Rabbinin adıyla oku"¹⁸⁴ ayetiyle başlaması, arkasından ikinci vahyin *يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ قُمْ فَأَنْذِرْ وَرَبِّكَ فَكَبِيرٌ* "Ey örtüsüne bürünen, kalk artık uyar, sadece rabbini yücelt"¹⁸⁵ ayetleri ile devam etmesi, Peygamberimize (sav) hitaben; "Ey o bürünen, insanlardan gizlenmeye çalışan Muhammed! O bürünmek, uyumak, rahat etmek zamanı geçti. Uyanmak, görünmek, o hakikati açıklamak, zahmetler çekmek, sıkıntılara katlanmak, halka doğruyu göstermek ve ağır yükler yüklenerek büyük bir kararlılıkla kalkıp hareket etmek zamanı geldi."¹⁸⁶ diyerek tebliğ ve temsil yolunu gösteriyordu. Bu ayetlerin, ilk nazil olan ayetler olması ve Hz. Peygamber'e (as) yüklenen görevi açıkça ortaya koyması açısından önem taşımaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Peygamber'e (sav) risalet göreviyle ilgili yüklenen vazifeler: Şahitlik, uyarma, müjdeleme, öğüt verme, davet, tebliğ, tilavet, ta'lim ve beyan şeklinde sıralanabilir. "Ey Peygamber! Biz Seni şahit, müjdecî, uyarıcı ve Allah'a davetçi, aydınlatıcı bir kandil olarak gönderdik."¹⁸⁷ Diğer bir ayette ise Hz. Peygamber'e (as) "Ey elçi, Rabbinden sana indirileni duyur! Eğer bunu yapmazsan, onun elçiliğini yapmamış olursun."¹⁸⁸ diye hitap ediliyor ki bu tebliğin zaruretini ifade ediyor. Ve diğer

¹⁸⁴ Kur'an-ı Kerim, Alak 96/1

¹⁸⁵ Kur'an-ı Kerim, Müddessir 56/1-3

¹⁸⁶ Yazır, age, C. 8, s,5449.

¹⁸⁷ Kur'an-ı Kerim, Ahzâb 33/45-46

¹⁸⁸ Kur'an-ı Kerim, Mâide 5/67

bir ayette de “(O peygamberleri) apaçık belgeler ve kitaplarla gönderdik. İnsanlara, kendilerine indirilene açıklaman ve onların da (üzerinde) düşünmeleri için sana bu Kur’an’ı indirdik.”¹⁸⁹ buyrulmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de bu ayetlere benzer değişik zamanlarda farklı olaylar vesilesi ile nazil olmuş başka ayetler de vardır.

İkinci olarak, insanları muhatap alıp Hz. Peygamber’i (sav) onlara bir rehber, üsve-i hasene ve öğretmen olarak vazifelendiren ayetleri incelediğimizde; Allah (cc) kullara peygamberleri vasıtası ile dini öğretir ve onları eğitir. Kullar peygamberlerin adeta talebeleridir. Nerede nasıl davranacağını, Allah’ın (cc) hangi amellerden hoşnut olacağını, nelerden de uzak durulması gerektiğini ve diğer bütün ayrıntıları insanlar peygamberlerin rehberliğinde öğrenirler. Bu hususta لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن

كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا “Andolsun ki sizin için, Allah’a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah’ı çok zikredenler için Allah’ın resulünde pek güzel bir örnek vardır.”¹⁹⁰ Bu ayetin nazil olduğu hendek savaşı gününe hasredilmesi mümkün değildir. Ahiret gününü arzulama ifadesi, her kula haklı olarak O’na (as) uyma, tâbi olma fırsatını sunmakta ve emretmektedir. Allah’a (cc) iman edip O’nun rızasını isteyen, ahirette lütfedeceği emsalsiz nimetlere mazhar olmayı uman ve daima Allah sevgisi ile yaşamayı arzulayanlar için bulunmaz bir örnek¹⁹¹ olan Hz. Peygamber’e (as) uymak Allah (cc) tarafından insanlığa emredilmektedir.

Diğer bir açıdan baktığımızda Hz. Peygamber’in (as) ümmeti için çok müşfik ve merhametli olduğunu bildiren لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ “Andolsun size kendinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız O’na çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere çok şefkatlidir çok merhametlidir.”¹⁹² ayetinin, Hz. Peygamber’in (as) ümmetine ne kadar düşkün olduğunu tasvir ettiğini müşahede ederiz. Sizin zahmete uğramanız O’na pek ağır gelir. Ne dünyada ne de ahirette sıkıntıya düşmeniz O’nu çok üzer de O bundan ıstırap duyar. O sizin cinsinizden, aranızdan biri olduğu için kendi cinsinin evlatlarının zor durumda kalması-

¹⁸⁹ Kur’an-ı Kerim, Nahl 16/44

¹⁹⁰ Kur’an-ı Kerim, Ahzâb 33/21

¹⁹¹ Karaman vd, *age*, C.4, s.377.

¹⁹² Kur’an-ı Kerim, Tevbe 9/128

na razı olmaz. Allah (cc) sadece Hz. Peygamber (sav) için iki ismini birden vermiştir.¹⁹³ Raûf ve Rahîm isimleri Allah Teâlâ'nın kendi esmasından iken, onları Hz. Peygamber'in (sav) ümmetine şefkatini, merhametini ve onlar üzerine nasıl titrediğini anlatmak için kullanmıştır.

1.1. Kur'an-ı Kerim İnsanlara Hizmet Etmeyi Emreder

Kur'an-ı Kerim'in muhtelif ayetlerinde Rabbimiz, biz kullarına daima iyiyi, güzeli, doğruluğu, adaleti ve insanlara en güzel şekilde muamele etmeyi emir ve tavsiye eder. Ubudiyetin böylece kemal noktasına ulaşacağını, mükâfatının da çok yüksek olacağını müjdelemiştir. Kur'an-ı Kerim'in nazil olmasının asıl sebeplerinden biri de kulların en güzel ubudiyete ulaştırılmasıdır. Allah'ın (cc) kullarını vahiy ile Resulullah'ın rehberliğinde nasıl eğittiğini nazara vermek istiyoruz. Sıkça okuduğumuz bir ayetle başlayacak olursak:

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَايَ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

"Muhakkak ki Allah, adaleti, ihsanı (iyiliği), akrabaya yardım etmeyi emreder; çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor."¹⁹⁴ Bu ayette, Allah bize önce neyin iyi olduğunu öğretiyor sonra nasıl bir yol izlememiz gerektiğini nasihatle gösteriyor. Adaletli davranmayı emrederken haksızlığı nehyediyor. İhsanda bulunmak, karşılık beklemeden iyilik yapmak ise adaletli olmaktan daha öte bir fedakârlıktır. Buna, yakın akrabadan başlatmak ayrı bir inceliğin göstergesidir. Yukarıda geçtiği üzere Hz. Peygamber'in (as) tebliğ için yakın akrabadan başlaması emredilmişti. İnsanlar ilahi beyanı anladıkları kadar istifade edebilirler. Bizim bu ayetten asıl anladığımız insanlara hizmet etmeyi meslek edinme esasıdır. Zira Allah (cc) adaleti emrederken başkasına adaletli olmayı yani muhataba adaletli davranmayı, ihsanda bulunmayı da muhatabımıza karşı bir sorumluluk olarak bize öğütlüyor ve bunları yaparken yakın akrabadan başlamayı emreliyor. Çünkü en çok teşrik-i mesaimiz yakın akraba ile oluyor bu yakınlığın hâsıl edeceği negatif gelişmeleri ancak karşılıksız, beklentisiz yani ihsan şuuruyla yapılacak iyilikler izale edebilir. Sonra da kötülüklerden men ediliyor.

¹⁹³ Yazır, *age*, C. 4, s. 2653.

¹⁹⁴ *Kur'an-ı Kerim*, Nahl 16/90

Adalet; kelime-i şhadeti benimsemek, içi dışı bir olmak, insafli olmak manalarına; ihsan ise Allah rızasını gözetmek, iç temizliği, özveride bulunma, kullukta mü-kemmellik ve tevhidde samimiyet¹⁹⁵ demektir. Adalet ve ihsan yukarıdaki manaları ku-şatmanın da ötesinde; tefsirlerde bu ayet-i kerime “Kur’an’ın en kapsamlı” ayeti olarak bildirilmektedir. Çünkü adaletle ihsan şuurunda yetişen insanların ancak Allah’ın (cc) en çok sevdiği ve değer verdiği insanlar olma şerefine erecekleri Kur’an’da¹⁹⁶ muhtelif yerlerde geçmektedir. Bununla beraber Allah (cc) kullarını kötü huylardan, fuhşiyattan, münkerattan ve emre itaat etmeyip azgınlık yapmaktan nehyediyor. İyi görülmeyen, hoş karşılanmayan dolayısı ile yasaklanan davranışlar, riayet edildiği takdirde toplumun düzenini müsbet yönde etkileyecek, aksi takdirde ifsada sebep olacak kötü işlerdir. Aye-tin sonunda “O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.” buyrulmaktadır. Ne kadar ince bir yaklaşım ve vicdana seslenen bir metot kullanılıyor. Önce iyi, güzel ve faydalı olanlar öğütlendi sonra zararlı ve ifsâd edici olanlardan sakındırıldı, en sonda akla ve vicdana seslenerek muhatabın kendi iradesi ile uyanmasını temin edecek bir hitap kulla-nıldı. Kur’an terbiyesi görüldüğü üzere önce iyilikleri emir ve tavsiye sonra çirkinlik-lerden men ediyor. Ve yine devamlı karşıdaki kişiye iyilik yapmayı, karşılık bekleme-meyi -ihsan kelimesinden anlıyoruz- öğretiyor. Bir düşünün, fertleri hep muhatabının iyilik ve hayrını düşünen ve bundan beklentiye girmeyen toplumun huzuru nasıl olur?

1.2. İnsanın Tehlikelerden Korunması Esası

İnsan mükerrem bir varlıktır ve kulluk vasıtasıyla vahye, zorluklarla mücadeleye muhatap olmuştur. Allah’ın mahlûkata vahyi; meleklere, kevnî mahlûkata ve insana olmak üzere üç kısımda mütalaa edilir.¹⁹⁷ Meleklere olan vahiy emir niteliğindedir ve itaat esastır. Kâinat ve diğer mahlûkata olan vahiyde “boyunduruk altına alma ve yapma zorunluluğu”¹⁹⁸ vardır. İnsana olan vahiyde yol gösterme, hidayet ve bildirme (tebliğ)¹⁹⁹ vardır. İnsan irade ve vicdanını kullanmak suretiyle hidayet ve tebliğden istifadeye isti-datlı kılınmıştır. Artık bir imtihan söz konusudur. İyi, güzel ve kötü, çirkin arasında

¹⁹⁵ Karaman, vd, *age*, C. 3, s. 432.

¹⁹⁶ *Kur’an-ı Kerim*, Âl-i İmrân 3/134, “Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah, iyilik edenleri sever”. Mâide 5/13, “(Ey Muhammed!) İçlerinden pek azı hariç, onların daima bir hainliğini görüyorsun. Yine de sen onları affet ve aldırış etme. Çünkü Allah, iyilik yapanları sever.” Yûsuf 12/90, “Kardeşleri, “Yoksa sen, sen Yûsuf musun?” dediler. O da, “Ben Yûsuf’um, bu da kardeşim. Allah, bize iyilikte bulundu. Çünkü kim kötülükten sakınır ve sabrederse, şüphesiz Allah iyilik yapanların mükâfatını zayi etmez” dedi.”

¹⁹⁷ Ahmed Abbâdî, “Peygamberlik Müessesesi ve İnsan”, *Peygamber Yolu*, Der. Ergün Çapan ve Selçuk Camcı, Işık Akademi Yayınları, İstanbul 2011, s. 29.

¹⁹⁸ *Agm*, s. 29.

¹⁹⁹ *Agm*, s. 29.

seçim yapması onun tercihi olarak eline verilmiş bir değerdir. O isterse bu imtihandan çok başarılı ya da başarısız çıkabilir. Allah (cc) “Hayır (iş onların iddia ettiği gibi değil) her kim özü muhsin olanlardan ise (Allah’ı görüyormuşçasına ibadetini halisane yaparsa) ve yüzünü (kendini) tertemiz ihlâs ile Allah’a teslim ederse, işte onun Rabbi katında mükâfatı vardır ve bunlara ileride hiçbir korku yoktur ve bunlar ahirette mahzun da olmazlar.”²⁰⁰ buyurmaktadır. Bu ayetin önünde gelen ayet-i kerimede Yahudilerle Hıristiyanların Cennet’e sadece kendilerinin gireceğini savunduğu tartışmaları ifade edilmektedir.²⁰¹ Allah (cc) hiç kimseyi ayırt etmeden gelmiş geçmiş ve gelecek zamanın insanların da ilgilendiren bu ayetinde nihai hedefi gösteriyor ve insanlara kulluk ufkunu “İhsan” şuurunu ile gösteriyor. Hemen sonraki ayette yine tartışmanın devamı nazara veriliyor. Burada ise Allah Teâlâ öyle bir hitapla cevap veriyor ki; bugün eğitimin problemlerinden olan bir meseleyi ayetin bu kısmından istifadeyle çözebiliyoruz. “Bilmeyenlerde bunların söylediklerini söylediler.”²⁰² Nefislere uyararak bir diğerini tahkir ve tekzip etmek bir müslümanın şiarı olamaz. Cahillerin yolunu tutmak Kur’an yolunu tutanlara yakışmaz. İnsan delilsiz, tarafgirâne diğer dinlerin akaidine söz söylememeli. Yoksa Yahudi ve Hıristiyanların, diğer cahillerin tuttuğu yol gibi hep bir diğerini yok sayarak bu dünyada ihtilaf hallolmaz ve insanlık tevhit zevkini, hakkı bulmanın tadını tadamaz.²⁰³

Ayetler cehaletle ve önyargılı davranmakla mesafe alınamayacağını, tam tersine herkese kendini ıslah etmeyi, diğerler hakkında hüküm vermekten kaçınmayı ve ıslahçı olmayı emir ve tavsiye etmektedir. İnsan hayatını çok yakından ilgilendiren ve toplumun inşasında önemli rolü olan bilgi ve eğitim, Kur’an-ı Kerim’de daima teşvik ve tembih edilmektedir. Ayette “(Ey Muhammed!) Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütlerle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et. Şüphesiz senin Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir. O, doğru yolda olanları da en iyi bilendir.”²⁰⁴ Bu ayet ve devamı²⁰⁵ olan diğer üç ayette (Nahl Suresi’nin son dört ayeti) genel bir metot göze çarpmaktadır. Muhatap belirtilmeyip mutlak ifade edilmesi, bütün insanlara yönelik tebliğ

---

²⁰⁰ *Kur’an-ı Kerim*, Bakara 2/112

²⁰¹ Bir de; “Yahudi ve Hıristiyanlardan başkası Cennet’e girmeyecek” dediler. Bu, onların kuruntuları! De ki: “Eğer doğru söyleyenler iseniz (iddianızı ispat edecek) delilinizi getirin.”

²⁰² *Kur’an-ı Kerim*, Bakara 2/113

²⁰³ Yazır, *age*, C. 1, s. 471.

²⁰⁴ *Kur’an-ı Kerim*, Nahl 16/125

²⁰⁵ *Kur’an-ı Kerim*, Nahl 16/126-128. “Eğer ceza verecekseniz, size yapılanın misliyle cezalandırın. Eğer sabrederseniz, elbette bu, sabredenler için daha hayırlıdır. Sabret! Senin sabrın ancak Allah’ın yardımı iledir. Onlardan yana üzülmeye. Tuzak kurmalarından dolayı da sıkıntıya düşme. Şüphesiz Allah, kendisine karşı gelmekten sakınanlar ve iyilik yapanlarla beraberdir.”

ve irşad usulüne ve yöntemlerine²⁰⁶ işaret etmektedir. Cedelden uzak hikmet ve güzel öğütle davet etme tavsiye edilmekte ki davet metodunun bu iki usule dayandırılması gerektiği vurgulanmaktadır. Cedel gerçeği ortaya koyup muhatabın görmesini temin etmekten ziyade, onu mağlup etme girişimi²⁰⁷ olduğundan hezimet duygusunu hisseden muhatap gerçekleri kabul etmez. İşte bundan dolayı Kur'an'da “Güzel şekilde mücadele et.”²⁰⁸ emredilmektedir. Kendi arzularını öne çıkarmadan, kasıttan uzak, kalabalıklar huzurunda muhataplarını, fikirlerini savunma duygularına itmeden ve sadece Allah (cc) için mücadele et. Bütün bunlardan sonra ümitsizliğe düşerek sakın azminizi kaybetmeyin zira sizin vazifeniz, iyiyi güzeli ve doğruyu anlatmak, göstermektir. Sonrası Allah (cc)'ın ihsanıdır. Yani muhataplarınıza kabul ettirme gibi bir mecburiyetiniz yok, siz anlatmakla ve temsil etmekle mükellefsiniz; gerisini düşünerek üzölmeyin sakın. Başta Hz. Peygamber'e (as) ve O'nun nezdinde bütün davetçilere, öğreticilere ve nâsihlere; öğretme, belletme ve davet metodlarını Allah (cc) böyle gösteriyor. Tebliğ vazifesi yerine getirilirken insanlara nasıl yaklaşılacağını da öğretiyor ki kullar zarara uğramasın ve hakkı tesbit etmede geç kalmasınlar.

Din, insanın dünyasını da ahretini de düzenlemek için yaratıcı tarafından va'z edilmiştir. Kur'an ayetlerinde insan için faydalı ve zararlı ameller belirtilmiş ve insana iradesi ile amel etme izni verilmiştir. Ama Allah (cc) مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ “Allah sizi sıkıntıya koşmak istemiyor fakat sizi temizlemek ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak istiyor. Umulur ki şükredersiniz.”²⁰⁹ buyurmaktadır. İnsan yaratılış itibarı ile vahye mazhar ve kulluğu yüklenebilecek kabiliyettir. Allah (cc) kullarından yükü daima hafifletmek istiyor, kolaylaştırıyor ve mükâfatlarını tam vermek istiyor. Bu ayette maddi temizlikle birlikte manevi temizlik kastedilmekte ve zorlukların kaldırılmak istendiği kullara müjdelenmektedir. Bu kolaylıklarla da kulların şükretmesini Allah (cc) murad etmiştir. Diğer bir ayette “Allah, din hususundaki ağır teklifleri sizden hafifletmek istiyor. Çünkü insan sabır ve tahammül bakımından zayıf yaratılmıştır.”²¹⁰ Görüldüğü üzere Allah Teâlâ kullarını daima korumak, tehlikelerden uzak tutmak ve affetmek istiyor. “Bahane Tanrısı” deyimiyle ifade

²⁰⁶ Karaman, vd, *age*, C. 3, s. 453.

²⁰⁷ Seyyid Kutub, *age*, C. 9, s. 263.

²⁰⁸ *Kur'an-ı Kerim*, Nahl 16/125

²⁰⁹ *Kur'an-ı Kerim*, Mâide 5/6

²¹⁰ *Kur'an-ı Kerim*, Nisâ 4/28

edildiği gibi merhametle muamele etmek, kullarını affetmek için vesileler aramaktadır adeta.

1.3. Kur'an-ı Kerim Bilimi Tebcil ve Teşvik Ediyor

Bilim, İslam dininin her safhasında en başta rağbet görmüş bir değerdir. İstisnai olay ve kişilerden kaynaklanan ârızî durumları hariç tutarsak bilim İslam dininin esaslarından. Dinin her bir meselesi bilime dayandırılmış, âlimler peygamberlerin varisleri olma şerefiyle taltif edilmiş, Hz. Peygamber (sav) âlimlere ikram edilmesini nasihat buyurmuştur. İkranda bulunanlara da Allah ve Resulünün ikramda bulunacağını beyan etmiştir.²¹¹ Kur'an'da, “De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”²¹² ayeti kerimesi zamanın bütün dilimlerini hükmü altına alan ilahi fermanıyla bilime verilen değeri ilan etmektedir. Bilimin iman edenler içinde de bir derece, üstünlük kazandırdığını **يَرْفَعُ اللَّهُ** **وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي** , **الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ** “Allah içinizden inananların ve kendilerine bilim verilenlerin derecelerini yükseltsin. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.”²¹³ ayetinden öğrenmekteyiz. Allah (cc) Hz Peygamber'e (as) **وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي** **عِلْمًا** “(Ey Muhammed) De ki: Rabbim, ilmimi artır.”²¹⁴ Böylece mü'minlere, Allah'a (cc) yapmaları gereken mühim bir dua öğretilmiştir.

Vahyin bu istikamette tecelli ettiğini bir nebze müşahede ettikten sonra vahye mazhar Hz. Peygamber'in (sav) sünnetinde eğitimin nasıl şekillendiğini tetkik edeceğiz. Sünnet'te eğitimin temelleri başlığı altında ilk müracaat kapımızın Kur'an-ı Kerim olması da O'nun (sav) “vahye mazhar” olması özelliğinden dolayıdır. Kur'an yirmi üç yıl zarfında parça parça nazil olmuş ve nazil olan her ayet hayatın içinde Hz. Peygamber (as) tarafından tatbik edilmiş, izahı gerektiren durumlarda izah edilip yorumlanmıştır. Diyebiliriz ki Allah'ın (cc) muradı doğrultusunda Peygamber'i (as) tarafından tatbik ve tavzih edilmiş. Bu yönü ile Sünnet aynı vahyin tatbik edilmiş mücessem hali olmuştur. Vahiy olmadan Sünnet olamaz, Sünnet'te Allah'ın ayetlerini kullara Peygamber'i (as) vasıtası ile beyan etme şeklidir. Meselemizin ayetlerdeki yerine işaret ettikten sonra

²¹¹ Yazır, *age*, C. 1, s. 471. **أَكْرَمُوا الْعُلَمَاءَ فَانْهَمُ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ ، فَمَنْ أَكْرَمَهُمْ فَقَدْ أَكْرَمَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ**

²¹² *Kur'an-ı Kerim*, Zümer 39/9

²¹³ *Kur'an-ı Kerim*, Mücâdele 58/11

²¹⁴ *Kur'an-ı Kerim*, Tâhâ 20/114

eğitimin, bilimin, terbiye ve yaratılışa uygun hayat şeklinin Sünnet'teki yerini mütalaa edelim.

2. HZ. PEYGAMBER'İN (SAV) EĞİTİME TEMEL OLAN VASIFLARI

Bu başlık altında Peygamberimizin (as) bütün sıfatlarından ziyade O'nun (as) eğitime beşiklik eden vasıflarını inceleyeceğiz. Ele alacağımız konular Hz. Peygamber'in (as) sıfatları ile alakalı olsa da aynısı olmayacaktır. Biz mevzûmuzun muhteviyatı çerçevesinde Hz. Peygamber'in (as) eğitimini incelerken O'nun (as) eğitime yön veren özelliklerine temas edeceğiz.

Birinci bölümde Kur'an ayetlerini tetkik ederken Hz. Peygamber'in (as) insanlığa bir rehber olarak gönderildiğini öğrenmiştik. O'nun (as) vazifesini ifa ederken hayatının ilahi teminat²¹⁵ altında olduğunu, konuştuğu her sözün vahyin süzgecinden geçtiğini²¹⁶ ve sünnetinin münzel olduğunu²¹⁷ düşündüğümüzde âlemlere rahmet²¹⁸ olmasını daha iyi anlayabiliriz. Allah (cc) insanı yaratıp başıboş bırakmamış,²¹⁹ insanlara evamirini öğretmek üzere elçiler göndermiştir.²²⁰ İslam dini son din, Hz. Peygamber (sav) son peygamber ve Kur'an-ı Kerim son kitap olarak²²¹ tamamlanıp insanlığa gönderilmişse; bu Peygamber (as) insanların ve peygamberlerin en eşrefi olmalıdır.²²²

Şimdi Hz. Peygamber'in (as) bu özelliklerine geçmeden, O'nun (as) neş'et ettiği ortamı kısaca değerlendirelim.

2.1. Hz. Peygamber'den (sav) Önce Arap Yarımadası ve Eğitim

Hız. Peygamber'in (as) içinde doğup yetiştiği, peygamberlik görevi verildiği toplumun dînî, ahlakî, ekonomik, coğrafi, sosyal ve kültürel yapısını kısaca değerlendirmek ve O'nun (as) nasıl bir ortamda hizmet verdiğini, kimleri eğitmek için gayret ettiğini, peygamberlik vazifesini hangi şartlarda yaptığını öğrenmek konumuzu daha iyi yorumlamamıza katkıda bulunacaktır.

---

²¹⁵ *Kur'an-ı Kerim*, Mâide 5/67

²¹⁶ *Kur'an-ı Kerim*, Necm 54/3-4.

²¹⁷ Köksal, *age*, C. 3, s. 873.

²¹⁸ *Kur'an-ı Kerim*, Enbiyâ 21/107

²¹⁹ *Kur'an-ı Kerim*, Kıyâme 75/36

²²⁰ *Kur'an-ı Kerim*, Nahl 16/89

²²¹ *Kur'an-ı Kerim*, Âl-i İmrân 3/85; Mâide 5/3

²²² Bediüzzaman Said Nursi, *Mektubat*, Işık Yayınları, İzmir 1998, s. 86.

Arap Yarımadası siyasi açıdan hareketli bir süreç yaşamıştır. Yarımada'nın idaresi değişik krallıklar, kabileler veya uzantıları ile yapılmıyordu. Hicaz bölgesinin ticari kapasitesi ile idarede önemli yeri vardı. Güneyde ve kuzeyde göçlerle beraber bölgede değişik idarelerde iş başına geçmişlerdir. Himyerîler, Habeşler, Sâsânîler, Huzâalar, Kureyşler, Amalikalar, Gassânîler, Nebâtîler, Hîreliler bunların başlıcalarıdır. Haliyle böyle hareketli bir coğrafyada yoğun bir kültür geçişi yaşanmıyordu.

Sosyal yapı, coğrafyanın hareketliliğine bağlı olarak çok renklilik taşıyordu. Kuzey Arabistan, Güney Arabistan ve Hicaz bölgelerinden oluşan Yarımada sakinleri genel olarak Araplar, Yahudiler, Hıristiyanlar ve İranlılardan oluşmaktaydı. Bunlardan başka az da olsa Habeşliler, Rumlar ve Mezopotamyalılar da vardı. Yahudiler Filistin'den Babil kralı Buhtunnasr'ın Kudüs'ü işgalinden sonra Medine civarına yerleşmişlerdir.

Ekonomik durum sosyal hayata paralel olarak şekillenmişti. Kabile hayatı yaşayan insanlar daha çok hayvancılık yapıyor. Yerleşik hayat yaşayan, tarıma elverişli bölgelerin insanları tarımla iştigal ediyorlardı. Tarım ve hayvancılık Yarımada'nın önemli geçim kaynaklarını oluşturuyordu. Araplar başta olmak üzere diğer topluluklar da ticaretle uğraşmaktaydılar. Ticaretin merkezi Hicaz bölgesi ve en ağırlıklı olarak Mekke idi. Kıtalar arası ve kuzey güney bölgeleri arasında ticaret akışı cereyan ediyordu. Mekke, dini ve ticari bir merkez özelliğine sahipti. Kureyş ticaretin kontrolünü elinde tutuyordu. Ticaretin etkisi, kendini toplumun kültür, ahlak, inanç ve siyasi yapısında gösteriyordu.

Aile yapısı “âl” ya da “ıyâl” diye isimlendirilen dedelerle torunları aynı çatı altında toplayan genişlikte idi. Evlenme, boşanma, nikâh ve evlatlık gibi hususlar kendine has özellikte uygulanıyordu. Kölelik bir sistem olarak yoğun işletiliyordu. Kadın, insani haklardan mahrum oluyordu. Bazı bölgeler ve kabilelerde soylu kadınlar bulunsa da genel itibarı ile erkeklerle eşit insani haklara sahip değillerdi.

Şiir ve hitabet Araplar arasında en önemli övünme vesilesi idi. Şair ve hatipleri ile üstünlük temin ederler, yarışmalarda dereceye giren eserleri askıda tutarak taltif ederlerdi. Tarihi bilgiler, ahlaki değerler, kahramanlıklar, savaşlar, iyilikler ve kötülükler hepsi şiirlerinde bulunabilirdi. Şair süvariye denk, bazen üstün kabul edilirdi. Kabileler şair ve hatipleri ile birbirlerine üstünlük iddia ederlerdi. Bununla beraber okuma yazma bilen sayısı sınırlı idi. Bu coğrafyada daha çok keskin hafıza bilgi nakillerini

temin ediyordu. Önceleri “müsned” yazısı kullanılırken daha sonra şu anda kullanılan Arap yazısının Suriye üzerinden ticari faaliyetler aracılığı ile Hicaz’a geçtiği bilinmektedir.²²³

İslam ile ayrılığını net belirtmek maksadıyla cahiliye devri denilen bu dönemde ahlaki değerler tamamen güçlülerin yönlendirmesine bağlı olmuştur. Toplum içinde asil ve ahlaklı insanlar vardı ama azınlıkta kalıyorlardı. Bilgisizlik, cehalet, zorbalık asabiyyet, zulüm, çocukları öldürmek, kan davası, içki, kumar vs. rahatlıkla işlenen davranışlardan olduğu için bu dönem cahiliye devri olarak adlandırılmıştır. Aslında Araplar bütün bütün medeniyetten mahrum değillerdi. Yukarıda saydığımız ahlaki, dini ve toplumsal bazı sakat adet tutumlardan dolayı bu çağ “Cahiliye çağı” diye adlandırılmıştır.²²⁴

İnanç olarak göze ilk çarpan Yahudilik, Hıristiyanlık, Mecûsîlik, Sâbiîlik, Putperestlik ve Hanîflik vardır. Yahudilik, Filistin’den tehcir ile gelen Yahudilerin Yesrib’de yerleşmesi ile o çevrede yoğun olarak yayılmıştı. Yemen’de de sınırlı da olsa yayılmıştır. Hicaz’da Yahudilik kendilerini seçkin görmeleri ve Arap kabileleri arasında kışkırtıcı rol almaları nedeni ile aşırı kabul görmemiştir. Güney Arabistan’a Habeş hakimiyeti zamanında yerleşen Hıristiyanlık Necran civarında yayılmıştır. Kuzeyde ise Bizans İmparatorluğu etkisi ile yayılırken, Hicaz bölgesinde bilinmekle beraber yayılmamıştır. Yahudilik ve Hıristiyanlık; Arapların özgürlük ve egemenlik aşkı, hükümet kurma istekleri topluca bu dinlere girmelerine ve putperestliği bırakmalarına engel olmuştur.²²⁵

Mecûsîlik fazla rağbet görmemiştir. Sadece Arap Yarımadası’nda yerleşen İranlılardan ibarettir denilebilir. Sâbiîlik başlangıçta tek tanrılı bir din iken zamanla putperestliğe dönüşüp Araplar arasında yaygın hale gelmiştir. Babil kaynaklı olan bu inanışta yıldızlar tanrılaştırılmıştır. Putperestliği, Arapların arasına Suriye’den Amr b. Luhay’ın getirdiği bilinir. Aslında Hicaz bölgesi tevhîd inancına sahipti. Kâbe tevhidi temsil ediyordu. Putlar hayatlarına girince her aile bir put edinmiş, putlarını önceleri Allah’a (cc) aracılık etmeleri anlayışı ile edinmişler sonra Allah’a (cc) ortak koşmuşlardır. Aslında Araplar Allah’a inanırlar ancak putlarını Allah’a ortak koşarak şirke girerlerdi.

Hanîflik, Hz. İbrahim’in (as) dinini yaşatmak isteyen tevhid inancına tabi az sayıda kimse tarafından temsil edilmekte idi. Topluca bir birlik oluşturamamışlardı.

---

²²³ Neşet Çağatay, *İslam Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, AÜİFY, 4. Baskı, Ankara 1982, s. 141.

²²⁴ *Age*, s. 99.

²²⁵ *Age*, s. 101.

İbranice ve Süryanice bilen ileri gelenlerinin bir kısmı Hıristiyanlığı benimsemekte bir kısmı da tevhide inanırlardı. Puta tapmayı tenfir ederler, putlara kurban kesmekten insanları men ederlerdi. Müşterek bir ibadet şekli olmayan mensupları, Varaka b. Nevfel, Ubeydullah b. Cahş, Osman b. Huveyris ve Said b. Zeyd genelde zâhid kimselerdi.²²⁶

Bu değerlendirmeden sonra O'nun (sav) hayatında eğitime yön veren esaslara, metotlarına ve günlük yaşantısına müracaat edelim. Burada her yönü ile ele alamasak da fikir verecek, rehber olacak; daha çok O'nun (as) örnek olma "üsve-i hasene" yönünü nazara vereceğiz.

2.2. Tebliğ Görevi

Hz. Peygamber (sav) bi'setin daha başında bilim faaliyetlerine ve Kur'an nazil olmaya başlayıp, Müddessir suresinin ilk ayetleri nazil olunca, tebliğ ve irşad hizmetlerine başlamıştır. Artık insanlığın tamamını muhatap alan nübüvvet vazifesi, Mekke'de dalga dalga yayılıyor, her türlü engellemelere rağmen Ashâb-ı Kiram Erkam b. Ebi'l Erkam'ın evinde toplanıyor her gün nazil olan ayetleri Hz. Peygamber'in (as) rehberliğinde öğreniyorlardı. Kur'an da bu husus "Kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermekle Allah (cc) mü'minlere büyük bir lütufta bulunmuştur."²²⁷ ayetiyle ifade edilmektedir. Bizler Allah'ın kulları olarak O'nun (cc) bizden nasıl bir kulluk istediğini ancak Peygamber'ine (sav) bakarak öğrenebiliriz. Hikmet, "İnsanın gücünün yettiği kadarıyla eşyayı, varlıkta mahiyeti ne ise o şekilde bilmeyi, bu manada gerçeğin bilgisine ulaşmayı hedefleyen bir ilim."²²⁸ olarak tarif edilmektedir. Kullar Hz. Peygamber'den (sav) ahiret ve dünyalarını aydınlatacak, zarara uğramalarını engelleyecek, hayra sevk edip onları her zaman karlı kılacak bilgileri öğreniyorlar. İbni Abbas'a göre hikmet Kur'an bilgisi demektir. Yukarıda zikrettiğimiz ayet-i kerime "Hâlbuki daha önce onlar, apaçık bir sapıklık içinde bulunuyorlardı."²²⁹ şeklinde tamamlanıyor. İnsanlık Kur'an'ın nazil olması ve hayata tatbik edilmesiyle, her yönü ile tefessüh etmiş bir ortamdan hikmetle arınmış nezih bir hayata geçiş yapmıştır.

İnsanlığın nerdeyse sadece adının kaldığı, gücün hâkim olduğu, hakkın zayıf edildiği ve insanların vaveylasını zalimlerin ney gibi dinlediği bir ortamdan; güven ve

²²⁶ İbrahim Sarıçam, "Hz. Muhammed (sav)'in Peygamber Olarak Gönderildiği Ortam", *Diyanet İlmî Dergi*, Ankara 2003, Özel Sayı, s. 31.

²²⁷ *Kur'an-ı Kerim*, Âl-i İmrân 3/164

²²⁸ Karaman, vd, *age*, C. 1, s. 423.

²²⁹ *Kur'an-ı Kerim*, Âl-i İmrân 3/164

itimadın yüzlere yansıdığı, hakkın hâkim olduğu, edebî hayat düsturu sayıldığı pek yüce bir hayata Kur'an ve Hz. Peygamber'in (as) sünneti ile geçiliyordu. İslam'a ilk intisap edenlerin ekseriyetinin zulüm gören, horlanan ve hakları çalınan insanlardan olması bunun bir göstergesidir.

Biri bir kız çocuğunun doğumu ile müjdelendiği zaman, öfkesini sineye çekerek, hiddetinden yüzü kapkara kesilir; kendisine verilen, kötü saydığı müjdeden dolayı herkesten saklanır: "Onu, ne yapayım? Hakarete katlanarak alıkoyayım mı? Yoksa toprağa mı gömeyim?" diye şaşırır kalırdı.²³⁰ Mekke'ye dışarıdan gelen insanların malı, canı ve ırzı hiçbir şekilde itibar görmez ve helal sayılırdı. Bu ve benzeri cahiliye adetlerini saymakla bitiremeyiz. Putların revaçta olduğu bu coğrafyada Son Peygamber (sav) karanlıkları aydınlatacak ilahi kelamı insanlara talim etmeye başladı.

"De ki: Ben, Allah'a, ihlas edici olarak ibadet etmemle emrolundum. Bana, Müslümanların evveli olmam emir buyruldu."²³¹ Emri ilahisiyle vazifeye başladı. İnsanlar İslam'ın haksızlıklara ve her türlü taşkınlıklara karşı olduğunu müşahede ediyor, nazil olan Kur'an ayetlerinin feyzinden faydalanıyorlardı. Hz. Peygamber'in (as) ilahi emirleri fiilen onların önünde yaşaması ve tavsiye etmesi, Mekke halkını hiç çekinmeden bu hakikatlere davet etmesi O'na (as) tabi olanları artırıyor, müşrikleri endişelendiriyordu. Bu durum inananların şuurlu ve kararlı olmalarını temin ediyordu.

Bilim öğrenmek ve güzel hasletler edinmek İslam'ın insanlara gösterdiği en yüce hedeflerdi. Bir gün Hz. Peygamber (as) odasından çıkıp mescide girdiğinde iki gurup gördü, biri Kur'an okuyup dua ediyor diğeri ilim öğreniyor ve öğretiyorlardı. Onlara hitaben:

"كُلُّ مُعَلِّمًا عَلَى خَيْرٍ هَؤُلَاءِ يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ وَيَدْعُونَ اللَّهَ، فَإِنْ شَاءَ أَعْطَاهُمْ وَإِنْ شَاءَ مَنَعَهُمْ وَهَؤُلَاءِ يَتَعَلَّمُونَ
وَيُعَلِّمُونَ. وَإِنَّمَا بُعِثْتُ مُعَلِّمًا فَجَلَسَ مَعَهُمْ."

"Bunların hepsi hayır üzerindedirler. Şunlar Kur'an okuyorlar ve Allah'a (cc) dua ediyorlar. Eğer Allah (cc) dilerse onlara istediklerini verir ve dilerse vermez. Bunlar

²³⁰ Köksal, *age*, C. 1, s. 206; Nahl 14/58-59.

²³¹ *Kur'an-ı Kerim*, Zümer 39/11-12

da bilim öğreniyor ve öğretiyorlar. Ben de ancak öğretici olarak gönderildim.” buyurdu ve hemen onların yanına oturdu.²³²

Bu hadise bize, Hz. Peygamber’in (sav) açık bir şekilde bilim ve bilimle meşgul olanların daha hayırlı bir iş yaptıklarını ifade ettiğini gösterir. Kur’an okuyup dua edenlerin gayretlerinin Allah tarafından kabulünün O’nun (cc) dilemesine bağlı olduğu ifade edilirken, bilimle meşgul olanların durumu böyle bir kayda bağlanmamıştır. Ayrıca “Ben bir öğretmen olarak gönderildim.” deyip onların yanına oturmasında, bilimi ve bilim tahsil edenleri açık bir teşvik ve tebrik vardır.

2.3. Tevâzusu

O (sav) insanlar içinde bir insan olmayı tercih etmiş ve bunu kendisi bizzat yaşamış, insanların içinde seçilemeyecek kadar tevazu ve mahviyeti benimsemiştir. Ashâb’ı ile beraber otururken bir tuğla kadar yükseğe oturmayı bile düşünmemiştir. Bu durum bir öğretmen için gönüllerin fethine açılan kapı demektir. Zira insanlar gönüllerini kendilerinden farklılık gözetmeyen kimselere açarlar, sırlarını onunla paylaşırlar. Gerçekte de öyle olmuş Ashâb-ı Kiram O’nun (sav) kendilerine olan engin yakınlığına karşılık, her şeylerini O’nunla paylaşarak sadakatlerini göstermişlerdir. Kur’an da iki yerde “De ki: Muhakkak ki ben sadece sizin gibi bir insanım. Ancak bana şöyle vahyediliyor.”²³³ beyanı Hz. Peygamber’in (sav) tevâzusuna işaret etmektedir. Karşısında heyecandan titreyen bir kişiye “Ben kurumuş et yiyen bir kadının oğluyum.”²³⁴ diyerek onu rahatlatmıştır. Bu ifadesinden hem tevâzusunu hem de insanlara yaklaşımda izlediği usulü müşahede ediyoruz. O’nun (as) huzurunda insanlar huzur bulur ve güven ortamında olmanın hazzını yaşarlardı. Korku değil saygı ve sevgi esaslı bir diyalog söz konusu idi. Ashâb’ıyla beraber sofraya oturur çoğu kere önce onların yemesini temin ederdi. Hz. Cabir (ra) der ki: “Resulullah aleyhisselam yolda yürüyünce Ashâb O’nun (as) önünde yürürlerdi.”²³⁵ O arkasından gelenlere kibir olur endişesiyle yol verip beklerdi.²³⁶

---

²³² Haydar Hatipoğlu, *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*, Kahraman Yayınları, İstanbul 1982, C. 1, s. 395.

²³³ *Kur’an-ı Kerim*, Kehf 18/110, Fussilet 41/6

²³⁴ İbn-i Mâce, “Kitabu Etıme”, Bâb: 30 (3312)

²³⁵ Canan, *Kütübü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, C. 16, s. 549.

²³⁶ *Age*, C. 16, s. 548.

Hız. Peygamber (sav) bu mütevazı hayatı Ashâb'ın önünde her gün yaşıyor, onlarda O'nu (as) örnek alıyordu. Allah (cc) bana "Mütevazı olun, birbirinizin hukukuna tecavüz etmeyin." diye vahiyde bulundu²³⁷ buyurdular. Medine'ye İslam'ı öğrenmek için gelen kabilelerin elçilerinin dikkatini daha çok Hız. Peygamber'in (sav) tevazuu çekiyor ve "Biz, O'ndan daha heybetli, O'nun kadar hiçbir şeyden korkmayan, muhafızları bulunmayan, O'ndan daha tevâzulu, alçakgönüllü, halk arasında yaya yürüyen bir hükümdar görmedik."²³⁸ diyerek hayretlerini ifade ediyorlardı.

Bu aktardığımız hayat karelerinin toplumu şekillendirmede ne kadar müessir olduğunu yine onların kendi ifadelerinden öğreniyoruz. Hayranlıkla Hız. Peygamber'in (sav) kendilerine ikram ve iltifatlarını anlatıyorlar, hayatlarındaki değişiklikleri kendileri ifade ediyorlar. Şimdi O'nun (as) eğitimi şekillendiren, muhataplarını tanıma prensibine temas edelim.

2.4. Muhataplarını Tanıması

Eğitimde muhatap tanıma ve şahsın hususiyetine muvafık hareket etme Hız. Peygamber'in (sav) tebliğde uyguladığı önemli bir metottur. Tanımlamada bazen kendisini bir çiftçiye, zararlardan alıkoyan koruyucuya bazen de huysuzlaşmış bir devenin sahibine benzetir. Şimdi insanları tanımlamada bir tarla benzetmesi ve kendisini bu tarladan faydalanmada basiret sahibi çiftçiye benzeten bir hadisi inceleyelim. Bir çiftçi ki verimliliği, tarlayı işlemeyi iyi biliyor, zararlı otları tımar ediyor, tohum ekme zamanını, sulama vaktini ve hasat mevsimini çok iyi biliyor.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ أُسَامَةَ عَنْ بُرَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى
عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَثَلُ مَا بَعَثَنِي اللَّهُ بِهِ مِنَ الْهُدَى وَالْعِلْمِ كَمَثَلِ الْغَيْثِ الْكَثِيرِ أَصَابَ أَرْضًا فَكَانَ
مِنْهَا نَقِيَّةٌ قِيلَتْ الْمَاءَ فَأَنْبَتَتِ الْكَلَّاءَ وَالْعُشْبَ الْكَثِيرَ وَكَانَتْ مِنْهَا أَجَادِبٌ أَمْسَكَتِ الْمَاءَ فَفَعَلَ اللَّهُ بِهَا النَّاسَ
فَشَرِبُوا وَسَقَوْا وَزَرَعُوا وَأَصَابَتْ مِنْهَا طَائِفَةٌ أُخْرَى إِنَّمَا هِيَ قِيَعَانٌ لَا تُمْسِكُ مَاءً وَلَا تُنْبِتُ كَلًّا فَذَلِكَ مَثَلُ مَنْ فَقَهُ
فِي دِينِ اللَّهِ وَنَفَعَهُ مَا بَعَثَنِي اللَّهُ بِهِ فَعَلِمَ وَعَلَّمَ وَمَثَلُ مَنْ لَمْ يَرْفَعْ بِذَلِكَ رَأْسًا وَلَمْ يَقْبَلْ هُدَى اللَّهِ الَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ

Ebu Musa (El-Eş'ari) r.a. dan:

²³⁷ Canan, *Kütübü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, C. 17, s. 589.

²³⁸ Köksal, *age*, C. 3, s. 397.

Şöyle demiştir: Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi vesellem buyurdular ki: “Allah’ın benim vasıtamla gönderdiği hidayet ve bilim bol yağmura benzer. Bu yağmur öyle bir toprağa düşer ki onun bir kısmı suyu kabul eder de çayır ile bol ot yetiştirir. Bir kısmı da kurak olur, suyu üstünde tutar da Allah (cc) onunla halkı faydalandırır. Ondan hem kendileri içerler hem hayvanlarını sularlar, ekin ekerler. Yağmurun isabet ettiği diğer bir toprak ki düz ve kaypaktır. Ne suyu tutar, ne çayır bitirir. Allah’ın (cc) dinini anlayıp da Allah’ın (cc) benim vasıtamla gönderdiği hidayet ve bilimden faydalanan ve bunu bilip başkasına bildiren kimse ile bunu duyduğu vakit kibrinden başını bile kaldırmayan ve Allah’ın benimle gönderilen hidayetini kabul etmeyen kimse böyledir.”²³⁹

Bu hadiste anlatılan üç çeşit toprak vardır: 1. Faydalı ve verimli, 2. Faydalı fakat verimsiz, 3. Ne faydalı ne de verimli. İnsanlar da bu üç sınıftan birine dâhildir. Hz. Peygamber (as) muhataplarını bu şekilde tanıyıp herkese kendine mahsus karakter, kabiliyet ve kapasitesine göre muamele etmiştir. Eğitimde mutlaka uyulması gereken ve verimliliği artıracak olan bu davranış biçimi, O’nun (sav) peygamberlik basireti ile uyguladığı bir usul olmuştur.

Zira Peygamberler (as) Allah’ın (cc) seçkin kullarıdır. Her yönleri ile müstesna ve mümtaz vasıfları bulunan Peygamberlerin (as) kalplere girmeleri, insanlarda güven telkin etmeleri bu özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Hz. Muhammed Mustafa da (sav) seçilmiş, hem de Peygamberlerin (as) içinden seçilmiş Allah’ın (cc) Habib’i unvanı verilmiştir. Bu yüce makamın gereği Hz. Peygamber’e (as) tebliğ ve irşad vazifesini yaparken ihtiyacı olan, muhatabını tanıma ve ona uygun davranma özelliği en üst seviyede verilmiştir.²⁴⁰ Eğitimde ve tebliğde Hz. Peygamber’in (sav) bu yüksek hasletinin izlerini her zaman bulabilmekteyiz.

2.5. İnsanları Mahcup Etmemesi

Hız. Peygamber (sav) bir hata veya eksik gördüğünde şahısları hedef almaz, hatalarını yüzüne vurmaz ve asla utandırmazdı. Kendisine gelen bir şikâyetten dolayı hatalı kişiyi karşısına almadan, umumi hitap eder ve bu meseleyi umuma arz ederek düzeltirdi.²⁴¹ Daha çok “İnsanlara ne oluyor da şöyle şöyle yapıyor veya söylüyor.” diyerek, hatayı nazara verir, düzeltir ancak hata edeni belirtmezdi. Kişilerin hatalarını yüzüne

²³⁹ Zebîdî, *age*, C. 1, s. 81.

²⁴⁰ Gudde, *age*, s. 42.

²⁴¹ İbrahim Canan, *Hız. Peygamberin Sünnetinde Terbiye*, 3. Baskı, Işık Akademi Yayınları, İstanbul 2012, s. 325.

vurmak toplumdan ve tebliğciden uzaklaşmasına neden olur. Terbiyecinin öğrenciye ya da muhatabına karşı tutum ve davranışları eğitimin verimliliğinin en tesirli yönüdür. Eğitimcinin bu nezaket sınırları içinde davranarak muhatabına yaklaşması, hayâ perdesinin yırtılmasını engeller ve onu edep dairesinde tutmaya yardımcı olur. Bu hususta İmam-ı Gazali: “Mahlukatın en şerefli insanıdır, insanın en şerefli organı kalbidir, muallim bu en kıymetli uzva hükmetmesini bilen insanıdır.”²⁴²der. Eğitimde insanın eğitime uygun olabilmesi onun eğitimcisine bağlılığı ile orantılıdır. Bu bağı tesis etmenin en etkin yolu da öğrenciyi rencide etmeden ve ona hissettirmeden eksiklerini tamamlamaktır. Eksik ve kusurların hissettirilmesi daha kötüsü yüze söylenip muhatabın mahcup edilmesi, uzaklaşmaya ve kalp kapılarının dolayısı ile diğer öğrenme ve öğretme yollarının kapanmasına sebep olacaktır.

Hz. Peygamber (sav) bu prensibini hiç terk etmemiş, tebliğ yaparken karşılaştığı abes davranışlı, kaba ve kırıcı muhataplarına bile azami sabırla mukabele edip tebliğde ısrar etmiş. Özellikle Mekke’de her türlü kötü muameleye karşı yılmamış vazifesine devam etmiştir. Mekke fethedilince de kendisine her türlü ezâ ve cefayı revâ görenleri mahcup etmemiş hatta onları sanki ilk defa tanıyan biri gibi davranarak rahatlatmıştır. Bu vesile ile Mekke’de ve çevresinde binlerce insan İslam’a dâhil olmuştur. Zaten maksat insanların dini tanıyıp benimsemeleri idi ve böylece bu maksat hâsıl oldu.

2.6. Kişilere Seviyelerine Göre Konuşması

Hz. Peygamber (sav) bulunduğu konumu itibarı ile herkesle muhatap oluyor; çeşitli problemlere çözüm üretiyor, aynı zamanda İslam’ı tebliğ vazifesini ifa ediyordu. Hayatın her kademesinde aktif olarak bulunuyor, insanlar O’na (as) bakarak şekilleniyordu. Toplumun yaşadığı coğrafya dağınık, meslekler farklı, adetler çeşitli ve tutuculuk aşırı derecede mevcuttu. Ashâb, Kur’an’ın nüzulü ile aydınlanıyor ancak çölde yaşayan insanlar aynı seviyede İslami eğitim alamıyor hatta bazıları ilk defa duyma heyecanı ve bilgisizliği ile Hz. Peygamber’e (sav) karşı bilmeden saygısızlıkta bulunabiliyordu. Sahabeler böyle durumlarda o kimselere yaptırım uygulamak isteyince, o kimselerin imdadına yine Hz. Peygamber (as) yetişiyordu. Böyle durumlarda insanlar O’nun (as) hoşgörüsü ve engin anlayışının atmosferine giriyor, İslam’ı tanıyıp intisap ediyorlardı. Bir öğretmen hassasiyetiyle muhatabına yaklaşan; anlayışla, konularına göre muamele

---

²⁴² İmam-ı Gazali, *İhya-u Ulumi’-d-dîn*, Çev. A. Mehmet Müftüoğlu, Pırlanta Yayınevi, İstanbul ty, C. 1, s. 50.

gören insanlar, Hz. Peygamber'in (sav) kendi zatına ve aynı zamanda temsil ettiği davasına ilgi duyuyor, hayran oluyorlardı. Terbiye metotlarına uygun yapılan her tebliğ mutlaka kabul görecektir.

Peygamberlerin (as) insan olmasının hikmeti tebliğ vazifesi cihetinden bakıldığında daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü yukarıda zikrettiğimiz meselelerin usulüne uygun insanlara tebliği, ancak insan olan bir Peygamber tarafından yapılabilir.²⁴³ İnsanların seviyelerine göre hitap edecek birisi onların içinden, onların cinsinden ve onları en iyi anlayan olmalıdır. Aynı zamanda Allah'ın (cc) emirlerini en iyi anlayıp muhataplarına anlatabilen bir insan olmalıdır. Bir melek ya da kadın veya bir bedevi²⁴⁴ değil, kendisine vahy hassası verilen bir mert er olmalıdır. Muhataplarının seviyelerine göre muamele etmek, Peygamberlerin (as) tebliğ vazifesini ifa ederken kullandıkları ilahi bir mevhibedir.

2.7. Hoşgörüsü ve Affediciliği

Tebliğ, Allah'ın (cc) emir ve yasaklarını insanlara makul usuller çerçevesinde takdim etmek, aynı zamanda hayatın içinde yaşayarak tatbik etmektir. Peygamberler (as) tebliğlerinde kendilerinden bir şey eklemesler ve çıkarmazlar. Allah'ın vahiy ettiğini öğretirler, belletirler. “O, hevâdan (kendi arzusuna göre) söylemiyor.”²⁴⁵ ayeti de bunu te'vid etmektedir. İrşâd ve tebliğ ilahi yönlendirme istikametinde cereyan etmektedir. Bunun böyle olduğunu, Hz. Peygamber'e (sav) bir soru sorulduğunda, meseleyle alakalı hüküm varsa onu beyan edişinden, yoksa vahyi beklediğinden anlıyoruz.²⁴⁶

O'nun (as) hoşgörüsünü, insanlara şefkat ve merhametle muamelesini de ilahi bir emir ve yönlendirme olarak müşahede ederiz. **فِيمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظًا لَفُتِنُوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ الْمُتَوَكِّلِينَ** “Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet. Onlar için Allah'tan bağışlama dile. İş konusunda onlarla müşavere et. Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah'a tevekkül et, (ona dayanıp güven). Şüphesiz Allah,

²⁴³ *Kur'an-ı Kerim*, Yûsuf 12/109. وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى

²⁴⁴ Yazır, *age*, C. 4, s. 2935.

²⁴⁵ *Kur'an-ı Kerim*, Necm 53/3

²⁴⁶ Köksal, *age*, C. 5, s. 351.

tevekkül edenleri sever.”²⁴⁷ ayetini düşündüğümüzde Hz. Peygamber’in (sav) insanlara yumuşak ve merhametli olduğunu, eğer öyle olmasaydı etrafından dağılıp gideceklerini dolayısı ile murad edilen tebliğin yapılamayacağını anlıyoruz.

İslam’ın eğitim disiplinlerinden biri de affetmektir. Bazen affetmek ceza vermekten daha etkili olmaktadır. Uhud Savaşı esnasında ki bazı hatalarından dolayı Hz. Peygamber (sav) Ashâb’ına müşfik davranmış, onlarda bir daha aynı hatayı²⁴⁸ yapmamışlardır. O yüce bir ahlakla ahlaklı²⁴⁹ olmasının gereği affetmek şanına yakışan idi ve öyle yapıyordu, bu sayede çok insan İslam’a dâhil oluyordu. Allah (cc) sadece Hz. Peygamber’e (as) has olmak üzere “Rauf” ve “Rahim” isimlerini O’nun (as) için, Tevbe Suresi’nin 128. ayetinde kullanmıştır.

Mekke’de şartlar çok ağırlaşmış, müşrikler baskı ve zulümlerini artırmış; Müslümanları tecrit edip adeta ölüme mahkûm etmek istemişlerdi. Hz. Peygamber (as) bir çıkış yolu bulmak için Taif’e gidip orada tebliğde bulunmayı hem de onlardan bir destek almayı ümit etmişti. Fakat onlar bırakın yardım etmeyi veya davetine icabet etmeyi, düşmanca tavır takınıp Hz. Peygamber’e (sav) hakaretler edip mahallenin çocuklarına O’nu (as) ve beraberinde bulunan Zeyd b. Harise’yi (ra) taşlatmışlar, ızdırap vermişlerdi.

Buna karşılık Hz. Peygamber (as) ne o anda Taiflilere ceza verilebileceğini haber veren Cebrail’in (as) haberini onayladı ne de İslam’ın Arap Yarımadası’na yayılıp Taif’in de fethedildiği zaman onlardan intikam almayı. Onların hidayete ermeleri için “Ya Rabbi! Taif’i irşad ve Müslümanlığa ilhak et” diye dua etmişti.²⁵⁰

Öğretmenlik toplum için, yapılan vazife açısından çok önemli bir meslektir. Onlar geleceğin nesillerini yetiştirme vazifesini yüklenmişlerdir. Her seviyeden insan doğrudan olmasa da öğretmenlerin muhatabı ve öğrencisidir. Onlar toplumun mimarları, rehberleri ve mürşitleridir. Bu açıdan Peygamberlerin (as) durumunu düşündüğümüzde vazifelerinin ne kadar ağır ve mesuliyetli olduğunu anlarız. Böyle bir mükellefiyetin yerine getirilmesinin vahiyle te’yid edilmesi de insanların eğitiminin önemini anlama-

---

²⁴⁷ *Kur’an-ı Kerim*, Âl-i İmrân 3/159

²⁴⁸ Karaman, vd, *age*, C. 1, s. 700.

²⁴⁹ *Kur’an-ı Kerim*, Kalem 68/4

²⁵⁰ Şiblî, *age*, C. 2, s. 107.

mıza katkı sağlamaktadır. Zira Hz. Peygamber (sav): “Ben en güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildim.”²⁵¹ buyurmaktadır.

2.8. Reaksiyon (İnfial) ile Hareket Etmemesi

Ashâb O’nun (as) yanına güven ve emniyet duygularıyla rahatlıkla girebiliyor, huzurunda itminana kavuşmanın arzusuyla işlerinden boşaldıkları zaman koşarak mes-cide geliyorlardı. Hatta aralarında nöbetleşerek her gün Hz. Peygamber’in (as) o gün akşama kadar neler öğretip bellettiğini nöbetçi olan kişi diğerine anlatıyordu.²⁵² Ashâb’ın Hz. Peygamber’e (sav) bu kadar düşkün olmasını O’nu (as) çok sevmelerine yorumlayabiliriz. Bu sevginin müessisi; onlara her daim yumuşaklıkla yaklaşan, problemlerini çözerken mahcup edip hatalarını yüzlerine vurmaktan, onlardan zuhur eden uygunsuz davranışlara sabırla mukabele ederek düzelten Hz. Peygamber (as) idi.

O (sav) aksiyoner davranırdı, muhataplarının hareketlerine cevap niteliğinde muameleden ziyade doğru ve hak olanı yapar ve tavsiye ederdi.²⁵³

Hız. Peygamber (sav) sadece Ashâb’ına değil bütün insanlara karşı da yumuşaklıkla davranır, kötülüğe karşı kötülükle mukabeleyi tasvip etmezdi.²⁵⁴ Canına kastedenlere dahi infial göstermez hakkı ikame etmeyi tercih ederdi.²⁵⁵

Hız. Peygamber (sav) Mekke fethedildiğinde Kâbe’nin kaşmağına çıkıp insanlara hitap etmiş ve sormuştu:

“Şimdi benden ne bekliyorsunuz, hakkınızda benim ne yapacağımı sanırsınız.”

Onlar da: “Biz, senin hayır ve iyilik yapacağını sanır ve ‘Sen hayır yapacaksın’ deriz. Sen, kerem ve iyilik sahibi bir kardeş; kerem ve iyilik sahibi bir kardeş oğlusun, gün yetti iyi davran.” demişlerdi.

Hız. Peygamber (as) onlara: Bugün size kınama yok, sizinle benim halim Yusuf (as) ile kardeşlerinin durumu gibidir. “Size bugün hiçbir başa kakma ve ayıplama yok-

---

²⁵¹ Ebî Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali El-Beyhakî, *es-Sünenü’l Kübrâ*, Tahkik: Muhammed Abdulkadir Attâ, Dâru’l Kütübü’l İlmiyye, 3. Baskı, Beyrut 2002, “Kitâbu’ş Şehadat” Bâb: 40 (20787)

²⁵² Canan, *Kütübü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, C. 1, s. 16.

²⁵³ Köksal, *age*, C. 4, s. 905.

²⁵⁴ *Kur’an-ı Kerim*, Fussilet 41/34; Canan, *Kütübü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, C. 4, s. 230.

²⁵⁵ Köksal, *age*, C. 3, s. 513.

tur. Allah sizi yarlıgasın. O, esirgeyicilerin en esirgeyicisidir.”²⁵⁶ ayetini okudu ve “Gidin, sizler, âzâd ve serbestsiniz.” buyurdu.²⁵⁷

Ganimetten pay isteyen bir kişinin: “Ya Muhammed (sav), benim şu iki hayvanıma şu mallardan yükle. Sen ne kendi cebinden ne de babanın malından vermiyorsun.” diyerek, cübbesini çekiştirmiş ve dengesini kaybeden Hz. Peygamber (as) çekmenin şiddeti ile adamın göğsüne doğru yaklaşmış, hem de cübbesi yırtılıp vücudunda iz bırakmıştı.

Hz. Peygamber (as) bu adama: “Önce yaptığının karşılığını göreceksin, kısas yapılacak.” dedi.

Adam ise: “Sana bunu yaptırmam.” deyip duruyordu.

Hz. Peygamber (as): “Niçin yaptırmıyorsun?” diye sordu.

Bedevî: “Çünkü sen kötülüğü kötülükle karşılamaz, cezalandırmazsın da, onun için yaptırmam.” dedi.

Bunun üzerine, Resulullah Aleyhisselam güldü. Sonra da bir adam çağırdı ve:

“Şu iki deveden birisine arpa, diğerine hurma yükle.” buyurdu.”²⁵⁸

2.9. Hayatın Her Karesinde Yer Alması

İçlerinden biri olma²⁵⁹, onlarla beraber oturup kalkma, acılarını paylaşma, sevinçlerine ortak olma ve hayatın her kademesinde fedakârlık duygularını²⁶⁰ teşvik ederek sosyal hayata yön vermesi; Hz. Peygamber’in (sav) Ashâb-ı Kiram’ı eğitiminde önemli disiplinlerdir. Tatbikte iki yönü ile ele alındığında,

1.O (as) insanlardan bir insan olmayı tercih ediyor ve öyle yaşıyordu. Paylaşmayı sadece tavsiye etmiyor, fedakârlığı yaşayarak gösteriyordu. İfade ettiği her işi aynı zamanda hayatına taşıyarak uygulamasını gösteriyordu. Kendisini diğer insanlardan farklı görmüyor, fitrî bir beraberlik tesis ediyordu. Herkesin yaptığı işi O da (as) yapı-

---

²⁵⁶ *Kur’an-ı Kerim*, Yûsuf 12/92

²⁵⁷ Köksal, *age*, C. 4, s. 817.

²⁵⁸ Köksal, *age*, C.4, s.905.

²⁵⁹ *Kur’an-ı Kerim*, Kehf 18/110.

²⁶⁰ Zebîdî, *age*, C. 5, s. 193.

yordu. Ahzâb Savaşı'nda herkesle beraber hendek kazma işine dâhil olmuştur.²⁶¹ Kendi hanesinde evinin işlerine yardım ediyor, eşlerine destek oluyordu.²⁶² Hastaları ziyaret eder dua ile gönüllerini alırdı.²⁶³ Harp meydanında en zor anlarda en önde olurdu ve Ashâb O'nun (as) arkasında siperlenirdi.²⁶⁴ Medine'de bir olay zuhur etse en önce O (as) öğrenir, herkes olayı öğrenmeye giderken O (as) öğrenip geri dönüyor olurdu ve insanları yatıştırırdı.²⁶⁵

Yukarıda zikrettiğimiz hususiyetler şecaat, fedakârlık, hakşinaslık ve aile reisliği vb. özelliklere delalet etmektedir. Hayatın her haline nüfuz eden Hz. Peygamber (as), tebliğ için en çok gerekli olan gönüllere girme, insanların duygularına hitap etme imkânını bu özellikleriyle buluyordu.

2. Hz. Peygamber'in (sav) bu hayat tarzı Ashâb üzerinde büyük tesir icra ediyordu. Onlar kendilerine böylesine yakın ve samimi aynı zamanda kendileri için hiçbir fedakârlığı esirgemeyen Hz. Peygamber'in (as) her halini kendilerine rehber, her sözünü emir, her işini uyulacak bir yol kabul ediyorlardı.

2.10. Sabırlı Olması

Hz. Peygamber (sav) tebliğ vazifesini yaparken muhataplarına karşı muamelelerinde misliyle mukabeleyi değil daima doğru ve güzel olanı tercih ettiğini daha önce aktarmıştık. İşte O'nun (sav) bu yüce vasfı, çok tatlı ve bütünleştirici²⁶⁶ sabrının tezahürüdür.

Hz. Peygamber'in (sav) her an vahyin atmosferinde bulunduğunu yukarıda ifade etmiştik. O'na (as) İslam'ı tebliğ ederken lazım olacak her türlü yardım Allah (cc) tarafından yapılmakta, yerine göre kime nerede nasıl davranacağı da öğretilmekteydi. Bu cümleden, *وَلَا تَمُنُّنَ تَسْتَكْبِرُ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ*, "İyiliği, daha fazlasını bekleyerek (bir kazanç elde etmek için) yapma. Rabbinin rızasına ermek için sabret."²⁶⁷ buyrulmaktadır. Mekke'de zor şartlarda insanlara tebliğ vazifesini yaparken karşılaşacağı sıkıntıları çok görme, yaptıklarının karşılığında da bir beklentiye girme. Sadece Rabbinin rızasını gözeterek

²⁶¹ Canan, *Kütübü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, C. 12, s. 148.

²⁶² Zebîdî, *age*, C. 2, s. 644.

²⁶³ Canan, *Kütübü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, C. 11, s. 337.

²⁶⁴ Zebîdî, *age*, C. 8, s. 323.

²⁶⁵ Köksal, *age*, C.3, s. 918.

²⁶⁶ Canan, *Kütübü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, C. 16, s. 215.

²⁶⁷ *Kur'an-ı Kerim*, Müddessir 74/6-7

sabret ki daha nice nimetlere eresin.²⁶⁸ Bu ayetin bi'setin daha başlarında nazil olduğunu düşünürsek, Allah (cc) Hz. Peygamber'e (as) vazifeni yaparken göreceğin eza ve cefaya sabret, yapacağın tebliğ ve irşad vazifesini çoksunup da başa kakma, daha çok nimetlere nail olacaksın diye talim etmiştir.

Halk arasında “Sabırla koruk helva olur.” deyimi vardır. Sabır ne kadar tatlı ki koruk gibi çok ekşi ile birleştiğinde yenebilecek bir tatlı oluyor. Ya da korukların helva gibi tatlı üzümler olabilmesi için sabırla bekleyip, onları harici tehlikelerden koruyup bakımını yapıp gözeteceksin.

Allah (cc) bu meselede daha önceki Peygamberlerin (as) sabırlarını da misal vermiştir.²⁶⁹ İrşad vazifesi, insanların eğitilmesi işi, kolay ve çarçabuk olacak değil demek ki. Peygamberlerin (as) hepsi, bu vazifeyi ifa ederken meşakkate maruz kalmış, halkların batıl alışkanlıklarını değiştirmek, onları doğru ve güzele ulaştırmak için sabretmişlerdir.

Tebliğde sabır güçsüzlüğün neticesi olarak algılanmamalıdır. Bu belli bir safhanın bir parçasıdır ve yaşanması gerekir. Endişelerin kalkması gözetilip²⁷⁰ acele edilmemeli. Yumuşaklıkla durmadan, makul çerçevede tebliğde devamlılık²⁷¹ sağlanmalı. İşkence ve baskılardan daralan Ashâb, Hz. Peygamber'den (as) o kimselere beddua etmesini istemişlerdi de; Hz. Peygamber'de (as) onlara daha önceki ümmetlerin uğradıkları sıkıntı ve işkencelere rağmen sabır ve sebatlarını haber vermişti.²⁷²

Mekke'de zor günlerde tahammülleri zorlayan şartlarda Ashâb'dan bazıları Hz. Peygamber'e (as): “Ya Resulullah bizim karşılık verme gücümüz var, izin verirsen biz onlara (müşriklere) mukabele edeceğiz.” demişlerdi. Hz. Peygamber (as) onlara: ”Ben Allah'tan emir almadıkça size kendiliğimden izin veremem.” demiş ve ertesi gün “(Ey Muhammed!) O hâlde, yüksek azim sahibi peygamberlerin sabretmesi gibi sabret. Onlar için acele etme. Onlar tehdit edildikleri azabı gördükleri gün, sanki dünyada gündüzün

---

²⁶⁸ Yazır, *age*, C. 8, s. 5452.

²⁶⁹ *Kur'an-ı Kerim*, Enbiyâ 21/85-86. “ İsmail'i, İdris'i ve Zülkifl'i de hatırla. Bunların hepsi sabredenlerdendi. Onları da rahmetimizin içine soktuk. Şüphesiz onlar salih kimselerdendi.”

²⁷⁰ Köksal, *age*, C. 1, s. 260.

²⁷¹ *Age*, C. 1, s. 493.

²⁷² Canan, *Kütübü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, C. 16, s. 216.

bir anından başka kalmadıklarını sanırlar. Bu bir duyurudur. Ancak yoldan çıkmış olan topluluk helâk edilir.”²⁷³ ayeti nazil olmuştur.

Hâsılı sabır tebliğin ayrılmaz bir unsurudur. Halk arasında bir deyim vardır, çok sabır gereken zamanlarda “Allah peygamber sabrı versin.” denilir. Peygamberler (as) insanlığın eğiticileri olduğu için onlara sabrın en mükemmeli verilmiştir. Mutlaka sabredilecek sıkıntılar olmalı sonucu çıkarılmamalıdır. Ancak şunu hiçbir zaman göz ardı edemeyiz ki büyük davalar daima zorluklarla kuşatılmıştır. Muvaffak olmak, sonuca ulaşmak zorlukların, meşakkatlerin bir bir sabırla aşılmasına bağlıdır.

2.11. Dürri Yetim Olması

Hz. Peygamber (sav), babadan sonra dededen ve amcadan yetim olmuştur. O (as) daha doğmadan babası Hz. Abdullah Medine’de gittiği bir ticaret dönüşü vefat etmiştir. Altı yaşında iken annesi Hz. Âmine’de Medine ziyareti dönüşü vefat etmiştir. İki yıl gibi bir süre dedesi Hz. Abdulmuttalib’in yanında kaldıktan sonra, uzun bir beraberliğin süreceği amca Ebu Tâlib’in hanesinde ikamet etmiştir.

Dürri yetim, misli olmayan gayet kıymetli inciye denir.²⁷⁴ Yalnız kalması, tek kalması manasına, benzeri olmayan pek kıymetli olmasını ifade sadedinde Hz. Peygamber’in (sav) daha dünyaya gelmeden babadan yetim kalmasını anlatmak için kullanılmıştır.²⁷⁵

Bu başlık altında asıl temas etmek istediğimiz, Hz. Peygamber’in (sav) eğitime temel teşkil eden vasıflarla Allah (cc) tarafından terbiye edilip yetiştirilmesi olacaktır. Kur’an-ı Kerim’in Duhâ Suresi, altıncı²⁷⁶ ayeti buna açık işaret etmektedir: “Sen bir yetim idin, O Allah (cc) seni barındırdı ve yetiştirdi. Hem öyle yetiştirdi ki ahiri evvelinden daha hayırlı²⁷⁷ ve ileride Rabbin sana verecek hem öyle verecek ki rızaya ereceksin.²⁷⁸ Seni halk içinde benzersiz olarak seçip, kalbini bağlayarak hıfz-u himayesine alıp barındırmakla nimetlendirdi.”²⁷⁹ Hz. Peygamber’e (as) üst üste müjdeler veriliyor. Adeta bizim anladığımız manada bağlardan ziyade, ilahi bir bağ tesis edilmiş ve öyle ileti-

²⁷³ Kur’an-ı Kerim, Ahkâf 46/35

²⁷⁴ Yazır, age, C. 2, s. 1280.

²⁷⁵ Yeğin, age. “Dürri Yetim”, s. 110.

²⁷⁶ وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَى

²⁷⁷ Kur’an-ı Kerim, Duhâ 93/4

²⁷⁸ Kur’an-ı Kerim, Duhâ 93/5

²⁷⁹ Yazır, age, C. 8, s. 5900.

şim kurulmuş; bu bağ vahyin bizim anlayamayacağımız özel bir hali ancak Hz. Peygamber'in (as) vâkıf olabileceği ve bizim vâkıf olmamız gerekmeyen bir durumdur. Yine bu alakadan Allah (cc) Hz. Peygamber'in (as) her işini bizzat tekeffül ve takip ettiğini hissediyoruz.

Hz. Peygamber'e (as) hitaben "(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."²⁸⁰ beyanını daha iyi anlamamız için şöyle ifade edebiliriz. Eğer biz seni âlemlere rahmet olarak göndereceksek ki göndereceğiz ve gönderdik; o zaman senin insanlara tebliğ ve irşad yaparken sana lazım olacak her türlü donanımı biz sana vereceğiz. Âlemlere rahmet olacak hakikat Hz. Peygamber'in (as) insanlığa sunduğu ilahi mesajdır. Allah (cc) Kur'an da Hz. Peygamber'e (sav): وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ "Allah, sana kitabı (Kur'an'ı) ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğin şeyleri öğretmiştir. Allah'ın sana lütfu çok büyüktür."²⁸¹ diye hitap etmektedir. Hz. Peygamber'in (as) أَدَّبَنِي رَبِّي فَأَحْسَنَ تَأْدِيبِي "Beni Rabbim terbiye etti, ne de güzel terbiye etti."²⁸² hadisi meselemize ayrıca bir derinlik kazandırmakta ve anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Allah'ın (cc) mesajı Kur'an-ı Kerim'i insanlara talim edecek olan Hz. Peygamber (as) mutlaka Allah'ın (cc) gözetimi altında yetişmeliydi. Daha küçük yaşta iken Hz. Peygamber'in (as) bu terbiyesini Ebu Talib hissetmişti aslında; kardeşi Abbas'a ben bu Muhammed'de (sav) bazı hasletler hissediyorum. Elbisesini değiştireceği zaman bana: "Amca yüzünü benden çevir." diyor. "Yemeğe başlarken bismillah sonunda elhamdülillah." diyor. O'nu (as) bir saat bile kendimden ayırmıyordum hatta döşegimde uyutuyordum, aramızda benim koymadığım misk kokulu bir bez oluyordu.²⁸³

2.12. Tebliğde Israrcı Olması

Hz. Peygamber'in (as) sünnetinde eğitime temel olan önemli bir hususta onun (as) tebliğde hırs seviyesindeki ısrarıdır. Önce de zikrettiğimiz ayetlerde daha bi'setin ilk günlerinde eğitimin başlaması talimatının verildiğini müşahade etmiştik. Peygamber-

²⁸⁰ Kur'an-ı Kerim, Enbiyâ 21/107

²⁸¹ Kur'an-ı Kerim, Nisa 4/113

²⁸² Alauddin Ali b. Hüsameddin el-Muttakî el-Hindî el- Burhan Fevrî (v.H.975), Kenzu'l Ummal fi sünenü'l Akvâl ve'l Efâl, Müessesetü el- Risâle, 5. Baskı, Beyrut M.1985 H.1405, 11/406 (31895)

²⁸³ Yazır, age, C. 8, s. 5899.

ler (as) insanlara Allah'ın (cc) buyruklarını öğretmek için vazifelendirilmiş muallimlerdir. Bütün vakitlerini insanlığı eğitip öğretmeye hasretmişlerdir. Bunun en bariz misali vahyin tamamlandığını ifade eden ayetin²⁸⁴ nazil olmasından sonra Ashâb'ın Hz. Peygamber'in (sav) dünyadan ayrılacağını hissederek ağlamasıdır.²⁸⁵

İşte Hz. Peygamber (sav) bu hakikati en iyi bilen olarak ömrünün her dakikasını tebliğ ve irşada sarf etmiş, hayatının her anını çok kıymetli bu vazifesine harcarken en üstün verim elde etmeyi de hiç terk etmemiştir. Bu hal onda (as) hırs seviyesinde ısrar meydana getirmiştir. O kadar ki Allah (cc), فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسِكَ عَلَىٰ آثَارِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا “Demek sen, bu söze (Kur'an'a) inanmazlarsa, arkalarından üzülen âdeta kendini tüketeceksin.”²⁸⁶ buyurmuştur. Burada Hz. Peygamber'i (sav) teselli vardır. Yani sen vazifeni yap onların ardından bu kadar üzülmeye, onları zorla doğru yola getirecek değilsin²⁸⁷ diye teskin edilmektedir. Görüldüğü üzere O'nun (as) tebliğ heyecanı âdeta “Kutsal Hırs” olarak açık bir şekilde ilahi emirle yönlendiriliyordu.

Mekke'de panayır zamanları Hz. Peygamber (as) için en yoğun ve aktif zamanlar olurdu. Dışarıdan Mekke'ye gelen her kesimden insanlarla mutlaka görüşür onlara İslam'ı tebliğ ederdi. Şehrin sakinlerine fırsatını buldukça hakikatleri anlatır, Kur'an'dan nazil olan ayetleri Müslümanlara öğretir; diğer insanlara da anlatırdı. Kendi üslup ve prensipleri dâhilinde insanları rahatsız etmeyecek şekilde tebliğde bulunurdu. Bir gün reddedildiği bir hususu başka bir zaman diliminde farklı bir üslupla anlatırdı. Defalarca insanlara davasını anlatmaktan yorulmaz ve bıkkınlık izhar etmezdi. Hz. Peygamber (sav) insanlarla arasındaki bu diyalogu şu şekilde ifade eder: “Benimle sizin misaliniz, ateş yakan, ateşine düşmeye başlayan kelebek ve çekirgeleri men etmeye çalışan adama benzer ki ben sizi ateşe düşmekten korumak için eteklerinizden tutuyorum, sizlerse hep elimden kurtulmaya çabalayıp duruyorsunuz.”²⁸⁸

²⁸⁴ *Kur'an-ı Kerim*, Mâide5/3, “Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim.”

²⁸⁵ Köksal, *age*, C. 4, s. 724.

²⁸⁶ *Kur'an-ı Kerim*, Kehf 18/6

²⁸⁷ *Kur'an-ı Kerim*, Nahl 16/82, “Ey Muhammed! Eğer yüz çevirirlerse, artık sana düşen açık bir tebliğden ibarettir.”

²⁸⁸ Köksal, *age*, C. 4, s. 906.

Amcası Ebu Talib’i ısrarla tevhide davet etmesi, Ebu Cehil’i her türlü saygısızlığına rağmen defalarca İslam’a davet etmesi,²⁸⁹ İkrime b. Ebu Cehil’e her türlü olumsuzluğu unutarak affedip emân vermesi²⁹⁰ daha nice sayabileceğimiz örnekler O’nun (as) tebliğde ısrar ve gayretine işaret etmektedir.

2.13. Karşılık Beklememesi

Menfaatlerin birinci sıraya yerleştiği, karşılıksız kimsenin kimseye faydasının dokunmadığı hatta halk dilindeki ifadesiyle “Karşılıksız nefes bile alınmaz.” denilen bir devirdi. Gücün hâkim olduğu bu zulüm devrinde, fedakârlık ve karşılıksız iyilik yapmak şöyle dursun, haklı olanlar bile hakkını alamıyordu çünkü güçlü olan hem hak gasp ediyor hem zulmediyordu. İnsanlar pazarlarda satılıyor, haysiyet ve şerefleri hiçe sayılıyor. Hakları gasp edilenler hiçbir surette hak iddia edemezlerdi.

Hz. Peygamber (as) fedakârlık duygularını canlandıran, yaptığı hiçbir iyilikten dolayı karşılık beklemeden evrensel anlayışıyla, **إِنِّ أَجْرِي إِلَّا عَلَى اللَّهِ** “ Benim ücretim ancak ve ancak Allaha aittir.”²⁹¹ ilahi teminatıyla Mekke’de Risâlet’le görevlendirildi. Zaten bütün Peygamberler (as) tebliğlerini bir vazife olarak yaparlar. Yaptıklarına karşılık olarak Allah’ın (cc) rızasından başka bir beklentileri yoktur.²⁹² Onun için Peygamberler (as) vazifelerini bıkmaya ve usanmaya bilmeden ısrarla devam ettirirler. Onların tek gözettikleri Allah’ın (cc) rızasıdır. Davetlerine icabet edilip edilmemesi onları mesul edecek değildir ve hidayete erdirmeye Allah’ın (cc) dilemesine aittir.²⁹³ Peygamberler (as) kendilerine has bu özelliklerinden dolayı, davetlerine icabet edilmemesinden gücenmezler ve davetlerinden fütür getirip vazgeçmezler.²⁹⁴

Hz. Peygamber’in (as) hayatına bu zaviyeden baktığımızda O’nun (as) hayatının tamamının ümmetine adanmış olduğunu müşahade ederiz. O’nun (sav) ümmetine iştia-yakı Kur’an’da “Andolsun, size kendi içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya düşmeniz O’na çok ağır gelir. O, size çok düşkün, mü’minlere karşı da çok

²⁸⁹ Şiblî, *age*, C. 2, s. 112.

²⁹⁰ *Age*, C. 2, s. 112.

²⁹¹ *Kur’an-ı Kerim*, Yûnus10/72; Hûd 11/29; Şu’arâ26/109,127,145,164,180; Sebe’ 34/47.

²⁹² M. Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, Nil Yayınları, İzmir 2012, C. 2, s. 22.

²⁹³ *Kur’an-ı Kerim*, Kasas 28/56, **إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ** “Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi doğru yola iletemezsin. Fakat Allah, dilediği kimseyi doğru yola eriştirir. O, doğru yola gelecekleri daha iyi bilir.”

²⁹⁴ Gülen, *Sonsuz Nur*, C. 2, s. 25.

şefkatli ve merhametlidir.”²⁹⁵ diye tavsif edilmektedir. Yani O Peygamber (sa) size o kadar düşkün ki sizin ne dünyada ne de ahirette zarara uğramanız, meşakkate düşürülmeniz; O’na (as) zor gelir, zahmet verir. Bu ayetin hemen ardından gelen ayette²⁹⁶ ise “Onlar sana karşı, senin davetine ilgi göstermeyip sırt dönecek olurlarsa üzülme, bundan dolayı sen mesul olacak değilsin;”²⁹⁷ senin yardımcın, dayanağın benim.” diyerek Allah (cc) Peygamber’ine (as): “Habibim, yaptığın vazifenden dolayı onlardan bir beklentin olmasın, senin dayanağın benim ve ben sana kâfiyim çünkü her şeye gücü yeten ben, Arş-ı azimin Rabbiyim ve sen bana dayan.” buyurmaktadır.

Hz. Peygamber’in (as) hayatını bu zaviyeden incelediğimizde peygamberlikten öncesi de dâhil, cömertlikte, fedakârlıkta, yardımlaşmada ve bu vasıflarına karşılık beklememede hep en önde olduğunu görürüz. Mekke’de Hz. Hatice’nin (ra) hemen bütün serveti hiç karşılık gözetilmeksizin o günün ihtiyaçları için tasarruf edilmiş ve bitmiştir. Müslümanlar tecrit edildikleri sırada maddi sıkıntılara maruz kalmışlardır.

Medine’de mescidin avlusu çeşitli mallarla, hurmalarla, gıda maddeleriyle dolar taşardı da Hz. Peygamber (as) açlık sıkıntısına düşer fakat onlardan istifade etmezdi, karnına açlıktan taş bağlardı; o malların bir an önce müstahak olan fukaraya taksimini temin ederdi.²⁹⁸

Böyle sıkıntıları müşahade eden Ensar’dan bazı sahabeler aralarında topladıkları bir miktar malları, yardım maksadıyla Hz. Peygamber’e (sav) vermek istediler. Hz. Peygamber de (as) onlardan peygamberliği ve imanlarına sebep olmasına karşılık hiçbir ücret ve bedel istemediğini beyan etmiş, sadece akrabalarını sevmeye teşvik edip meveddet ayetini²⁹⁹ okumuştur.

Hicret etmek üzere hazırlıklar yapılırken, Hz. Peygamber’in (sav) üzerine binip hicret edeceği ne bir devesi ve ne de onu alacak parası vardı. Yol arkadaşı Hz. Ebu Bekir’in (ra) temin ettiği deveye borç sayılması kaydıyla binebileceğini beyan etmişti.

---

²⁹⁵ *Kur’an-ı Kerim*, Tevbe 9/128.

²⁹⁶ *Kur’an-ı Kerim*, Tevbe 9/129, “Eğer yüz çevirirlerse de ki: “Bana Allah yeter. O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Ben ancak O’na tevekkül ettim. O, yüce Arş’ın sahibidir.”

²⁹⁷ *Kur’an-ı Kerim*, Kehf 18/26; Şu’arâ26/3.

²⁹⁸ Şibli, *age*, C. 2, s. 56.

²⁹⁹ *Kur’an-ı Kerim*, Şûrâ 42/23, “İşte bu, Allah’ın, inanıp salih ameller işleyen kullarına müjdelediği şeydir. De ki: “Ben buna (yaptığım tebliğ görevine) karşılık sizden, akrabalıktan doğan sevgiden başka bir ücret istemiyorum.” Kim güzel bir iş yaparsa, onun iyiliğini artırırız. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, şükürün karşılığını verendir.”

Hâlbuki başta Hz. Ebu Bekir (ra) olmak üzere sahâbesi O'nun (as) için canını vermeye hazırdı.

Hz. Peygamber'in (as) bu feragat, istiğna ve beklentisizlik anlayışı başta sahabe-ler olmak üzere bütün insanların gönüllerini fethetmeye yetiyordu. Artık onlara hakikat-ları, iman gerçeklerini anlatmak, Allah'ın (cc) emir ve yasaklarını belletmek ve arzula-nan eğitimi vermek için ortam müsait hale gelmiştir.

2.14. Ümmi Olması

Bu bahis altında Hz. Peygamber'in (sav) ümmi olduğunu ispat ve ifadeden ziya-de, O'nun (as) ümmi olmasının tebliğinde, öğretmesinde ve eğitmesinde tesirine işaret edeceğiz.

Kur'an'da **“وَمَا كُنْتَ تَتْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخْطُهُ بِيَمِينِكَ إِذًا لَرَتَابَ الْمُبْطُلُونَ**”³⁰⁰ Kur'an'dan önce hiçbir kitap okumuyor ve onu sağ elinle yazmıyordun. (Okuyup yaz-saydın) o takdirde batıl peşinde koşanlar, şüpheye düşerlerdi.”³⁰⁰ buyrulmaktadır. De-mek ki Hz. Peygamber'in (as) ümmi olması, tebliğ ettiği kitabı ve öğrettiği İslam'ı daha tesirli ve etkili kılıyor. Ayette, eğer sen daha önce okuyup yazsaydın o inkârcılar, batıl peşinde koşuşturan şüpheciler hemen bunu bir delil olarak aleyhine kullanmaya kalkı-sırlardı diye haber vermektedir.

Hz. Peygamber'in (sav) ümmi olduğu çok delillerle ispat edilmiştir. Bir kişi çı-kıp O'na (as) ben okuma yazmayı öğrettim, diyememiştir. Eğer böyle bir şey olsaydı o şerefi değerlendirmeyi mutlaka isterdi. Ancak bir Hıristiyan buna yeltenmişti de aniden ölüp cesedini yer kabul etmeyip ortalıkta sürünmüştü.³⁰¹ Medine'de birtakım Yahudi ve Hıristiyanlar Müslümanları dinden döndürebilmek için gündüz mü'min gibi görünüp akşamında inkâr ediyorlardı ki mü'minleri de buna alıştırsınlar diye.³⁰² Güya Müslü-manlar diyecekler ki: Bunlar okumuş yazmış kitap görmüş adamlar, bir bildikleri var demek deyip onlara uyup irtidât edecekler!

Ümmî; sanki anasından doğduğu gibi kalmış, fitratı asliyesine hiçbir kazanım eklenip değişmemiş; okuma yazma bilmez ve öğrenmemiş manalarına gelmektedir. İşte

³⁰⁰ *Kur'an-ı Kerim*, Ankebût 29/48, Hz. Peygamberin ümmîliği ile alakalı diğer ayetler için bkz. A'râf 7/157,158; Tâhâ 62/2.

³⁰¹ Zebîdî, *age*, C. 10, s. 310, 323.

³⁰² *Kur'an-ı Kerim*, Âl-i İmrân 3/72, “Kitap ehlinde bir grup, “Mü'minlere indirilene günün başlangıcın-da inanın, sonunda da inkâr edin, belki onlar (size bakarak) dönerler” dedi.

muhatapları aciz bırakan, böyle ümmî olan Hz. Peygamber'in (sav) getirdiği Kur'an ile dost düşman herkesin dikkatlerini üzerine çekmiş, muarızları karşılık veremeyecek şekilde mağlup olup, tabi olanları da kurtuluşa ermiştir. Ekseriyeti ümmî olan bir topluma, geçmiş kavimlerin, ümmetlerin doğru haberlerini ve gelecekte haberler veren, getirdiği Kur'an ile bütün insanlığın dikkatlerini üzerine çeken Hz. Peygamber'in (as) ümmî olması; O'nun (as) insanlar üzerindeki tesirini artırıyordu. Diğer Peygamberler (as) okur-yazardı ama Hz. Peygamber (sav) ümmî idi. Allah (cc) dilerse işte böyle ümmî Peygamberine kitabı da indirir; O'nu (as) âlemlere rahmet yapar, bütün Peygamberlere (as) imam da yapar.

2. 15. Emin, Güvenilir Olması

Emîn sözlükte “Kendisine güvenilen, hıyanet etmeyen, sözünde duran, vefalı; başkalarından korkmayan kimse.” anlamına gelir. İslâmiyet'ten önce Hz. Peygamber'e (as) verilen sıfatlardan biri. Peygamberlik vazifesi verilmeden önceki hayatının Allah (cc) tarafından muhafaza -cahiliye adetlerinden korunma- edildiği için bu ismin verildiği bildirilmektedir. Yaşadığı toplum içerisinde herkese yardım eden, iyilik yapan, komşu haklarını gözetken, yoksula ve yetime yardım eden, iyi huylu, asil, mert, doğru sözlü ve aldatmayan bir Zat (as) olarak tanındı. Allah-u Teâlâ O'nda (as) bütün bu iyi vasıfları bir arada toplayınca toplum içinde “Muhammed'ül Emîn” diye tanındı.³⁰³

Cahiliye devrinde bu vasıflarla donanmış olması Hz. Peygamber'i (as) belirgin bir şekilde halk içinde öne çıkarıyordu. Herkes O'nunla (as) beraber olmanın yollarını arardı. Hz. Hatice (ra) ticaretine nezaret etmesi için müracaat ettiğinde kabul etmesine çok sevinmişti. Hz. Peygamber (sav) hiçbir maddi imkân ve nüfuz ile elde edilemeyecek emniyet ve güven sermayesine sahipti. Büyük kadın Hz. Hatice (ra) bunu çoktan sezmiş ve gereğince hareket etmişti.³⁰⁴ Mekke halkı da Hz. Peygamber'in (sav) bu üstün karakter ve vasıflarını fark ediyordu. Kâbe'nin onarımı aşamasında Hacer'ül Esved'in yerine konulması hususunda aralarında çıkan anlaşmazlıktan dolayı belirledikleri usule göre hakemliği Hz. Peygamber'in (as) yapacak olması hepsinin memnun olduğu, kimse'nin itiraz etmediği bir durum olmuştu.³⁰⁵

³⁰³ Hüseyin Algül, “Emin”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, C. 11, s. 111.

³⁰⁴ Köksal, *age*, C. 1, s. 111.

³⁰⁵ Ali Himmet Berki, Osman Keskiöglü, *Hatemü'l Enbiyâ Hz. Muhammed ve Hayatı*, DİB Yayınları Ankara 2006, s. 52.

Hiz. Hatice (ra) ilk vahy gelmesi ile Hiz. Peygamber'de (sav) oluşan korkulu ve endişeli durum karşısında Hiz. Peygamber'i (as) "Korkma! Allah'a (cc) yemin ederim ki o hiçbir zaman seni utandırmaz. Çünkü sen akrabana bakarsın, işini görmekten âciz olanların işlerini görürsün, fakire yardım eder, misafiri ağırlarsın; hak yolunda ortaya çıkan meselelerde halka yardım edersin."³⁰⁶ diyerek teselli etmişti. Hiz. Hatice'nin (ra) bu güven ifadelerini kullanması, daha evvelinde O'na (sav) ticaretini teslim etmesi ve yine Hiz. Peygamber (as) ile evlenmesi, ayrıca bunu bir şeref saymasının altında Hiz. Peygamber'in (as) emniyet va'd eden örnek davranışları bulunmaktadır. İşte emniyeti temsil etme meselesi Hiz. Peygamber'in (as) peygamberlik öncesi hayatını da kapsamakta ve gelecekte ki peygamberlik dönemini etkileyecek olan emin aile kurulmaktaydı.

Kur'an'da Hiz. Peygamber (as) hakkında: Yine onlardan peygamberi inciten ve "O (her söyleneni dinleyen) bir kulaktır" diyen kimseler de vardır. De ki: "O, sizin için bir hayır kulağıdır ki Allah'a inanır, mü'minlere inanır (güvenir). İcinizden inanan kimseler için bir rahmettir. Allah'ın Resûlü'nü incitenler için ise elem dolu bir azap vardır."³⁰⁷ buyrulmaktadır. Bu ayet, Tebuk seferine katılmamaları münasebetiyle; münafıkların, Hiz. Peygamber'e (sav) söyleyecekleri yalanları düzmeleri ve alay edercesine "O nasıl olsa her söylenene inanır, bir de yemin ederiz, tamam." demeleri üzerine nazil olmuştur. Hiz. Peygamber (as) insanların yalanlarını yüzüne vurup mahcup etmez, hele yemin edilirse değer verirdi.³⁰⁸ Asıl münafıkların uygunsuz tutumundan hareketle hadisenin gelişmesi, onların zihniyetinin bozuk olduğunu vurgulayarak ve bu vesile ile dikkatleri Hiz. Peygamber'in (sav) yüksek ahlakına, doğruluğuna, söze güvendiğine ve insanları mahcup etmediğine intikal etmektedir. Allah (cc) bütün insanlara -mü'min, müşrik, münafık- ilan ediyor; O Peygamber (as) Bana inanıyor, mü'minlere de inanıyor (güveniyor), hem sizin için hayır olana kulak veriyor. Ama siz (münafıklar) türlü türlü oyunlar yapmak istiyorsunuz, insanlara şirin gözükmek istiyorsunuz. Ben sizin her türlü oyununuzu Peygamber'ime (as) haber veriyorum, siz insanlara şirin gözükmeye, onları hoşnut etmeye değil, Allah'ı (cc) ve Rasülü'nü (as) hoşnut etmeye, razı etmeye çalışın

³⁰⁶ Köksal, *age*, C. 1, s. 158.

³⁰⁷ *Kur'an-ı Kerim*, Tevbe 9/61, وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤَدُّونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أَدْنَىٰ قُلُوبِنَا وَأَدْنَىٰ قُلُوبِنَا خَيْرٌ لِّكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ يُؤَدُّونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

³⁰⁸ Karaman, vd, *age*, C. 3, s. 31.

diye emreden sonraki ayet³⁰⁹ ile Hz. Peygamber'in (as) el-Emin olduğunu ikinci defa perçinliyor.

Aslında onlar da Hz. Peygamber'in (sav) el-Emin olduğunu hal ve tavırlarıyla sergiliyorlar. Gizli saklı plan yapıp fiskos yapmaları bunun açık delili olup kendilerine güven vermeyen yanlış bilgilerini, hevesleri istikametinde; sözlerini geçirebildikleri kimselere dayatıyorlar. Ancak bu hadiseler yaşanıyor ki kim samimi kim değil ortaya çıksın. Hz. Peygamber'in (sav) emniyeti tam belirgin olsun ve her insan seçimini yapabilsin. Tereddütler ortadan kalsın ve O'nun (as) güvenirliliği ve emniyeti insanların sinelerinde, zihinlerinde icraatını yapsın da öğretip bellettiği hakikatler benimsenip hayata tatbik edilsin.

Yemen'den gelen bir malın taksimi sırasında “Allah'tan kork yâ Muhammed!” diyen birine Hz. Peygamber (as) “Yoksa siz bana güvenmiyor musunuz? Ben göktekilerin bile eminiyim.” demişti.³¹⁰ Bazen gönlü tam İslam'a ısınmamış kimseler ya da usulü tam bilemeyenler uygunsuz çıkışlar yapsa da bütün mü'minlerin Hz. Peygamber'e (as) itimadı ve teslimiyeti tamdı. Bu güven ve emniyetin tezahürü olarak, her işlerini O'na (as) danışrlar, yolunu hassasiyetle takip ederlerdi. Gerektiğinde mallarını ve canlarını O'nun (sav) ve temsil ettiği davasının uğrunda tamamen harcamışlar, hiçbir fedakarlıktan geri durmamışlardır.

2. 16. Fedakârlığı ve Cömertliği

Eldeki imkânları meşru ölçüler içinde, gönüllü olarak ve karşılık beklemeden başkalarına verme, faydasına takdim etmeye cömertlik denir. Cömertlik kavramı İslâm ahlâkı edebiyatında genellikle sehâ, sehâvet ve cûd terimleriyle ifade edilir. Farsçadan dilimize geçmiştir. Sehâ ve sehâvet fırının genişliğini ifade etmede de kullanılır. Bu manada gönül genişliği ve zenginliği anlamını da ifade eder.³¹¹

Araplar arasında revaçta olan bir hususiyettir fedakârlık ve cömertlik. Cahiliye döneminde üstünlük, erdemlilik, asalet, yiğitlik, cesaret ve cömertlik övünme vesilesi ve şeref yarışı idi. Birisi halka yemek yedirse hemen diğeri de yedirir ki ondan geri kalma-

³⁰⁹ *Kur'an-ı Kerim*, Tevbe 9/62, “Sizi razı etmek için, Allah'a yemin ederler. Eğer gerçekten mü'min iseler (bilsinler ki), Allah ve Resûlü'nü razı etmeleri daha önceliklidir.”

³¹⁰ Buhari, “Kitabu'l Megazi”, Bâb: 61 (4351).

³¹¹ Mustafa Çağrı, “Cömertlik”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, C. 8, s. 72.

sın, kabilesi ve kendisi üstünlük kazansın. Böyle de olsa onlarda bir meziyet ve fazilet halini almıştı cömertlik.

İslam dini cömertliğe farklı bir boyut kazandırarak, fazilet kabul edip yüceltmekle beraber Allah'ın (cc) rıza ve hoşnutluğunu³¹² kazanmaya vesile olan ahlaki bir değer olarak tanımlamıştır. Yapılan bir iyiliğin Allah (cc) nezdinde değer kazanması; maddi manevi karşılık³¹³ beklemeden, teşekkür ve övgü ummaktan uzak olması gerekmektedir. Cömertlik, israftan ve cimrilikten³¹⁴ uzak olup, saçıp savurma olarak algılanmadan yerli yerinde sarf etmektir. Ve ayrıca kıymeti olan, atılacak mallardan değil işe yarayacak, sahibi için değeri ve önemi olan mallardan³¹⁵ infak edilmesi esastır.

Hz. Peygamber (sav) irşad ve tebliğ vazifesini yaparken insanlara tavsiye ettiği her bir işi kendisi yaşıyordu. Ashâb-ı Kiram O'nu (as) her hususta kendilerine rehber yapıyorlar ve hayatlarını O'na (as) göre düzenliyorlardı. Günlük yaşantıda, ibadet hayatında, insanlar arası muamelede, yeme içme ve konuşma gibi her hususta O'nu (as) örnek alıyorlar, adeta gözünün içine bakıyorlardı.

Her meselede Hz. Peygamber (as) en önde olduğu gibi cömertlikte de en önde idi.³¹⁶ Elindeki imkânları tamamen Ashâb'ın ihtiyaçları için harcıyordu. Hz. Hatice (ra) Mekke'nin önde gelen zenginlerinden idi.³¹⁷ İşte bu zenginlik İslam dini için harcanmıştı. Köle azad etme, muhtaç olanlara yardım etme, fakirleri doyurma ve tebliğ hizmetlerini görmede harcanıyordu.³¹⁸ Medine'de Hz. Peygamber (as) emrine verilen ganimet malları, zekât, sadaka ve diğer gelirlerin tamamını ihtiyaç sahiplerine günü gününe dağıtır, dağıtılmayan bir şey kalırsa bundan çok rahatsız olur evine gidemezdi. Suffe Ashâbı'nı hiç unutmaz onların ihtiyaçlarını karşılamada çok hassas davranırdı. En yakını olan Hz. Fâtıma'nın (ra) bir isteğini bile onların ihtiyaçlarını karşılamadan yerine getirmezdi. Bir adam kendisinden birkaç keçi istemişti. O'da (sav) bütün sürüyü o adama vermişti. Bu adam kabilesinin yanına ulaşınca "Hepiniz Müslüman olunuz çünkü

³¹² *Kur'an-ı Kerim*, Bakara 2/264; Mâide5/2; Leyl 92/17-20.

³¹³ *Kur'an-ı Kerim*, İnsân 76/8-10.

³¹⁴ *Kur'an-ı Kerim*, A'raf 7/31; İsrâ 17/29; Furkân 25/67.

³¹⁵ *Kur'an-ı Kerim*, Bakara 2/267; Âl-i İmrân 3/92.

³¹⁶ Şibli, *age*, C. 2, s. 76.

³¹⁷ Köksal, *age*, C. 1, s. 115.

³¹⁸ *Age*, C. 1, s. 239.

Hız. Muhammed (as) o kadar cömert ki, fakirlikten korkmuyor.” demiş, halkını İslam’a davet etmişti.³¹⁹

Hız. Peygamber’in (sav) insanlara böyle cömert ve ihsankar davranması çok müspet tesirler oluşturuyor; İslam’a alaka duymaya, Hız. Peygamber’in (sav) sözlerine dikkat kesilmelerine vesile oluyordu. O’nun (as) cömertliği vasıtasıyla kabileler topyekûn İslam’a dâhil oluyordu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Hız. PEYGAMBER’İN (SAV) EHL-İ BEYT EĞİTİMİ

Hız. Peygamber’in (sav) Ehl-i Beyt’ini özet olarak tanımlayıp, eğitimi yönlendiren vasıflarını mütalaa ettikten sonra hayatın içindeki eğitim faaliyetlerini detaylı olarak inceleyeceğiz.

Hız. Peygamber’in (as) hayatın içinde bir eğitim ve öğretimi vardı. Günlük yaşantının her anı Kur’an’a göre bir hayatın yaşanma safhası oluyordu.³²⁰ Bu faaliyetler vahye dayalı gerçekleştiği için o günün insanlarına mahsus sınırlar içinde kalmıyor, Kur’an-ı Kerim’in geçerlilik vizesine sahip oluyordu. Mutlaka o günün şartları ile günümüz şartları farklılıklar arz ediyor. Bu çerçevede biz çevre şartlarının, imkânların, iklimin vs. durumu ile değil; anlayış, yorum, yaklaşım ve insani boyutlarını referans olarak meselemizi tetkik edeceğiz. O (sav) peygamberliği döneminin olayları ve şartları içinde bulunurken geçmişin hadiselerinden ve geleceğin ahvalinden haberler vererek vahyin yönlendirmesi ile vazife yapıyordu. Bu manada Hız. Peygamber’in (sav) risaletinin tamamını eğitim-öğretim süreci olarak değerlendirmek gerekmektedir. Her konuş-

³¹⁹ Şiblî, *age*, C. 2, s. 76-77.

³²⁰ Canan, *Kütübü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, C. 17 s. 270. Hız. Aişe’ye (ra) Hız. Peygamber’in (as) ahlakı sorulduğunda “O’nun (as) ahlakı Kur’an’dı, ‘sen hiç Kur’an okumazmısın’ وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقِي عَظِيمٍ Ve hiç şüphesiz sen pek yüce bir ahlak üzerindesin. (Kalem, 68/4) ayetini okudu.”

ması, davranışı, yönlendirmesi, muameleleri ve hatta özel hayatı dahi bir rehberlik mahiyetinde idi. Çünkü O (as) en güzel bir örnek (üsve-i hasene) idi.³²¹

Asr-ı Saadet, Kur'an-ı Kerim'in nazil olduğu ve aynı esnada hayata tatbik edildiği bir zaman dilimidir. Hz. Peygamber (sav) peygamberlik vazifesini ifa ederken hayatını Kur'an'a göre düzenlemiş, ibadetten muamelata kadar her konuda Ashâb ile beraber yaşamıştır. O'nun (as) bütün hayatı vahyin çizgisinde cereyan etmekteydi. Hz. Âişe'nin (ra) "O'nun (as) ahlakı Kur'an'dı." ifadesinden; Kur'an'daki güzel ahlakın hepsi O'nda vardı ve Kur'an'ın nehyettiklerinden korunurdu. Hayatını فَاسْتَقِيمَ كَمَا أُمِرْتُ "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol."³²² çizgisinde sürdürürdü. Ve yine "Ve hiç şüphesiz sen pek yüce bir ahlak üzerindesin."³²³ hitabıyla; O'nun (sav) ne yüce, erişilmez bir ahlaka sahip olduğu anlaşılıyordu.³²⁴

Hz. Peygamber (as) kolaylığı tavsiye eder, iki şey arasında kaldığında günah olmadıkça kolay olanı sever ve tercih ederdi. Eğer günah söz konusu ise insanlar içinde ondan en uzak olan O (as) olurdu. Kendi nefsi için hareket etmez, intikam almaz; Allah'ın (cc) hakkından da feragat etmezdi.³²⁵

Hz. Peygamber (sav) tebliğ vazifesini yaparken hayatın akışı mutlaka etkili oluyordu. Günlük hatta anlık hadiseler yaşantıyı etkiliyor, aynı zaman içinde farklı ve zıt gelişmeler zuhur edebiliyordu. Yani bizim bu çalışmamızda ortaya çıkarmak istediğimiz eğitim hadiseleri bir seri halinde olmadı, olamazdı da. Çünkü risalet vazifesi sadece doğrudan eğitimi konu alan meselelerden ibaret değildi. Dolayısıyla çalışmamıza başlık olarak seçtiğimiz ve incelemeyi hedeflediğimiz konuları belirleyip, bu konularla alakalı hadiseleri yerine, zamanına ve muhatabına göre değerlendirerek eğitim açısından yararlanmaya çalışacağız.

Asr-ı Saadet'ten günümüze kadar Sünnet değişik analizlerden geçerek bugüne ulaşmıştır.³²⁶ İçinde bulunduğumuz zaman dilimi itibarı ile insanlık eğitim-öğretim, hususen terbiye açısından sıkıntılı süreçler yaşamaktadır. Bu beşeri sıkıntıların gideril-

³²¹ *Kur'an-ı Kerim*, Ahzâb 33/21, "Andolsun, Allah'ın Resûlünde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır."

³²² *Kur'an-ı Kerim*, Hûd 11/112; Şûrâ 42/15. (Şûrâ suresinde 'و' harfi ile)

³²³ *Kur'an-ı Kerim*, Kalem 68/4.

³²⁴ Yazır, *age*, C. 8, s. 5269.

³²⁵ İbni Kesir, *age*, C. 14, s. 8035.

³²⁶ Canan, *Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye*, s. 21.

mesinde; Asr-ı Saadet döneminin sıkıntılarını çözüme kavuşturan Sünnet'in çare olacağı inancıyla, Hz. Peygamber'in (sav) terbiye yöntemlerini tetkik etmek gerekmektedir.

Bu değerlendirmeden sonra, Hz. Peygamber'in (as) eğitim-öğretim alanında kimleri nasıl eğittiğini, zaman ve şartların getirdiği problemler karşısında nasıl davrandığını, şahıslara muamelelerinde neleri gözettiğini; başta Ehl-i Beyt olmak üzere Ashâb-ı Kiram'a ve onların şahıslarında bütün Müslümanlara; Kur'an'ın o günün şartlarına bağlı sebeplerden veya herhangi bir unsura bağlı olmaksızın nazil olan ayetlerini nasıl öğrettiğini ve uygulayarak insanları nasıl eğittiğini inceleyeceğiz.

1. HZ. PEYGAMBER'İN (SAV) MERHAMET EĞİTİMİ

Merhamet, acımak, şefkat göstermek anlamında masdar; acıma duygusu ve bu duygu vesilesi ile iyilik yapmak, yardım etmek ve lütufta bulunmak manalarına merhamet ve rahmet isim olarak kullanılır. Öncelikle Allah'ın bütün yaratılmışlara yönelik lütfü ve ihsanlarını ifade etmekte, bunun yanında insanlarda bulunan, onları hemcinslerinin ve diğer canlıların sıkıntıları karşısında duyarlı olmaya ve yardım etmeye sevk eden acıma duygusunu belirtmektedir. Türkçe'de merhamet Allah'a (cc) ve insanlara, rahmet ise sadece Allah'a (cc) nispet edilerek kullanılır.³²⁷

İslam dininin özünde şefkat ve merhamet anlayışı vardır. Kul her işe besmeleyle başlar şefkat, merhamet ve rahmet dilemeye. Yüce Allah (cc): “Azabım var ya, dilediğim kimseyi ona uğrattırım. Rahmetim ise her şeyi kapsamıştır.”³²⁸ buyurmaktadır. Varlıkların yaratılmasında, rızıklandırılmasında, birbiri ile irtibatlarında şefkat ve merhamet prensipleri geçerlidir. Allah'ın (cc) “Rahmetim her şeyi kuşatmıştır.” ifadesiyle; rahmetimin kapsamadığı bir şey kalmayacak, yetişmeyeceği yer yoktur. Ancak bu dairenin dışında kalmak kulun kendi hallerinin gereği olacaktır buyurmaktadır. Bu ayette azabı haber veren fiilin istikbal sigasıyla, rahmetin mazi sigasıyla geçmesi rahmetin asıl olduğunu, azabın ise tali olduğunu göstermektedir.³²⁹ Diğer bir ayet-i kerimede “Âyetlerimi-

³²⁷ Mustafa Çağrı, “Merhamet”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2004, C. 29, s. 184.

³²⁸ *Kur'an-ı Kerim*, A'râf 7/156, قَالَ عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ

³²⁹ Yazır, *age*, C. 4, s. 2296.

ze iman edenler sana geldikleri zaman, de ki: Selâm olsun size! Rabbiniz kendi üzerine rahmeti (merhameti) yazdı.”³³⁰ buyurmaktadır.

Kur’an-ı Kerim’de kulların hayatına şefkat ve merhamet üzere yön veren ayetler vardır. Allah (cc) kendisinden başkasına kulluk yapmamasını kullarına tembih ettikten hemen sonra anaya babaya merhamet ve şefkatle muamele etmeyi, onlara yaşlılıkları sırasında iyi davranmayı ve onlara karşı alçak gönüllü olmayı emrediyor.³³¹ Akrabaya, yoksula ve yolda kalmışa yardım etmeyi,³³² İslam’ın yayılmaya başladığı Mekke döneminde güçsüzlerin, kölelerin ve fakirlerin itilip kakıldığı, horlandığı bir ortamda nazil olan ayetler³³³ mağdurların imdadına yetişiyor. Toplumda gerçek yerini İslam dini ile bulan yetim hukukunu akıllara ısrarla yerleştiren ayeti kerimeler³³⁴ yetim hakkına riayet edilmediği takdirde Allah’ın (cc) rahmetinden mahrumiyeti haber veriyor. Başkalarının değil kendi kız çocuklarının kendileri için utanç vesilesi sayıldığı³³⁵ ve diri diri katledildiği³³⁶ bir toplumun ne kadar bozulmuş sosyal yapıya sahip olduğunu anlamak güç olmayacaktır.

Allah (cc), Hz. Peygamber’i (sav) âlemlere rahmet olarak gönderdiğini³³⁷ buyurmaktadır. Tevbe suresinin yüz yirmi sekizinci ayetinde ise “Andolsun, size kendi içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya düşmeniz O’na çok ağır gelir. O, size çok düşkün, mü’minlere karşı da çok şefkatli ve merhametlidir.” buyurmaktadır. Hz. Peygamber’in (sav) müminlere yumuşak ve müşfik davranmasını Allah’ın (cc) bir rahmeti olarak ifade eden ayetten³³⁸ Hz. Peygamber’in (as) şefkatli yaklaştığını affedici davrandığını öğreniyoruz. O’nun (as) şefkat ve merhamet yörüngeli hayatında çocukla-

---

³³⁰ *Kur’an-ı Kerim*, En’am 6/54.

³³¹ *Kur’an-ı Kerim*, İsrâ 17/23-24.

³³² *Kur’an-ı Kerim*, İsrâ 17/26.

³³³ *Kur’an-ı Kerim*, Beled 90/8-18, “Biz ona iki göz, bir dil, iki dudak vermedik mi; iki apaçık yolu (hayır ve şer yollarını) göstermedik mi? Fakat o, sarp yokuşa atılmadı. Sarp yokuşun ne olduğunu sen ne bileceksin? O tutsak bir boynu çözmek (köle azat etmek) tir. Yahut şiddetli bir açlık gününde kendisiyle yakınlığı olan bir yetimi yahut yerde sürünen bir yoksulu doyurmaktır. Sonra da iman edenlerden olup birbirine sabrı tavsiye edenlerden, birbirine merhameti tavsiye edenlerden olanlar var ya, işte onlar Ahiret mutluluğuna erenlerdir.”

³³⁴ *Kur’an-ı Kerim*, Nisâ 4/10; Fecr 89/17-19; Mâ’ûn 107/2-3.

³³⁵ *Kur’an-ı Kerim*, Nahl 16/58-59.

³³⁶ *Kur’an-ı Kerim*, Tekvîr 81/8-9.

³³⁷ *Kur’an-ı Kerim*, Enbiyâ 21/107.

³³⁸ *Kur’an-ı Kerim*, Âl-i İmrân 3/159. “Allah’ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet. Onlar için Allah’tan bağışlama dile. İş konusunda onlarla müşavere et. Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah’a tevekkül et, (ona dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever.”

ra, kadınlara, yetimlere, fakirlere, yaşlılara, hayvanlara ve bütün varlığa saygı anlayışı vardı.

1.1. Kur'an ve Sünnet'te Çocuk

İnsanlığın meyvesi çocuklardır. Çocuklar bir toplumun geleceği aynı zamanda büyüklerine emanettirler. İnsanlık ağacının meyvesi olan çocuklar kendilerini yetiştiren büyüklerinden ve yetiştikleri çevreden etkilenecek yetişirler. Çocuğun ilk eğitici anne, baba, aile ve çevredir. İnsan ömrü genelde; çocukluk, gençlik, olgunluk ve yaşlılık diye dört safhaya ayrılır. Her dönem kendi içinde farklı dilimlere taksim edilerek değerlendirilir. Çocuk ve yetişmesi ile alakalı yapılan araştırmalara bakıldığında, çocukluk dönemi doğum ile buluğa erme zamanı arasındır.³³⁹

Çocukluk dönemini daha geriden başlatan ayeti kerimeye göre³⁴⁰ ana rahminde geçen devrede nutfe, alaka, mudga ve sonrasından bahsedilir. Bu ayetin ifade ettiği yaratılış devrelerini daha geniş olarak anlatan diğer bir ayette ise: Allah (cc), “Andolsun, biz insanı, çamurdan (süzülmüş) bir özden yarattık. Sonra onu az bir su (meni) hâlinde sağlam bir karargâha (ana rahmine) yerleştirdik. Sonra bu az suyu “alaka”³⁴¹ hâline getirdik. Alakayı da “mudga”³⁴² yaptık. Bu “mudga”yı da kemiklere dönüştürdük ve bu kemiklere de et giydirdik. Nihayet onu bambaşka bir yaratık olarak ortaya çıkardık. Yaratılanların en güzeli olan Allah'ın şânı ne yücedir.³⁴³ buyurmaktadır.

Hz. Peygamber (sav) insanın yaratılışına dair beyanlarında bu ayetleri açıklayan ifadelerinde buyurmuşlardır ki: “Sizin yaratılışınız annenizin karnında kırk günde cem edilir. Bir o kadar günde alaka; bir o kadar günde mudga olur. Sonra bir melek gönderir-

³³⁹ Canan, *Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye*, s. 101.

³⁴⁰ *Kur'an-ı Kerim*, Hacc 22/5, “Ey insanlar! Ölümünden sonra diriliş konusunda herhangi bir şüphe içindeyseniz (düşünün ki) hiç şüphesiz biz sizi topraktan, sonra az bir sudan (meniden), sonra bir “alaka”dan, sonra da yaratılışı belli belirsiz bir “mudga”dan yarattık ki size (kudretimizi) apaçık anlatalım. Dilediğimizi belli bir süreye kadar rahimlerde durduruyoruz. Sonra sizi bir çocuk olarak çıkarıyor, sonra da (akıl, temyiz ve kuvvette) tam gücünüze ulaşmanız için (sizi kemale erdiriyoruz.) İçinizden ölenler olur. Yine içinizden bir kısmı da ömrün en düşün çağına ulaştırılır ki, bilirken hiçbir şey bilmez hâle gelsin. Yeryüzünü de ölü, kupkuru görürsün. Biz, onun üzerine yağmur indirdiğimiz zaman kıpırdar, kabarır ve her türden iç açıcı çift çift bitkiler bitirir.”

³⁴¹ “Alaka”; erkeğin spermiyle döllenmiş yumurtadan bir hafta zarfında oluşan hücre topluluğunun rahim cidarına asılıp gömülmüş şekli demektir.

³⁴² “Mudga”; ceninin, üzerinde diş izlerini andıran şekiller taşıyan henüz uzuvları oluşmamış şekli demektir.

³⁴³ *Kur'an-ı Kerim*, Mü'minûn 23/12-14

lerek ruh üflenir. Sonra meleğe: ‘Onun rızkını, ecelini, amelini, mesud veya bedbaht olacağını yaz.’ diye emredilir.”³⁴⁴

Ayet-i kerimelerden ve hadis-i şerifin açıklamalarından öğrendiğimiz kadarıyla; insan her yönü ile Allah’ın (cc) gözetim ve denetimindedir. Yaratıcı ve yaratılan münasebeti hiçbir an kopmuyor ki; ana rahminden itibaren insanın gelişme süreci tarif ve beyan ediliyor. Annenin taşıdığı cenin bir canlıdır ve gelişme sürecindedir. Bu devrede cenin dış tesirlerden etkilenir. Anneye bağlılığı ile fiziki ve psikolojik açıdan annenin muhitine tabidir.³⁴⁵ Aile, başta anne olmak üzere çocuğu doğmadan önce etkilemeye daha doğrusu eğitmeye başlamaktadır.

İnsanın eğitiminin daha anne rahminde başladığı tıp biliminin araştırmaları ile ispat edilmiş ve şu anda bu veriler üzerine hareket edilmektedir. Annenin hamileliği sürecinde kendi beslenmesi, sosyal çevresi, meşguliyetleri ve bu süreç içindeki yaşantısı doğacak çocuk üzerinde etkili bir devredir. Sağlık birimlerinin sıklıkla açıkladığına göre annenin alkol alması ya da sigara kullanması bebek için zararlıdır. Aynı zamanda bu bebek için annenin helale harama dikkat etmesi, dinin emirleri hususunda hassas davranması ve sadece kendisi için yaşamadığını, aynı anda bebeği içinde yaşadığını unutmaması gerekmektedir. Zaten insanın kendisi için bir vazife olan hayata değer vermek ve sağlıklı yaşamak, anne için ikiye katlanmıştır. Onun için Kur’an-ı Kerim annenin hamileliğini bir zorluk ve meşakkat olarak ifade etmiş, insanoğluna anne babasına hürmeti emretmiştir.³⁴⁶

Varlık ağacının en kıymetli meyvesi olan insanın, cenin halindeyken özel bir itina ile yaratılışı, sonra anne sütüyle beslenmesinden bahsedilişi yaratılmışların en şerefli ve anne babaya bir emanet olduğu ayetlerden anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Kur’an’ın insan nesline verdiği önemi ve yetiştirilmesinde gösterilmesi gereken hassasiyeti Hz. Musa (as)’nın ve annesinin durumunu tarif eden şu ayetlerden anlıyoruz.

³⁴⁴ Zebîdî, C. 9, s. 18.

³⁴⁵ Canan, Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye, s. 97.

³⁴⁶ Kur’an-ı Kerim, Lokmân 31/13, “İnsana da, anne babasına iyi davranmasını emrettik. Annesi, onu her gün biraz daha güçsüz düşerek karnında taşımıştır. Onun süttten kesilmesi de iki yıl içinde olur. (İşte onun için) insana şöyle emrettik: “Bana ve anne babama şükret. Dönüş banadır.”; Ahkâf 46/15, “Biz, insana anne babasına iyi davranmayı emrettik. Annesi onu ne zahmetle karnında taşıdı ve ne zahmetle doğurdu! Onun (anne karnında) taşınması ve süttten kesilme süresi (toplam olarak) otuz aydır. Nihayet olgunluk çağına gelip, kırk yaşına varınca şöyle der: “Bana ve anne babama verdiğin nimetlere şükretmemi, senin razı olacağın salih amel işlememi bana ilham et. Neslimi de salih kimseler yap. Şüphesiz ben sana döndüm. Muhakkak ki ben sana teslim olanlardanım.”

“Mûsâ’nın annesine, ‘Onu emzir, başına bir şey gelmesinden korktuğun zaman O’nu denize (Nil’e) bırak, korkma, üzülme. Çünkü biz O’nu sana döndüreceğiz ve O’nu peygamberlerden kılacağız’ diye ilham ettik.

Nihayet Firavun ailesi kendilerine düşman ve üzüntü kaynağı olacak olan o çocuğu bulup aldı. Şüphesiz Firavun, (veziri) Hâmân ve onların askerleri hata yapıyorlardı.

Firavun’un karısı şöyle dedi: ‘Bana da, sana da göz aydınlığı (bir çocuk)! Sakın O’nu öldürmeyin. Belki bize faydası dokunur ya da O’nu evlat ediniriz.’ Oysaki onlar (olacak şeylerin) farkında değillerdi.

Mûsâ’nın anasının kalbi bomboş kaldı. Eğer biz (çocuğu ile ilgili sözümüze) inancını koruması için kalbine güç vermeseydik, neredeyse bunu açıklayacaktı.

Annesi, Mûsâ’nın kız kardeşine, ‘O’nu takip et’ dedi. O da Mûsâ’yı, onlar farkına varmadan uzaktan gözledi.

Biz, daha önce O’nun sütanalarının sütünü emmemesini sağladık. Kız kardeşi, ‘Size O’nun bakımını, sizin adınıza üstlenecek ve O’na içtenlik ve şefkatle davranacak bir aile göstereyim mi?’ dedi.

Böylece biz, anasının gözü aydın olsun ve üzülmesin, Allah’ın va’dinin hak olduğunu bilsin diye O’nu anasına geri döndürdük. Fakat onların pek çoğu bunu bilmezler.”³⁴⁷

Allah (cc) kendinden çocuğa öyle bir sevgi vermiştir ki büyükleri onun emrine amade eden o sevgidir.³⁴⁸ Hz. Musa (as) bütün olumsuzluklara, düşmanlıklara ve sebeplerin imkânsızlığı gösterdiği bir ortamda Firavun’un sarayında yetişmiştir. O’nun orada yetiştirilmesi, bakım ve görümü ilahi teminat altındaydı. Allah (cc) Hz. Musa (as) “Onu (bebek Mûsâ’yı) sandığın içine koy ve denize (Nil’e) bırak ki, deniz O’nu kıyıya atsın da kendisini, hem Bana düşman hem de O’na düşman olan birisi (Firavun) alsın. Sana da, ey Mûsâ, sevilesin ve gözetimimizde yetiştirilesin diye tarafımızdan bir sevgi bırakmışım.”³⁴⁹ Firavun’u da Musa’ya (as) hizmet ettiren işte bu sevgidir.

³⁴⁷ *Kur’an-ı Kerim*, Kasas 28/7-13.

³⁴⁸ Beyza Bilgin *İslam ve Çocuk*, DİB Yayınları, Ankara 2004, s. 36.

³⁴⁹ *Kur’an-ı Kerim*, Tâhâ 20/39.

Hiz. Meryem'in doğumu, yetiştirilmesi ve Zekeriya (as) tarafından himaye edilmesi de önemli bir örnektir. Annesi kız evladı olacağından habersiz, doğacak çocuğunu Mescid-i Aksa'ya hizmete adıyor.³⁵⁰ Hâlbuki Allah(cc) O'nun bu kız çocuğuyla; kız çocukla erkek çocuğu arasında fark olmadığını göstermek istiyordu.³⁵¹ İmran'ın hanımı Hanne Hatun şaşkınlığını gizleyemiyor, "Ya Rabbi kız doğurdum." diyordu. Allah'da (cc) Hiz. Meryem'i mescitte yetiştirip, mescitte sadece erkekler yetişir ve okurlar yanlışını düzeltmek istiyordu. Öyle de oldu. Zekeriya (as) O'nun yetiştirilmesini üslendi, şartların aykırı olmasına rağmen Hiz. Meryem orada büyütölüp eğitildi. Kur'an-ı Kerim bize bunu şöyle haber vermektedir: O'nu doğurunca, "Rabbim!" dedi, "O'nu kız doğurdum." -Oysa Allah, O'nun ne doğurduğunu daha iyi bilir-³⁵² "Erkek, kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. O'nu ve soyunu kovulmuş şeytandan senin korumana bırakıyorum."

Bunun üzerine Rabbi O'nu güzel bir şekilde kabul buyurdu ve O'nu güzel bir şekilde yetiştirdi. Zekeriya'yı³⁵³ da O'nun bakımıyla görevlendirdi. Zekeriya, onun bulunduğu bölmeye her girişinde yanında bir yiyecek bulurdu. "Meryem! Bu sana nereden geldi?" derdi. O da "Bu, Allah katından" diye cevap verirdi. Zira Allah, dilediğine hesapsız rızık verir.³⁵⁴

Çocuk yetişip serpilip mesuliyet ve yetki alabilecek çağa gelinceye kadar masumdur. Hiz. Peygamber'in (sav) "Üç kişiden kalem kaldırılmıştır. Uyuyandan uyanıncaya kadar, çocuktan ergenliğe ulaşıncaya kadar ve deliden aklı başına gelinceye kadar."³⁵⁵ beyanları bunu ifade etmektedir. Çocuklar doğdukları zaman tertemiz, hiçbir tarafa meyletmemiş, iyiyi de kötüyü de almaya, dış etkilerle şekillenmeye müsait ve telkinlere (yönlendirme) açık bir masumdur.³⁵⁶ Hiz. Peygamber (as) bu hadisindeki çocuğun buluğ çağına kadar masum olduğuna dair ifadesine, başka bir hadisiyle açıklık getirerek şöyle ifade etmektedir. "Her doğan İslam fıtratı üzerine doğar. Sonra anne

³⁵⁰ *Kur'an-ı Kerim*, Âl-i İmrân 3/35, "Hani, İmran'ın karısı, "Rabbim! Karnımdaki çocuğu sırf sana hizmet etmek üzere adadım. Benden kabul et. Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin" demişti.

³⁵¹ Bilgin, *age*, s. 38.

³⁵² Âyet-i kerimedeki bu ifade, İmran'ın karısının doğurduğu kızın, hayalinde canlandırdığı ve adadığı erkekten daha hayırlı olacağına işaret etmektedir. Çünkü bu kız, Hiz. İsa'nın annesi olacaktır.

³⁵³ Zekeriya, Meryem'in teyzesinin kocası idi. Meryem'in Beyt-i Makdis'te bakımını Zekeriya peygamber üstlenmişti.

³⁵⁴ *Kur'an-ı Kerim*, Âl-i İmrân 3/36-37.

³⁵⁵ Buhari, "Kitabu't-Talak", Bâb: 11; Hûdud 22.

³⁵⁶ Saffet Sancaklı, "Hiz. Peygamber'in Çocuklara Olan İlişkisinde Eğitim-Öğretim Açısından Ön Plana Çıkan Hususlar", *Diyanet İlmî Dergi*, 2007, C. 43, S. 1, s. 9.

babası onu Yahudi, Hıristiyan ya da Mecusi yapar.”³⁵⁷ Aslında hadisi sadece neticesi itibari ile değil de yüklediği mesuliyeti itibarı ile de düşünmemiz gerekmektedir. Burada bir vazife ve yükümlülük hatırlatması vardır. Siz çocuklarınıza İslam’ı ve hakikatlerini öğretip belletmezseniz, boşluk bir şekilde dolacak. Çünkü insanda olan öğrenme kabiliyeti zamanı geldiğinde fitri olarak faaliyete geçecek, sizin yapmadığınız eğitim ve öğretim işi erken ulaşan bilgiler tarafından çocuğun zihninde yerini alacaktır. Çevre, sosyal medya ve diğer dış etkenler bu masum zihni, lazım olmayan hatta çoğu zararlı bilgi çorbasıyla etkileyip yönlendirecektir. Ebeveyn veya mesul kimseler vazifesini bu yönden aksatmamalı ki toplumu oluşturan fertler sağlam yetişsin. Hz. Peygamber’in (sav) “Hepiniz çobansınız ve mesuliyetiniz altında bulunanlardan sorumlusunuz.”³⁵⁸ sözü sorumlulara vazifesini açıkça hatırlatmaktadır.

İnsan neslinin devam etmesinin vesilesi olan çocuk, insani değerlerin gelecek nesillere aktarılması vazifesini görecek ve büyüklerinin sorumluluğunda bulunmaktadır. Bu kadar önemli bir vazife olmalı ki Allah (cc) ayetlerde çocukla alakalı cenin safhasından başlayan bir sürece dikkatleri çekmiş. Hz. Peygamber (sav) çocuklarımızla ilgili vazifelerimizi hatırlatmıştır. Kur’an-ı Kerim’de çocuklar, eşlerle birlikte zikredilerek “Onlar, ‘Ey Rabbimiz! Eşlerimizi ve çocuklarımızı bize göz aydınlığı kıl ve bizi Allah’a karşı gelmekten sakınanlara önder eyle’ diyenlerdir.”³⁵⁹ Mealindeki ayette çocuklar ve eşler “göz aydınlığı” olarak zikredilmiştir.

1.2. Hz. Peygamber’in (sav) Çocuklara Merhameti ve Çocukları Eğitmesi

Hz. Peygamber'in (sav) eğitim anlayışında çocuk tertemiz dünyaya gelmiş bir değerdir. O'nun (as) çocuğa yaklaşımı sevgi, şefkat ve merhametle muamele olup, sıkıntıları ve istekleri ile ilgilenmektir. Anne babaya çocukla alakalı adaletli olma, iyi terbiye etme, güzel isim verme, seviyesine göre ihtiyaçlarının karşılanmasını tavsiye etmiştir.

Toplumu oluşturan aile, kendi içinde anne baba ve çocuklardan oluşur. (Sosyal yapının durumuna göre aileyi oluşturan fertler daha da çoğalabilir.) Ailenin en küçük ve etkilenmeye en müsait bireyi çocuktur. Büyükler, çocuk için örnek alınıp taklit edilecek ilk modellerdir. Dünya hayatına gözlerini açtıklarında çocuklar, günahsız ve fitrat ola-

³⁵⁷ Buhari, “Kitabu’l Cenâiz”, Bâb: 79/1359; “Kitabu’l Kader”, Bâb: 3/6599.

³⁵⁸ Buhari, “Kitabu’l Cum’a”, Bâb: 11 (893)

³⁵⁹ *Kur’an-ı Kerim*, Furkân 25/74.

rak iyiye, güzele yönelmeye müsait oldukları için; başta aile olmak üzere eğitim birimlerine önemli vazifeler düşmektedir. Toplumunu oluşturan bireylerin hassasiyetle üzerinde durulması gereken ferdi şüphesiz çocuklardır. Bir toplumun geleceği ile ilgili her türlü birikimin emanetçisi o toplumun çocukları olacaktır. Bunu başarmanın yolu birinci derecede çocuğa değer ve önem vermektir.³⁶⁰

Hz. Peygamber'in (sav) çocuğa ilgisini ele alırken kendi çocukları ve torunları ile sınırlandırmak mümkün değildir. O (as) bütün ümmetinin eğiticisi olması münasebetiyle herkesle yakından ilgilenmişti. Kadın, erkek, çocuk, yaşlı, genç, köle, işçi, âlim ve cahil herkes O'nun (sav) terbiye ve eğitim dairesine dâhildi.

1.2.1. Doğum Öncesi ve Sonrası Yakın İlgisi

Hz peygamber (as) Hz. Fâtıma'ya (ra) Hz. Hasan'ın doğumu yaklaşınca uğrayıp; çocuğun doğmasından haberdar edilmesini ve haber verilmeden bir şey yapılmamasını ister. Hz. Peygamber (sav), Hz. Hasan'ın doğumunda ebesi tarafından sarıldığı sarı bezi atar onun yerine beyaz bir beze sarar.³⁶¹ Sonra ağzında yumuşattığı hurmayla damağını ovarak tahnîk³⁶² yapar. Sonra Hz. Ali'yi (kv) çağırıp ismini ne koyduğunu sorar. Aynı işlemi Hz. Hüseyin'in doğumunda da uygulamıştır. Ashâb yeni doğan çocuklarını Hz. Peygamber'e (sav) getirip tahnîk ettirmişlerdir.³⁶³

Doğan çocukların hassasiyetle takip edilerek onlara ilk yapılacak işlemlerin titizlikle uygulanması çocuğa verilen değeri göstermesi bakımından önemlidir. İlk gıdanın ciddi bir şekilde takip edilmesi ki Hz. Ali (kv) Hz. Hüseyin'in doğumunda "Benden önce çocuğun ağzına bir şey koymayın." emrinin uygulanmamasından dolayı Hz. Hasan'ın Hz. Hüseyin'e nazaran daha bilgili olduğunu itiraf etmektedir.³⁶⁴ Çocuğun sarılacağı bezin rengine kadar dikkat edilmesi de ayrı bir göstergedir. Bu saydığımız ve sayamadığımız daha birçok misal çocuğun değerine işaret etmektedir. Terbiyecisi ki çocuğun ilk doğumu anında anne, ebe ve en yakın ev halkıdır. Hassasiyetle onun üzerine titremeli ve gıdasından giyeceğine kadar seçici davranmalıdır.

³⁶⁰ Sancaklı, *agm*, C. 43, S. 1, s. 11.

³⁶¹ İbrahim Canan, *Aile Reisi ve Baba Olarak Hz. Peygamber*, Gül Yurdu Yayınları, İstanbul 2012, s. 86.

³⁶² Tahnîk: Çocuğu yemeye alıştırmak için, kuru hurma yumuşatılarak damağını ovmak. Kuru hurma yoksa yaş hurma veya arı balı olabilir.

³⁶³ Canan, *Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye*, s. 110.

³⁶⁴ *Age*, s. 111.

Hız. Peygamber (sav) çocuk doğduğu zaman kucağına alıp duada bulunur, kulaklarına ezan ve kamet okuyarak isim koyardı. İlk bir hafta içinde sünnet ettirmek, saçlarını kesip ağırlığınca tasaddukta bulunmak ve doğumunu tebrik sadedinde ziyafet vermek; . Hz. Peygamber'in (as) çocuğa verilen değeri gösteren sünnetleridir.³⁶⁵

Hız. Peygamber'in (as) ince ve titiz yaklaşımdan bebeğin gayet duyarlı, hassas ve hisseden olduğunu anlıyoruz. Annenin bu devredeki yaklaşımları bebekte karşılık bulacak ve onun eğitimi sürecine yön verecek, daha cenin halindeyken başlayan eğitim süreci güçlenerek devam edecektir. Çocuğun bedeni ihtiyaçlarının karşılanmasından ziyade duygusal ihtiyaçlarının karşılanması önemlidir. Onunla uzun zaman geçirmekten daha çok nitelikli beraberliğe dikkat edilmelidir. Yoksa bedeni gelişmeye paralel olarak giderilmeyen duygusal ihtiyaçlardan kaynaklı; asabılık, hırçınlık ve bunlardan alınamayan olumlu netice de olmazsa, bebek suskun ve içine kapalı hale gelir.³⁶⁶ Terbiyecinin yetersiz olduğu kurumlarda yetişen çocukların problemlerinin başında; ilgisizlik ve sevgisizlik vardır.

“Her doğan fitrat üzere doğar.”³⁶⁷ hadisinin bu manada yorumlanması ve anlaşılması gerekmektedir. Yani çocuk sizin telkinlerinize açıktır, vereceğiniz eğitime itiraz etmez. Siz zaten sorumluluğu olan kişi olduğunuzdan sizin ona, onun size karşı bu konuda daha yakını kimse bulunmuyor. Ebeveynin bu vazifesini yerine getirirken bilmeden olanların dışında hata beklenmez. Bir hata ancak bilmemekten ya da insanlık ölçüleri dışında kalan kasıttan meydana gelebilir. Günümüzde bebeğine karşı insana yakışmayan, merhamet ve şefkatten uzak anne ve babaların davranışlarını üzülererek öğreniyoruz. En güzel terbiyeyi vermesi beklenen kimselerin bu görevi yerine getirmekten çok uzaklaştığı zaman toplumun devamını oluşturacak olan çocuklarımızın eğitimi tamiri zor yaralar almaktadır. Allah'ın (cc) istediği özelliklerde bir insan olmak için yaratılmış ve bu hususiyetleri taşıyan çocuğu, anne baba ilsizliği veya yanlış yönlendirmeyle fitratın dışına çıkarmaktadır.

1.2.2. Çocuklara Değer Verme

Çocukların olması gereken yetişkinlik durumunu itibara alarak onlara yaklaşmak sağlıklı iletişim açısından daha verimli olmaktadır. Onları birer yetişkin gibi saymak,

³⁶⁵ Canan, *Aile Reisi ve Baba Olarak Hz. Peygamber*, s. 87.

³⁶⁶ İpek Akman, *Hoş geldin Bebeğim*, Gül Yurdu Yayınları, İstanbul 2007, s. 89.

³⁶⁷ Buhari, “Kitabu'l Cenaiz”, Bâb:80,93; “Kitabu'l Kader”, Bâb: 3.

diyalog kurmada herkesle eşit tutmak önemlidir.³⁶⁸ Ergenlik dönemi olarak bilinen gençlik devresini sağlıklı olarak geçmelerine yardım etmek hayatlarının ileriki döneminde belirleyici etkiye sahip olacaktır.

Çocuğun karakter oluşumu dönemi olan ergenlik çağı, özenle sürdürülmesi gereken sabırlı bir yaklaşım gerektirir. Özellikle hayâ duygusunun belirtilerinin müşahade edildiği zaman, ne serbest bırakılıp çocuğun hayâlıdır fikrine kapılmalı ve ne de sınımsız takip ederek bunaltılmamalıdır. Bu aşamada ebeveyn ve eğitimci sabırla yetişkinin seviyesine denk hareket ederek, arkadaş denliğinde bir irtibat kurmaya çalışmalıdır. İstenilen güzel huyları ve hasletleri uygulayarak bazen tavsiye ederek çocuğa rehberlik yapılmalıdır. Güzel olmayan davranışlarından yumuşak ve ısrarlı olarak vazgeçirmeye, güzel davranışlarından dolayı da mutlaka mükâfatlandırmaya özen göstermeli.³⁶⁹ Her insan kendi yönünden meseleye bakacak olursa anlaşılması daha kolay olacaktır. Yetişkin olanlar çocukluk döneminde muhatap oldukları ve hoşlanmadıkları davranışlara bakarsa yetişme çağında olanlara nasıl yaklaşacağını büyük oranda belirleyebilir.

Hız. Peygamber'in (sav) peygamber olarak gönderildiği zaman; Arap Yarımadası'nda insan ve insanlığa dair değerler o kadar alt üst olmuştu ki Kur'an-ı Kerim, kız çocuğu olduğu haber verilen kimsenin halini şöyle tasvir eder: "Onlardan biri, kız ile müjdelendiği zaman içi öfke ile dolarak yüzü simsiyah kesilir. Kendisine verilen kötü müjde yüzünden halktan gizlenir. Şimdi onu, aşağılanmış olarak yanında tutacak mı, yoksa toprağa mı gömecek? Bak, ne kötü hüküm veriyorlar!"³⁷⁰ Merhamet duygularının tamamen köreldiği, yaşamanın en zor hale geldiği bu zaman diliminde herkesin imdadına şefkat ve merhamet temsilcisi Hız. Peygamber (as) yetişiyor. Çok zaman geçmeden çocuklarla ve özellikle kız çocuklarıyla ilgilenerken halk arasında yerleşmiş olan acımasız ve batıl anlayışları ortadan kaldırmıştır.

Hız. Zeynep'in kızı, Hız. Peygamber'in (as) torunu Hız. Ümâme namaz safları arasından geçerek, omzuna çıkardı da O (as) çocuğu rahatsız etmemek için secdesini uzatır, kıyama kalkınca yere koyar tekrar üzerine çıkmasına izin verirdi. Aynı şekilde Hız. Hasan ve Hız. Hüseyin (ra) mescide girince, birbirlerine sarmaş dolaş ilerlerken, minberden iner onları yanına alır sonra hutbesini tamamlardı. Bazen torunları Hız. Hasan ve Hız. Hüseyin'i (ra) kucağına alır, "Allahım ben bunları seviyorum sende onları

³⁶⁸ Sancaklı, *agm*, C. 43, S. 1, s. 12.

³⁶⁹ Gazali, *age*, C. 3, s. 176.

³⁷⁰ *Kur'an-ı Kerim*, Nahl 16/58-59.

sev.”³⁷¹ diyerek dua ederdi. Onları ağızlarından, yüzlerinden, göbeklerinden öpmüş, dilini ağızıyla emmiştir. Oğlu Hz. İbrahim’i sütanneye verdikten sonra belirli aralıklarla ziyaret edip onu sevmiştir. Çocukların başını okşar onları koklardı. Çocuklarla şakalaşır onlara latife yapar, oyunlarına iştirak ederek eğlendirirdi. Hz. Enes’e (ra) iki kulaklı diyerek hitap eder, Hz. Hasan’a (ra) yaramaz derdi.³⁷²

Hz. Peygamber’in (sav) çocuklara olan ilgi ve şefkati, sabah namazını kıldırırken ağlamaya başlayan çocuğun annesi namazda bulunuyordur düşüncesiyle birinci rekâta uzunca okumasına karşılık ikinci rekâta en kısa surelerden birini okumasına sebep olmuştur.³⁷³ Hz. Enes’in kardeşi Umeyr’in kuşu ölünce onunla ilgilenip teselli etmiştir.³⁷⁴ Hz. Ümmü Gülsüm vefat ettiğinde oturup mezarı başında ağlamıştır. Yine Hz. İbrahim vefat ettiğinde de üzülüp ağlamış: “Göz ağlar, kalp üzülür, fakat biz Allah’ın rızasına uymayan söz sarf etmeyiz. Vallahi ey İbrahim ölümün sebebiyle hepimiz üzgünüz.” buyurmuştur. Çocukların hastalıkları ile yakından ilgilenmiş, tedavileri için tavsiyelerde bulunup onlara dua etmiştir.³⁷⁵

Çocukların oyun ihtiyaçları önemsenerek dikkate alınmıştır. Hz. Peygamber (as) “Çocuğu olan onunla çocuklaşsın.” buyurarak çocuklarla vakit geçirmeyi teşvik etmiş, “Toprak çocuğun baharıdır.”³⁷⁶ ifadeleriyle çocuğun toprakla oynama ihtiyacına işaret etmiştir. Çocukların temizlik, beslenme, eğitim, terbiye, kılık kıyafet ve süslenme, yemek yeme ve konuşma adabı gibi her meselelerinde ailelere rehberlik etmede Hz. Peygamber (sav) hassas davranmıştır.

Hz. Peygamber’in (sav) hayatından daha çok misaller verebileceğimiz çocuk eğitimi ve terbiyesinin bi’setten önceki durumunu kısaca takdim etmiştik. Bu değerlendirmelerden doğu ile batı, kuzey ile güney kadar farklılık ortaya çıkmaktadır. Bu hayretimizi ancak Kur’an-ı Kerim’in ayetleri ile giderebiliyor, hikmetini anlayabiliyoruz.

لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ

وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ “Andolsun, Allah, mü’minlere kendi içlerinden; onlara

âyetlerini okuyan, onları arıtıp tertemiz yapan, onlara kitap ve hikmeti öğreten bir pey-

³⁷¹ Tirmizi, “Kitâbu’l-Menâkıb”, Bâb: 31 (3769)

³⁷² Canan, *Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye*, s. 196.

³⁷³ Canan, *Aile Reisi ve Baba Olarak Hz. Peygamber*, s. 91.

³⁷⁴ Canan, *Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye*, s. 194.

³⁷⁵ Canan, *Aile Reisi ve Baba Olarak Hz. Peygamber*, s. 90.

³⁷⁶ *Age*, s. 92.

gamber göndermekle büyük bir lütufta bulunmuştur. Oysa onlar, daha önce apaçık bir sapıklık içinde idiler.³⁷⁷

Bu ayette ifade edilen hakikatler, Nahl ve Tekvir surelerinde geçmekte olan cahiliye çağının çocuklar için reva görülen muamelelerinin ne kadar abes ve insanlık fitratından uzak olduğunu da ortaya koymaktadır.³⁷⁸ Allah'ın (cc) bir nimeti, minneti vardır kullara. Hz. Peygamber'i (sav) onlara göndermesi, kitabı öğretmekle şeriatın zevahirini, hikmeti öğretmekle onun güzelliklerini ve esrarını³⁷⁹ belletiyor ümmete. İnsanlık öyle medeniyetten uzak, en yakını parçası sayılan çocuğuna vahşet sergileyen davranışlarla muamele ederken; sizin içinizden bir peygamber gönderdik. O (as) peygamber size Allah'ın (cc) kullarının olması gereken güzel halleri hikmet ve maslahatlarıyla öğretiyor. Sizi daha önce bulaştığınız şirk, cehalet, haksızlık ve zulüm gibi kirlere arındırıyor. Çocuklarınıza nasıl davranacağınızı, şefkat ve merhametin ne şekilde gösterileceğini kendisinde yaşayarak öğretiyor. Allah'ın (cc) bu nimet ve minnetinden istifade edebilmenin en kestirme ve kolay bir o kadar da karlı yolu O'nun (cc) gönderdiği rehberine uymak, O'nun (sav) yolunu takip etmekten geçer.

1.3. Hz. Peygamber'in (as) Her Varlığı Kapsayan Engin Merhamet Anlayışı

Allah'ın (cc) rahmetinin mevcudat üzerindeki tezahürü; yüzü suyu hürmetine yaratılan âlemlere rahmet olan, Hz. Peygamber'i (sav) insanlara son peygamber olarak göndermesidir. Evet, O'nun (as) hayatı insanlık başta olmak üzere bütün varlığa şefkat ve merhametle muamele etmeyi öğretme ve belletmeye adanmıştı. Kendi nefisinden hiçbir şey katmadan³⁸⁰ ilahi emirleri yaşayarak insanlığa en güzel örnek oluyordu.³⁸¹

Allah (cc) kullarına daima şefkat ve merhametle muamele etmeyi, affetmeyi istiyor. Allah ile mahlûkatı arasında yaratma ve rububiyet noktasında ilk önce rahmetle muamele gelmektedir. Kulların Allah'ın (cc) emirlerinden uzaklaşıp yasaklarına dalmaları, tevbe etmedikleri takdirde cezaya uğratılmaları da yine iyiye ve güzele sevk etme

³⁷⁷ *Kur'an-ı Kerim*, Âl-i İmrân 2/164; benzer ayetler için bkz. Bakara 2/129,151; Cum'a 62/2.

³⁷⁸ *Kur'an-ı Kerim*, Nahl 16/58-59 "Onlardan biri, kız ile müjdelendiği zaman içi öfke ile dolarak yüzü simsiyah kesilir! Kendisine verilen kötü müjde (!) yüzünden halktan gizlenir. Şimdi onu, aşağılanmış olarak yanında tutacak mı, yoksa toprağa mı gömecek? Bak, ne kötü hüküm veriyorlar!"; Tekvir 81/8-9 "Diri diri gömülen kız çocuğunun, hangi günahtan ötürü öldürüldüğü sorulduğu zaman."

³⁷⁹ Yazır, *age*, C. 2, s. 1224.

³⁸⁰ *Kur'an-ı Kerim*, Necm 53/3-4, "O, nefis arzusu ile konuşmaz. (Size okuduğu) Kur'an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir."

³⁸¹ *Kur'an-ı Kerim*, Ahzâb 33/21.

adına merhametin gereğidir.³⁸² En'am suresinin 54. Ayetinde iman edenlere "Âyetlerimiz üzerine iman edenler sana geldikleri zaman, de ki: 'Selâm olsun size! Rabbiniz kendi üzerine rahmeti (merhameti) yazdı'. Şöyle ki: Sizden kim cahillikle bir kabahat işler de sonra peşinden tövbe eder, kendini düzeltirse (bilmiş olun ki) O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." buyruluyor. Aynı surenin 12. Ayetinde ise iman etmeyenlere hitaben; De ki: "Şu göklerdeki ve yerdeki kimindir? 'Allah'ındır' de. O, merhamet etmeyi kendine gerekli kıldı. Andolsun sizi mutlaka kıyamet gününe toplayacak. Bunda hiç şüphe yok. Kendilerini ziyana uğratanlar var ya, işte onlar inanmazlar." Her iki ayetin muhatapları insanlardır. Hz. Peygamber (sav) ise bu ayetleri insanlara tebliğ ve ilan etmekle görevli kılınmıştır.

Allah (cc) kullarına azab etmeyi değil şefkat ve merhamet etmeyi tercih etti, rahmeti üzerine vacip kılıp, ahlak edindi.³⁸³ Peygamberlerini (as) insanları azabından uzaklaştırmak, hoşnut ve razı olacağı güzel işlere yöneltip hayırlı kullar olmasına çalışmak için görevlendirmiştir.

Hız. Peygamber'in (as) kıyamete kadar devam edecek eğitim ve öğretimi vahiyle şekillenmiştir. O'nun (sav) vazifesi Allah'ın (cc) rahmetini yaşayarak ilan ve tebliğ etmektir. İnsanlara ve diğer bütün canlılara karşı şefkatle, merhametle muamele etmeyi öğretip sulh ve sükûnet va'd eden bir dünya hayatı için rehberlik yapmaktır. Peygamberlik vazifesini tamamladığı zaman insanlar O'nun (as) görevini tamamladığına şahitlik etmişlerdir. Allah'da (cc) Veda Haccı'nda Resulü'ne (as) peygamberlik görevini yerine getirdiğini bildirmiştir.³⁸⁴ Ve Hız. Peygamber (sav) Veda Haccı dönüşünde bizlere emanet olarak bıraktığı Kur'an ve Sünnet'e uyarsak doğru olandan sapmayacağımızı haber vermiş, "O, Allah'ın Kitabıdır. Allah'ın Peygamber'inin sünnetidir. Ev halkıdır"³⁸⁵ buyurmuştur.

1.3.1. Hız. Peygamber'in (sav) İnsanlara Merhameti

Hız. Peygamber'in (as) merhamet eğitiminin ana unsuru insandır. Kulluğun en üst noktasını temsil eden insan, eğitimin ve tebliğin, öğrenen-öğreten olma yönünden birinci karakteridir.

---

³⁸² Yazır, *age*, C. 3, s. 1886.

³⁸³ Yazır, *age*, C. 3, s. 1886.

³⁸⁴ *Kur'an-ı Kerim*, Mâide5/3.

³⁸⁵ Köksal, *age*, C. 4, s. 640.

Hız. Peygamber'in (sav) insanlara kazandırmayı hedeflediği en önemli özelliklerden birisi Allah'a (cc) hakkıyla kulluk, birisi de şefkat ve merhamettir.³⁸⁶ O'nun (as) hayatını incelediğimizde Ashâb'ına ve bütün insanlığa rehberlik yaparken yaşayarak, uygulayarak yani örnek olarak en güzeli temsil ettiğini görüyoruz. İnsanlar kendilerine emir ve tavsiye edilen bir işi ya da ibadeti aynı anda O'nun (as) yaşantısında müşahede ediyorlardı. Ve bu durum hem hızlı öğrenmeyi hem de hayata kolayca tatbiki netice veriyordu. O (as) sadece bir nâsîh, vâiz değil örnek bir kul peygamberdi.

Hız. Peygamber (sav) zorluklarla dolu irşad ve tebliğ görevini yaparken karşılaştığı sayısız sıkıntı ve ıstıraplara karşılık istememiştir. Kendisine reva görülen eziyet, horlama ve işkenceye varan davranışlara karşı intikam alma hissi taşımadan sabretmiştir. Ashâb'ına yapılan işkencelerden dolayı sabrı tavsiye etmiş, karşılık vermeyi uygun görmemiştir. Uğradığı bütün bu olumsuzlukları kavmine hidayet vermesi için "Allah'ım kavmime hidayet et, çünkü onlar beni bilmiyorlar."³⁸⁷ diye dua ederek adeta yatırıma dönüştürmüştür. Rahmet Peygamber'i (sav) insanlara o kadar müşfik ve merhametli idi ki; yeter ki onlar doğru yolu bulsun acılar ve sıkıntılar o zaman kökten yok olur, gider düşüncesini taşıyordu. Bu anlayış Hız. Peygamber'in (sav) vazife ve sorumluluğu gereği Allah (cc) tarafından kendisine verilmiş bir hassasiyettir. Tebliğ görevini canhıraş yerine getirme hırısı O'nda (as) "Peygamber İradesi" sağlamlığı halini alırken; ümmetine şefkat ve merhameti engellememiştir. "Benimle sizin haliniz ateş yakan bir adamın haline benzer ki; kelebekler, pervaneler o ateşin içine düşmeye başlar. Adam bunları ateşten uzaklaştırmaya çalışır. Bende ateşten korumak için sizi eteklerinizden tutuyorum. Siz benim elimden kaçıyorsunuz."³⁸⁸ buyurarak ümmetine ne kadar düşkün olduğunu, zahmete düşmelerine razı olmayacağını ifade etmişlerdir.

O'nun (sav) insanlara şefkat ve merhametinin en belirgin ve dikkat çeken örneği, Mekke fethi esnasında yaşanmıştır. Mekkeliler, artık dayanılamayacak bir güçle üzerlerine gelindiği endişesine kapılmıştı. Bazıları başka ülkelere ve şehirlere kaçtı, bazıları da evlerine kapanıp gizlendiler. Rahmet Peygamber'i (sav) ise hepsini hayrete düşüren ve eziklik hissi uyandırmayan, insanlığa örnek olarak kıyamete kadar yetecek ilanını

³⁸⁶ Osman Türer, "Rahman İsminin Varlık ve İnsandaki Tecellisi: Şefkat ve Merhamet", *Hız. Peygamber ve Merhamet Eğitimi*, DİB Yayınları, Ankara 2011, s. 51.

³⁸⁷ Buhari, "Kitabu'l Enbiyâ", Bâb: 54 (3477)

³⁸⁸ Buhari, Kitabu'r-Rikak", Bâb: 26 (6483)

yaptı: " اذْهَبُوا فَاتُّمُ الطُّقَاءُ " "Hepiniz serbestsiniz gidebilirsiniz."³⁸⁹ dedi. Ve Yusuf'un (as) kardeşlerine dediği gibi diyerek onlara kardeş oldukları hakikatini hatırlattı. Yani biz kardeşiz bu davranışından dolayı bana borçlu da değilsiniz diyerek onları bir kere daha rahatlatmak için; "يُؤسُفُ دَدَى كَى: "قَالَ لَا تُؤْرِبْ عَلَى كُمْ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللّٰهُ لَكُمْ وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ" "Bugün size kınama yok. Allah sizi bağışlasın. O, merhametlilerin en merhametlisidir."³⁹⁰ ayetini okudu.

Bundan sonrası asıl affediciliğin ve bağışlayıcı davranmanın meyvelerini gösteren tablolarla doludur. Hz. Peygamber'e (sav) Mekke'de en şiddetli karşı duruşu sergileyen yeğenlerinin³⁹¹ iman etmelerin karşısında sevincini izhar etmesi; ellerinden tutup Kâbe'nin kapısına yanaşıp onlara dua etmesi sadece birisidir. Hz. Abbas (ra) "Ya Rasûlallah sevinçli görünüyorsun, Allah sevincini artırsın." deyince: "Evet! Amcamın şu oğullarını benim için bağışlamasını Rabbimden diledim. O da bağışladı!" buyurdu.³⁹² Bütün insanların bölük bölük gelip İslam'a girmeleri, şehadette bulunmaları ve Hz. Peygamber'e (sav) biat etmeleri O'nun (sav) affedici ve merhamet dolu yaklaşımının neticesidir.

Hz. Peygamber'in (sav) hayatında tebliğ anlayışının eğitimi netice verdiğini sürekli müşahede ederiz. İnsanlara iman ve Kur'an hakikatlerini öğretmesi esnasında, onları aynı hakikatlerin prensipleri çerçevesinde hayata hazırlamaktadır. Kendisi muamelelerinde afv ve merhameti tercih ederken, "İnsanlara merhamet etmeyene Allah merhamet etmez."³⁹³ buyurarak, merhameti bir ahlak olarak öğretiyor. Küçüğe saygıyı büyüğe hürmeti hayat düsturu olarak toplum içinde yerleştiriyor. Bir sohbeti esnasında Ashâb'ın içinden kendine doğru yaşlı bir zat ulaşmaya çalışıyordu. Sohbeti bölen bu yaşlıya yol vermede ağırdan alındığını görünce: "Küçüklerimize şefkat, büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir."³⁹⁴ buyurdu. Her fırsatı tebliğ ve eğitim adına değerlendirdiği gibi bu hadise münasebetiyle de yerinde ve daha öğretici olan olay içinde uygulamasıyla Ashâb'ına ve bütün ümmetine bir ders veriyordu.

³⁸⁹ Köksal, *age*, C. 3, s. 817.

³⁹⁰ *Kur'an-ı Kerim*, Yusuf 12/92.

³⁹¹ Ebu Leheb'in iki oğlu Utbe ve Muattib.

³⁹² Köksal, *age*, C. 3, s. 828.

³⁹³ Buhari, "Kitabu't-Tevhid", Bâb: 2 (7376)

³⁹⁴ Tirmizi, "Kitabu'l Birr", Bâb: 15.

1.3.2. Hz. Peygamber'in (sav) Bütün Yaratılanlara Merhameti

Rahmet Peygamber'i Hz. Muhammed (sav), Allah (cc) nezdinde âlemlere rahmet olarak³⁹⁵ vasıflandırılmaktadır. O (as) her varlığın, yaratılış ve hayatının vesile-i rahmetidir. Bütün varlık O'nun (sav) varlığına bağlı olarak rızıklandırılmakta ve korunmaktadır. Şefkat ve merhamet anlayışı sadece insanlara mahsus olmayıp, hayvanlara nebatata (bitkilere) ve hatta cemadata (cansız varlıklara) da şamildir. Allah'ın (cc) kudret tasarrufu altında olan her şeyi Hz. Peygamber'in (sav) şefkat ve merhameti kucaklıyordu.

Biz dağlara taş ve topraktan ibaret olarak bakar ve çoğu zaman öyle muamele ederiz. Uhud dağına hitaben “Biz Uhud'u severiz, Uhud da bizi sever.”³⁹⁶ buyurarak taş ve toprak olarak kesif madde olan Uhud dağına bir değer atfetmektedir. Kim bilir O'nun (sav) daha Uhud'un değeri ile alakalı bize bildirmediği ne sırlar vardır. Çünkü O (as) bir şeyi severse o şey O'nun (sav) sevgisiyle değer kazanır. Hayatında daima bir vefa ve sadakat bulunan Hz. Peygamber'in (sav) eşyaya karşı sadakati bir keresinde de Mescid-i Nebevi'de bulunan; ayrılığın dayanamayıp inleyen hurma kütüğünü minberden inerek onu kucaklayıp sıvazlamasıyla zuhur etmiştir. “O yanında yapılan zikrullahı dinlemekten uzak kaldığı için ağlamıştır.”³⁹⁷ buyurdu.

O'nun (sav) şefkat ve merhametinden bitkiler de istifade ediyordu. “Kim bir sidre ağacını keserse, Allah onun başını Cehennem'e uzatır.”³⁹⁸ buyuruyor. Korunmaya muhtaç her şeyi koruma altına alıyor, aynı zamanda insanlara çevrecilik adına ders veriyordu. İnsanlar için önem arz eden yeşilliklere karşı dikkatli olup tahrip etmelerini önleyordu.

Başka bir zaman bir sahabe'nin bahçesinde devesinin inleyerek gözyaşı döktüğünü gören Hz. Peygamber (sav) devenin yanına varıp, başını okşar. Devenin ağlaması durur. Hz. Peygamber (as) devenin sahibine “Şu deveyi sana veren Allah'tan (cc) korkmuyor musun?”³⁹⁹ dedi. Keseceği hayvanın önünde bıçağını bileyen adama “Sen bu hayvanı kaç defa öldüreceksin?”⁴⁰⁰ diyerek; bir hayvan için de saygılı olunmasını

³⁹⁵ *Kur'an-ı Kerim*, Enbiyâ 21/107.

³⁹⁶ Buhari, “Kitabu'l Cihad”, Bâb: 71 (2779)

³⁹⁷ Köksal, *age*, C. 2, s. 102.

³⁹⁸ Süleyman b. Eşas es-Sicistani Ebu Davud, *Sünenü Ebu Davud*, Mektebetü'l Mearif, İkinci Baskı, Ürdün H.1417, Kitabu'l Edeb”, Bâb: 174 (5239)

³⁹⁹ Ebu Davud, “Kitabu'l Cihad”, Bâb: 47 (2549)

⁴⁰⁰ Canan, *Kütübü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, C. 7 s. 287.

tavsiye etmektedir. Bir sefer esnasında çırpınıp duran kuşun çırpınış sebebinin yavrularının yuvasından alınması olduğunu öğrenince, hemen yavruların yerine konulmasını emir buyurmuştur.

Sevgi, şefkat ve merhametin hayata yön verdiği Asr-ı Saadet insanlık tarihinde güven, huzur ve emniyetin yaşandığı bir zaman dilimi olmuştur. İslam dininin hayata tatbik edildiği ilk dönem olarak; öncesi ile sonrası arasında büyük farklılıklar gözlenmiştir. İnsanların hayat tarzları, inançları, adetleri ve toplum yapısında tanınmaz değişiklikler olmuştur. Ashâb kendilerinin önceki hallerini zaman zaman hikâye ederken, nasıl öyle bir hayat sürdürdüklerini niçin hatalarla dolu bir ömür yaşadıklarını hayretle ifade etmişlerdir.

Allah'ın (cc) bir nimeti olarak Hz. Peygamber (sav) Asr-ı Saadet'te peygamberlik vazifesi ile zuhur edince, âlemlere rahmet olarak gönderilmesinin yeryüzündeki tezahürü olarak o kutlu zaman dilimini ve kıyamete kadar dünya hayatını, sonrasında ahireti kuşatmıştır/kuşatacaktır.

Rahmet Peygamber'i Hz. Muhammed (sav) yeryüzündeki hiçbir varlığı ayırt etmeksizin, nefes alan her canlıya merhamet etmeyi emrederek; “Merhametli olanlara Rahman merhamet eder. Yerde olanlara merhametli olun ki, gökte olanlar da size rahmet etsin.”⁴⁰¹ buyurmuştur. Yerde olanlar ifadesiyle varlıkları ayırt etmeden şefkat göstermeyi işaret etmiştir.⁴⁰² Bitki, hayvan ve insan bu hususta bir tutulmuştur. Hz. Peygamber'in (as) hayatında yer alan şefkat ve merhamet örneklerinden bazılarını dile getirdik. Yazdıklarımızın dışında ciltleri dolduracak ifadelerle O'nun (as) bu hususiyeti ancak anlatılabilir.

Asıl olan tebliğ ve irşadın Asr-ı Saadet'te nasıl bir eğitimi netice verdiği şahit olma açısından önemlidir. Hz. Peygamber'in (sav) hayatının her karesi eğitimin bir parçası olmuştur. Her hali ve sözü insanları iyiye, güzele ve doğru olana yöneltmiştir. Bunu yaparken insanlara sert ve ceza verici bir rol üstlenme yerine yumuşak ve affedici bir öğretmen olmuştur. Kişilerin şahıslarına değil, iyi olmayan, tasvip edilmeyen davranışlarına tepkisini yönelterek muhatabını utandırıp kaçırmamıştır. Olayların içinde, adeta hareket halindeki güçlerin birleştirilmesi kolaylığını kullanarak çoğu kere karşısındaki insana hissettirmeden eksikliği tamamlamış, insanları kendi değerlendirmelerine sevk et-

⁴⁰¹ Tirmizi, “Kitabu'l Birr”, Bâb: 16.

⁴⁰² Canan, *Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye*, s. 237.

miştir. Çözüm hususunda esnekliğe müsait olan durumlar için acele etmemiş, hakkın zayi olması söz konusu olunca; ne Allah'ın (cc) hakkından ne de kulların hakkından vazgeçmiş hakkı teslim etmiştir.

2. HZ. PEYGAMBER'İN (SAV) İBADET EĞİTİMİ

İbadet, İslam dininin imandan sonra gelen en önemli bir halkasıdır. İman ve ibadet kulun Allah'a (cc) karşı mükellefiyetlerinin temelini oluşturur. Diğer bir ifadeyle din, en sade biçimiyle Allah'a (cc) inanma ve O'na ibadet etme olduğundan inanç ve ibadet sistemleri dinin aslî unsurlarını meydana getirir. Özel manada ibadet, kulun Allah'ın (cc) rızasına uygun, Hz. Peygamber'in (sav) emir ve tavsiyeleri istikametinde üzerine düşen görevlerini yerine getirmesi olarak tanımlanır. Genel manada ise kulun her işinde Allah'ın (cc) hoşnutluğunu gözeterek hayatın her kademesinde yaratıcının istekleri doğrultusunda yaşamasıdır.⁴⁰³ Kulluk insanın yüzünü fenadan bekaya, halktan Hakk'a, kesretten vahdete, sondan başlangıca çeviren bir kavuşturma çizgisi, ya da başlangıç ile son arasındaki birleştirme bağıdır.⁴⁰⁴ Ve yine kulluk gelecek nimetlerin mükâfatı değil, geçmiş nimetlerin neticesidir.⁴⁰⁵ İbadet, kulluk ve tapınma manasını taşımaktadır. Bu kavram içinde kâmil manada sevgi, korku ve boyun eğme vardır. Bu üç tavır ve duygunun birlikteliği insanların yaratılış gayesi olan ibadetin temelini oluşturur.⁴⁰⁶ İbadet niyete bağlı olarak yüce Allah'a (cc) yaklaşmayı ifade eden özel itaattir. İnsanın ruh ve bedence, dış görünüşü ve içyüzünde bütün varlığıyla yalnız Allah'a (cc) yapılan şuurlu bir itaat ve yakınlıktır.⁴⁰⁷

2.1. Hz. Peygamber'in (sav) ve Ev Halkının İbadet Hayatı

İslam dininin ilk aksiyonu abdest ve namazdır. Vahyin nazil olmaya başlamasıyla ilk ibadet namaz olarak başlamıştır. Hz. Peygamber'in (sav) putperestlerin hiçbir törenine ve taptıkları putların tazimine katılmayarak, bekleyip durduğu ibadet, Cebrail (as) tarafından ilk vahiy günü kendisine abdest ve namaz olarak öğretildi.⁴⁰⁸ Namazın ilk günü ikinci eda edicisi de Hz. Hatice (ra) olmuştu. Hz. Peygamber (sav) peygamberliğine yakın zamanlarında ibadet ve taat hususunda bir bekleyiş, arayış halinde bulun-

⁴⁰³ Mustafa Sinanoğlu "İbadet", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, C. 19, s. 253.

⁴⁰⁴ Bediüzzaman Said Nursi, *Sözler*, Işık Yayınları İstanbul 2003, s. 474.

⁴⁰⁵ *Age*, s.469.

⁴⁰⁶ Karaman, vd, *age*, C. 1, s. 62.

⁴⁰⁷ Yazır, *age*, C. 1, s. 96-97.

⁴⁰⁸ Köksal, *age*, C. 2, s. 165-166.

yordu. Hira’da bulunması tenhayı ve uzleti tercih etmesi ve vahy gelinceye kadar bu halin artarak devam etmesi,⁴⁰⁹ O’nun (as) büyük bir yükü taşımaya hazırlandığının işaretcisi idi. Bütün insanlığın peygamberi olacak olması, bulunduğu ortamın davetinin esaslarına zıt adet ve inançlarla şekillenmiş oluşu, O’nun (as) vazifesinin çetin olacağı- nın habercisi idi. Allah (cc) Peygamber’ine (sav) bu ağır vazifenin yapılması esnasında ihtiyaç duyacağı iltica kapısını namaz ibadeti ile açıyordu.

İslam’ın ibadet için çizdiği yüksek hedef ihsan şuurudur. Cibril hadisi olarak isimlendirilen hadiste: Hz. Cebrail (as) Ashâb’a dinini öğretmek için gelip; Hz. Peygamber’e (sav): “İman, İslam, ihsan nedir, kıyamet alametleri nelerdir.” gibi sorular yöneltip cevaplarını aldıka da tasdik etmişti. Bu hadiste ihsan; “Allah’ı (cc) görüyor gibi ibadet etmek” olarak tarif edilmiştir.⁴¹⁰ Bu hadise ile Ashâb’ın da hazır bulunduğu bir ortamda, onların nezdinde bütün mü’minlerin ibadet eğitimi gerçekleşiyordu.

Dinin iman-ibadet esaslı tesisinin birinci meyvesi namaz olmuştur. Vahyin hemen arkasından Cebrail (as) tarafından Hz. Peygamber’e (sav) öğretilmesi, Hz. Peygamber’in (sav) ev halkından eşi Hz. Hatice’ye (ra) öğretmesi ibadetin özel ehemmiyetine işaret etmektedir. Peygamber hanesi çok hassas bir incelikle tesis ediliyordu. Hz. Hatice (ra) tecrübeli, asil bir aileden ve Mekke halkının ileri gelen saygın insanıydı. Hz. Peygamber (sav) ile evliliği, O’na en zor günlerinde destek olmak, ilk inanan olarak davasını temsilde yardım edip teskin etmek gibi hikmetleri netice veriyordu. Hz. Hatice’nin (ra) iman etmesiyle kızları Hz. Zeyneb, Hz. Rukayye ve Hz. Ümmü Gülsüm babalarının davetine icabet edip iman ettiklerini biliyoruz. Hz. Fâtıma henüz o zaman küçük yaşta idi.⁴¹¹ Hz. Ali’nin ve Hz. Zeyd’in de bu halkaya dâhil olduğunu görüyoruz İslam’ın ilk günlerinde. Bu halkaya dâhil olanların aynı zamanda namaz ile ibadet hayatına başladıklarını⁴¹² düşündüğümüzde, iman ile ibadetin bütünlüğünü, ibadetin birleştirici özelliğini müşahede ediyoruz.

Peygamber hanesinde aile hayatının çok mükemmel tesis edildiğini anlamak zor olmamaktadır. Tebliğcinin önce en yakın daireden irşadını başlatması, kendisine en yakın olanların ilk önce desteğini alması prensibi işletilmektedir. Aynı zamanda mesuliyete

---

⁴⁰⁹ Reşit Haylamaz, *Gönül Tahtımızın Eşsiz Sultanı Efendimiz*, Işık Yayınları, İzmir 2006, C. 1, s. 163-166.

⁴¹⁰ Müslim, “Kitabu’l İman” 1 (8)

⁴¹¹ Önkal, *age*, s. 151.

⁴¹² Köksal, *age*, C. 2, s. 382.

tin en yakın olanları eğitmekle başladığını öğrenmiş oluyoruz. Vahy ikinci halkasında bu şekilde nazil olmuştu. يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ قُمْ فَأَنْذِرْ وَرَبِّكَ فَكَبِيرٌ وَتِيَابِكَ فَطَهَّرَ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ وَلَا تَمْنُنْ

“Ey örtünüp bürünen (Peygamber!) kalk da uyar. Rabbini yücelt.

Nefsini arındır.⁴¹³Şirkten uzak dur.⁴¹⁴İyiliği, daha fazlasını bekleyerek (bir kazanç elde etmek için) yapma. Rabbinin rızasına ermek için sabret.”⁴¹⁵ Allah (cc) Kur’an’da Hz. Peygamber’e (sav) irşad ve tebliği emrederken nasıl yapması gerektiğini de izah ve tarif ediyor. Bu ayetler nazil olduğunda Hz. Hatice (ra) bunların ancak vahy olabileceği kanaati ile tekbir getirmiştir. Maddi, manevi kirlere arın ve arındır. Putlardan ve diğer kir pastan temizlen. İyilikleri başa kakma ki çoğalsın. Ve sonrada bu vazifeni ifa ederken sana isabet edecek zorluk ve meşakatlere sabrederek Rabbi’nin hükmüne razı ol.⁴¹⁶ Tebliğ vazifesini yapacak olanın hassas olması ve nelere dikkat etmesi gerektiğini içeren bu ayetler bize önce tebliğcinin örnek olmasını öğretmektedir. Sonrasında ise: وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

Mü’minlerden sana uyanlara kanatlarını indir.”⁴¹⁷ En yakından başlayarak, akraba, hısım ve komşularını hakikate davet et. Sana uyanlara da şefkat ve merhamet kanatlarını yay. Onlara müşfik davran ki sana sarılsınlar ve yanından ayrılmasınlar. Bu ayetler nazil olduğunda Hz. Peygamber (as) akrabalarını Safa Tepesi’ne toplayıp onları İslam’a davet etmiştir.⁴¹⁸

Tebliğin nasıl başladığını, Hz. Peygamber’in (sav) aile ve akrabasını davet etmesinin vahiyle yönlendirildiğini görüyoruz. Diğer taraftan Hz. Peygamber’in (as) aile içi tutkunluğuna da şahit oluyoruz. Başta Hz. Hatice olmak üzere, kızları ki Hz. Zeyneb müşrik olan kocasına rağmen babasına iman etti. Diğer kızları da aynı şekilde iman etmişlerdi. Aynı hanede bulunan Hz. Ali ve Hz. Zeyd de iman edip ibadete başlamışlardı. Vahy ile bildirilen yakın akrabadan başlama prensibi peygamber hanesinde uygulanmıştı. Böyle sağlam bir aile yapısından sonra yakın akrabaların uyarılması vazifesine başlanıyor.

⁴¹³ Bu âyet, “Elbiseni temizle” şeklinde de tercüme edilebilir. Nitekim zahiri anlamı böyledir.

⁴¹⁴ Bu âyet, “Pisliklerden ve günahlardan uzak dur” şeklinde de tercüme edilebilir.

⁴¹⁵ *Kur’an-ı Kerim*, Müddessir 74/1-7.

⁴¹⁶ Yazır, *age*, C. 8, s. 5451.

⁴¹⁷ *Kur’an-ı Kerim*, Şu’arâ26/214-215.

⁴¹⁸ Yazır, *age*, C. 5, s. 3647.

2.2. İbadet Hayatının Düzenlenmesi

İslam dininde ibadet hayatın Hz. Peygamber'in (sav) örnek davranışları ile şekillenmiştir. Önce de ifade ettiğimiz gibi Hz. Peygamber'in (sav) ibadet anlayışı da vahye dayalıdır. İbadetin hayata tatbiki Allah'ın (cc) emirleri doğrultusunda, Hz. Peygamber'in (sav) rehberliği ile olmuştur.

Önce diğer Peygamberler'in (as) şeraitlerinde de ibadetin olduğunu ifade etmeliyiz. İbadetin dinin bir vecibesi, bütünleştirici, toplayıcı bir hususiyeti olduğunu müşahede ediyoruz. Namaz ibadet çeşitlerini temsil eden bir hususiyete sahiptir. Kur'an'da namaz; kıyam, rükû, secde, tesbih, zikir, iman ve salât kelimeleri ile ifade edilmiştir. Bütün ibadetlerin içinde dua bulunduğu gibi namazın içinde de dua bulunmaktadır.⁴¹⁹

Hz. İbrahim'in (as) ve zürriyetinin namazından bahisle Kur'an'da; "Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bazısını, senin kutsal evinin (Kâbe'nin) yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için (böyle yaptım). Sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir, onları ürünlerden rızıklandır, umulur ki şükrederler."⁴²⁰ buyrulmaktadır. Yine Hz. İbrahim'in (as) duasından,⁴²¹ Allah'ın (cc) Hz. İbrahim'e (as) ihsan ettiği dua, namaz, ibadet ve salih evlatlar verdiği anlaşılmaktadır.⁴²² İsrail oğullarına namazın ve diğer vazifelerin öğütlenişini,⁴²³ Lokman'ın (as) oğluna namazı, iyiliği emredişini,⁴²⁴ namazı zayi edenlerden bahsedilişini⁴²⁵ ve bunun gibi ayetlerde namazın adeta bütün ibadetlerin başında, çok defa da hepsini temsil ettiğini görüyoruz.

İbadet bir disiplin dâhilinde tedrici olarak düzenlenmiştir. Bi'setten önce Hz. Peygamber'in (sav) tahannüsü⁴²⁶ olarak tarif edilen ibadeti vardı. Bi'setten sonra ilk etapta gece namazı sonra sabah ve akşam vakitlerinde ikişer rekât bir namaz farz kılınmış. Miraç ile birlikte beş vakit namaz, akşam hariç ikişer rekât farz kılındı. Daha sonra sabah ve akşam aynı kalmak üzere diğerleri ikamet halinde dört rekâta çıkarılmıştır.

---

⁴¹⁹ Metin Yiğit, "Bir İbadet Biçimi Olarak Namazın Tarihçesi", *Diyanet İlmî Dergi*, 2011, C. 47, S. 1, s. 21.

⁴²⁰ *Kur'an-ı Kerim*, İbrâhim 14/37.

⁴²¹ *Kur'an-ı Kerim*, İbrâhim 14/40.

⁴²² *Kur'an-ı Kerim*, Enbiyâ 21/72-73.

⁴²³ *Kur'an-ı Kerim*, Bakara 2/43; Nisâ 4/162; Mâide 5/12.

⁴²⁴ *Kur'an-ı Kerim*, Lokmân 31/17.

⁴²⁵ *Kur'an-ı Kerim*, Meryem 19/59.

⁴²⁶ Yiğit, *agm*, C. 47, S. 1, s. 24. Tâhânnüs: Hz. Peygamberin (as) bi'setten önceki, tefekkür hayatına ve Hira'da veya uygun bulunduğu yerlerde Hanifler gibi ibadet etmesine denmektedir.

İslam'ın ilk dönemlerinden başlayarak ibadetin şekillendirdiği bir hayat vardır. Ayetlerden ve Hz. Peygamber'in (sav) uygulamalarından, ibadetlerin birlikte îfa edildiğini anlıyoruz. Aileden başlayan bu uygulama Ashâb'a ve toplumun tamamına zamanla yayılmıştır. Mekke döneminin sıkıntılı zamanlar olması dolayısıyla ibadette gizlilik söz konusu olsa da; Medine döneminde ibadetlerin mescitte ve topluca yapıldığına şahit oluyoruz.

2.3. İbadetin Aksatılmaması

Hz. Peygamber'in (sav) ibadet hayatını incelediğimizde; hiç aksamayan, fasılasız bir devamlılık olduğunu öğreniriz. Herkesin ibadetini gücü nispetinde yapacağı hakikati göz ardı edilmeden bir devamlılık ve kolaylık tesis edilmiştir. Hangi ibadet şekli olursa olsun zorluklar, meşakkatler, imkânlar hesaba katılarak emir ve tavsiyelerde bulunulmuştur. En zor durum ve şartlarda bile ibadetten bağı koparmama hassasiyeti takip edildiği için kulun mabud ile irtibatının devamı temin edilmiştir.

İbadet, her yönüyle Hz. Peygamber'in örnek alınması ile eda ediliyordu. Ayetler nazil olduğu zaman onları ilk hayata taşıyan uygulama sahasında Ashâb'a öğreten yine O (sav) oluyordu. Enes b. Malik'in rivayetine göre Hz. Peygamber (sav) tathir ayeti⁴²⁷ nazil olunca, altı aya yakın bir zaman sabah namazına çıktığında, Hz. Fâtıma'nın (ra) kapısının yanından geçerken: "Ey Ehl-i Beyt namaza... Muhakkak Allah, siz Ehl-i Beyt'ten her türlü kiri gidermek ve sizi tertemiz kılmak diler."⁴²⁸ buyururdu.

Hz. Peygamber'in (sav) Ehl-i Beyt'e bu şekilde uyarı ve tembihte bulunmasını şöyle anlayabiliriz. Siz benim önce ehlim sonra da ümmetimsiniz ve sizin ibadet hayatınızdan sorumluyum. Ayrıca sabah namazına kalkılamamış olabileceği ihtimaliyle namaza uyandırmak istemiş, ayetin gereğince amel etmenin hassasiyetini göstermişlerdir. Namaz bir temizlenme, temiz kalma vesilesi olduğundan ev halkını namaza karşı uyarıyor. Hz. Peygamber ayrıca Ashâb-ı Suffa'yı da sabah namazına kaldırmak için mescitte uyuyanları seslenerek uyandırır, uyanmayanları ise ayağının ucuyla dürterek ikaz edermiş.⁴²⁹

---

⁴²⁷ *Kur'an-ı Kerim*, Ahzâb 33/33, "Evlerinizde oturun. Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin. Allah'a ve Resûlüne itaat edin. Ey Peygamberin ev halkı! Allah, sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor."

⁴²⁸ Tirmizi, "Kitabu Tefsir-ül Kur'an", Bâb: 34, 5(3206)

⁴²⁹ Ebu Davut, "Kitabu's-Salât", Bâb: 293 (1264)

Hız. Peygamber'in (sav) hadislerinde namaz, bir mümin için vazgeçilmez bir müracaat kapısı olarak gösterilmiştir. Allah'ın (cc) gölgesinden başka hiçbir gölgenin bulunmayacağı haşır gününde, gönlü mascitlere asılı (devamlı irtibatlı) olanların; o gün Allah'ın (cc) gölgesinde gölgeleneceğini haber vermiş. Bir namazdan sonra diğer namazı beklemeye koyulmayı üstün bir vasıf olarak tarif etmiştir.⁴³⁰ Cemaatle namaz kılmanın önemine dikkat çekerek, "Eğer ne kadar sevaplı olduğunu bilseydiniz, sürüne sürüne (emekleyerek) yine cemaatle namaza katılırdınız."⁴³¹ buyurmaktadır.

Yukarıda ifade ettiğimiz hadislerin daha fazlası da sıralanabilir. Bizim bu ve benzeri diğer hadislerden çıkardığımız ders şu şekilde özetlenebilir. Sosyal hayata etki eden ibadetin bir kısmının toplu halde yapılması teşvik edilerek örnek olma hedeflenmektedir. Ayrıca cemaat halinde yapılan ibadetin sevabının çokluğuna ve kıymetinin yüksekliğine temas edilmektedir. Bu uygulamalardan şu neticeye de ulaşmış oluyoruz: Tebliği sadece anlatarak değil, yaşayarak; yaşadığımızı da kendi yaşantımıza yansıtarak ilan etmektir.

2.4. İbadete İmrendirme ve Sevabını Müjdeleme

İslam dini kolaylık ve müjdeleme dinidir. Haliyle bu dinin Peygamber'i (as) de kolaylıkla emrolunmuş ve fitrata uygun tebliğle görevlendirilmiştir. Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'in (sav) hayatıyla şekillenmiş ve gerçek manada yaşanarak insanlığa güzel bir örnek olmuştur. İnsan fitratında yaratılış itibarı ile doğruya, güzele, iyiye meyil vardır. Çirkin ve yanlış olan yönelmeler, var olan fitratın haricinde kişinin kendi kesbi ile arazi olarak kazanılmıştır.⁴³²

Allah (cc) Hz. Peygamber'e (sav) fitrata uygun tebliği Kur'an'da şöyle tarif etmektedir: **فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ** "Hakka yönelen bir kimse olarak yüzünü dine çevir. Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fitrata⁴³³ sınıksız tutun. Allah'ın yaratmasında hiçbir değiştirme yoktur."⁴³⁴ İşte bu dosdoğru dindir. Fakat insanların çoğu bilmezler."⁴³⁵ İnsanın

⁴³⁰ Buhari, "Kitabu'l Ezan", Bâb: 36 (660)

⁴³¹ Buhari, "Kitabu'l Ezan", Bâb: 34 (657)

⁴³² Yazır, *age*, C. 6, s. 3823.

⁴³³ Fitrat; insanların yaratılıştan getirdiği tevhide yönelme özelliği demektir.

⁴³⁴ Meâlde, "Allah'ın yaratmasında hiçbir değiştirme yoktur" şeklinde yansıtılan hüküm ifadesini, "Allah'ın yarattığını bozmaya, değiştirmeye çalışmak doğru ve sağlıklı değildir" manasında anlamak

fitratına uygun hareket etmek lazım denildiğinde kastedilen mana bu olsa gerektir. Hz. Peygamber (sav) insanın İslam fitratı üzere doğduğunu ifade ettiği hadislerinde, bunu şöyle örneklendirerek buyurmuşlardır ki: مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ فَأَبْوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ أَوْ يُنَصِّرَانِهِ أَوْ يُمَجِّسَانِهِ كَمَا تُنْتَجُ الْبَهِيمَةُ بِهَيْمَةٍ جَمْعَاءَ هَلْ تُحْسِنُونَ فِيهَا مِنْ جَدْعَاءَ “Her doğan çocuk muhakkak İslam fitratı üzerine doğar. Sonra annesiyle babası onu Yahudi, Hıristiyan ya da Mecusi yapar. Nasıl ki her hayvan yavrusunu tam azaları ile doğurur. Hiç o yavrunun burnunda kulağında eksik, kesik bir şey görülür mü?”⁴³⁶

Ayet-i kerimede ve hadis-i şerifte geçmekte olan فطرت kelimesi, ilk yaratmak demek olan فطر ‘dan mastar olarak, yaratılışın ilk hal ve tarzını ifade eder. Yani her yaratılan, özellikle insanlar; fitri, iyiye, güzele ve doğruya yatkın, Allah’ın (cc) emirlerine uymaya, yasaklarından kaçınmaya müsait özelliklerle donatılmıştır. Allah (cc) kullarına Peygamber’i (as) vasıtasıyla diyeceklerini aynı üslupla demesini, öğretmesini emir ve tavsiye etmiştir. Hz. Peygamber’in (sav) sünnetindeki uygulamalar genel olarak ele alındığında; dinin kolaylık dini olduğunu, O’nun (as) bir müjdecî merhamet peygamberi olduğunu anlarız.

Tebliğ ve irşadında daima imrendirmeyi, sevdirmeyi ve herkesin kendi arzusuyla dine, ibadete dâhil olmasını hedeflemiştir. Beş vakit namaz ibadetinin çok önemli olduğunu anlatırken yapmayana şöyle ceza verilecek dememiş. Yapana mükâfatı erken müjdelemiş. Mutlaka cezadan da söz ettiği olmuş ama az ve son noktada. Namazı anlatırken öyle bir misalle anlatıyor ki dinleyenlerin unutmaması ve özenmemesi çok zordur.

Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

---

mümkün olduğu gibi, “Allah’ın yaratmasında hiçbir değiştirme yapılamaz” tarzında da anlamak mümkündür.

Buna göre, ilk manada Allah’ın insanı üzerinde yarattığı fitrata aykırı hareket etmeye kalkmanın, bu fitratı bozmaya çalışmanın asla doğru ve sağlıklı olmayacağı, böylesi tutum ve davranışların acı sonuçlar doğuracağı, fitratın değiştirilmesi ve bozulması hâlinde ortaya çıkacak kötü sonuçlara katlanılmak zorunda kalınacağı; ikincisinde ise Allah’ın tabiata yerleştirdiği birtakım değişmez tabii kanunlar gibi insan fitratına da değişmez bazı kanunlar yerleştirdiği, bunu kimsenin değiştiremeyeceği, fitratı bozulmamış her insanda bu kanunların kendini hissettireceği vurgulanmış olmaktadır.

⁴³⁵ Kur’an-ı Kerim, Rûm 30/30.

⁴³⁶ Buhari, “Kitabu’l Cenaiz”, Bâb: 79 (1359)

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ أَرَأَيْتُمْ لَوْ أَنَّ نَهْرًا بِبَابِ أَحَدِكُمْ يَغْتَسِلُ فِيهِ كُلَّ يَوْمٍ خَمْسًا مَا تَقُولُ ذَلِكَ يُبْقِي مِنْ دَرَنِهِ قَالُوا لَا يُبْقِي مِنْ دَرَنِهِ شَيْئًا قَالَ فَذَلِكَ مِثْلُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ يَمْحُو اللَّهُ بِهِ الْخَطَايَا

Ebu Hureyre'den (ra) rivayetle, Nebiyy-i Ekrem'den (sav) şöyle işittim: “Söyleyin, birinizin kapısı önünde bir akarsu bulunsa (hane sahibi de) günde beş defa içinde yıkansa, ne dersiniz? (Vücudunun) kirinden, pasından bir şey bırakır mı? buyurdu. Hayır, hiçbir kir, pas bırakmaz, hiçbir şey bırakmaz, dediler. (Bunun üzerine) buyurdu ki: Beş vakit namaz da işte bunun gibidir. Onlarla Allah Teâlâ günahları yıkar, siler.”⁴³⁷ Bu hadis üzerinde biraz düşünecek olursak, eğitim ve tebliğ açısından önemli sonuçlara ulaşırız.

Dikkat edilirse ilk başta verilmek istenen mesajla doğrudan başlama yerine farklı bir soru ile dikkat çekici bir misal verilerek başlanmıştır. Böylece, muhatapların dikkatleri çekilmiş, misallerle de merak duygusu artırılmıştır. Düşünün pırıl pırıl bir ırmak ve siz günde beş defa onda yıkaniyorsunuz. Birde buranın çöl iklimi olduğunu hesaba katınız. Sonra biraz daha maksada yaklaşıyor. Kirlerden arınma, tertemiz olma ne kadar hoş gidecek bir sonuç. Zihinler berraklaşıp algılamalar hızlandığı zaman sonuç geliyor. Kişinin üzerinde bir yük, kir kabul edilen hata ve günahlardan arınması müjdeleniyor. Ne kadar kolaymış meğer kir, pas hükmündeki günah ve veballerden arınmak diyebilirsiniz geliyor. Diğer bir açıdan baktığımızda, mesele önce hayat ortamına taşınıyor. Somut bir mesele gibi düşündürülüyor sonra manevi boyutu ile değerlendiriliyor.

Kur'an-ı Kerim'de namaz, bize tarif ve takdim edilirken sağladığı faydaları ve menfaatleri de sayılmaktadır. *أَتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ* (Ey Muhammed!) Kitaptan sana vahyolunanı oku, namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötülükten alıkor. Allah'ı anmak (olan namaz) elbette en büyük ibadettir. Allah, yaptıklarınızı biliyor.”⁴³⁸

Burada namaz ibadeti sadece emir verilerek yapılması istenen komut ibadeti olmadığı, başlı başına bir zikir, arınma ve korunma ibadeti olduğu açıklanıyor. Kulun

⁴³⁷ Buhari, “Kitabu Mevakiti's salât”, Bâb: 6 (528)

⁴³⁸ Kur'an-ı Kerim, Ankebût 29/45.

Rabbi'ni zikretmesi halinde Rabbi'nin de kulunu anması mertebesine ereceği⁴³⁹ haber verilmektedir. En büyük amel, en büyük zikir olan namaz bizi kötülüklerden uzak tutar, muhafaza eder. Allah (cc) huzurunda yâd edilmeyi hayal eden insanlar, kötülüklerle beraber olmayı ve öyle anılmayı istemez. O şerefe nail olmak ya da olmayı düşünmek öylece tertemiz olmayı gerektirir. Anlaşıldığı üzere Kur'an ayetinde de menfaat ve kazançlar önce teşvik mahiyetinde sıralanmış, sonra da Allah'ı (cc) zikrin en büyük bir iş olduğu beyan edilmiştir.⁴⁴⁰ En son olarak da "Allah (cc) sizin yapıp ettiklerinizden haberdardır." diye uyarıda bulunulmuştur.

2.5. Her Kul İbadet Edebilir

İbadet etmek her kulun hakkı ve vazifesidir. Ancak kullar güç yetiremeyecekleri sorumluluklar altında bırakılmamıştır. Dinin inanç ve hayat tarzının içinde kalmak ve kul haklarını ihlal etmemek kaydıyla, insanlar ibadet hususunda önu açık bir tercih hakkına sahiptir. Hz. Peygamber'in (sav) uygulamalarına baktığımızda O'nun (as) atmosferine giren hiç kimse ümitsiz olmamış, çaresiz kalmamıştır. Her insan Allah'a (cc) kulluk heyecanına O'nun (as) vesilesi ile ulaşabilmiştir. Kulluğa dair her güzelliği takdir ve teşvik etmiştir. Huzurundan herkes sevinçle, tekrar kavuşma hayaliyle ayrılmıştır. Ashâb kendilerini Hz. Peygamber'in (sav) ibadet ölçüleri içinde değerlendirmiş, kimisi kendini daha çok ibadet etmeye vermiş, kimisi de ilim ve irfan meclislerinde bulunmayı yeğlemiştir. Bazı zamanlar Hz. Peygamber (sav) denge adına müdahalelerde bulunmuştur.

Hz. Peygamber'in (sav) kendi ibadet hayatına baktığımızda yoğun bir tefekkürle beraber ibadet ve buna paralel olarak tebliğ-irşad gayreti, eğitim-öğretim faaliyeti görürüz. Peygamberlik görevinin kendisine seçme imkânı vermeyen tebliğ⁴⁴¹ vazifesi vardı. Bununla beraber ibadet hayatını düzenleyen, en yüksek hedefleri gösteren ilahi mesajlarla muhatap oluyor, gereğince amel etme gayreti içinde bulunuyordu. "Andolsun, onların söyledikleri şeylerden dolayı göğsünün daraldığını biliyoruz. O halde, Rabbini hamd ile tesbih et (yücelt) ve secde edenlerden ol. Sana ölüm gelinceye kadar Rabbine

---

⁴³⁹ *Kur'an-ı Kerim*, Bakara 2/152, "Öyleyse yalnız beni anın ki ben de sizi anayım. Bana şükredin, sakın nankörlük etmeyin."

⁴⁴⁰ Yazır, *age*, C. 5, s. 3781.

⁴⁴¹ *Kur'an-ı Kerim*, Mâide 5/67, "Ey Peygamber! Rabbinden sana indirilene tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O'nun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah, seni insanlardan korur. Şüphesiz Allah, kâfirler topluluğunu hidayete erdirmeyecektir."

ibadet et.”⁴⁴² Allah (cc) Hz. Peygamber’e (as) ve O’nun nezdinde bütün mü’minlere hitaben: Sizi hiçbir güç hakikatleri açıklamaktan, temsil etmekten ve anlatmaktan alıko-yamaz. Habibim sen şükreden, hamdeden, secde eden ve kullukta sebat edenlerden ol. Sıkıldığın zaman hemen Rabbi’ne yönelip hamd ve tesbih et ve O’nu (cc) ulula. Bu seni ferahlatır, şükür vesilesi olarak bu da sana bir nimettir.⁴⁴³ “İnanmayanların durumlarını ben biliyorum, senin ve mü’minlerin bu noktada sığınacağı sığınak bana kulluk etme-kir. Hem de kesin olan şey (ölüm) gelinceye kadar bu kullukta sebat etmektir.”⁴⁴⁴ Bu ayetlerin öncesinde zaten Allah (cc): “Ey Muhammed! Şimdi sen, sana emrolunanı açıkça ortaya koy ve Allah’a ortak koşanlara aldırış etme. Şüphesiz biz, Allah ile beraber başka ilâh edinen alaycılara karşı sana yeteriz. İlerde bilecekler.”⁴⁴⁵ buyurmaktadır. Diğer bir ayette ise: “Öyle ise emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Beraberindeki tövbe edenler de dosdoğru olsunlar. Hak ve adalet ölçülerini aşmayın. Şüphesiz O (cc), yaptıklarınızı hakkıyla görür.”⁴⁴⁶ diye hitap edilmektedir. Hz. Ebu Bekir (ra) Hz. Peygam-ber’e (sav) hitaben: “İhtiyarladın Ya Rasulallah” dediğinde; Hz. Peygamber de (as) bu ve benzeri ayetlerin bulunduğu surelerin adlarını sayarak buyurmuştur ki: “Beni; hud, vakıa, mürselat, ammeyeteseelün ve izeşşemsü küvvirat sureleri ihtiyarlattı.”⁴⁴⁷ Bu sure-lerdeki kulluk mükellefiyetlerine dair ayetler olması, kıyamet hadiselerinin bulunması ve kendisine tebliğ görevinin hatırlatılarak tam tamına yapmasının istenmesi yaşlanma-sına sebep olarak gösterilmektedir.

Hz. Peygamber (sav) kendi ibadet hayatına dair ifadelerinde daima en çok itaat ve ibadet eden, en çok tesbih ve hamdeden olma çizgisini korumuştur. Gece ibadeti es-nasında Hz. Aişe (ra) ayakları ya da baldırları şişinceye kadar ayakta durup ibadet etti-ğine şahit olunca: Ya Rasûlallah senin geçmiş ve geleceğin mağfiret edilmedi mi, niçin bu kadar yoruluyorsun, diye sorunca; “(Bu gufran-ı ilahiye karşı) Ben şükreden bir kul olmayayım mı?” buyurmuşlardır.⁴⁴⁸ O’nun (as) ibadet anlayışı, Allah’ın (cc) nimetleri ve gufranı karşısında güç yetirebildiğince şükür, tesbih ve taatte bulunmaya devam etme idi. Yani ibadet illa ki mağfiret için yapılmaz, şükür ve kulluğun gereği olarak da yapı-lır. Hadiste geçen geçmiş ve gelecek günahlar hususuna bizim açımızdan bakarak yo-

⁴⁴² *Kur’an-ı Kerim*, Hıcr 15/97-99.

⁴⁴³ Yazır, *age*, C. 5, s. 3781.

⁴⁴⁴ Karaman, vd, *age*, C. 3, s. 373.

⁴⁴⁵ *Kur’an-ı Kerim*, Hıcr 15/94-96.

⁴⁴⁶ *Kur’an-ı Kerim*, Hüd 11/112.

⁴⁴⁷ Tirmizi, “Kitabu’t Tefsir’ul Kur’an”, Bâb: 57 (3297)

⁴⁴⁸ Buhari, “Kitabu’t Teheccüt”, Bâb: 6 (1130); “Kitab’t Tefsir-ül Kur’an”, Bâb: (Suret’ül Fetih) 48, 2 (4836,4837)

rumlayamayız. Peygamberlere Kur'an ve Sünnet'te sayılanlar haricinde zelle izâfe edilemez.⁴⁴⁹

Hz. Peygamber'in (sav) ibadet hayatı yoğunluk ve devamlılık içinde bulunuyordu. Sahabe-i Kiram ibadet hususunda O'na (as) bakıyor ve öyle ibadet etme çabasında bulunuyordu. Bazıları ise kendisi için bunu yeterli bulmayıp daha fazla ibadet yapma gayreti içine giriyordu. Enes b. Malik (ra) şöyle anlatıyor: Bir grup erkek sahabe Hz. Peygamber'in (sav) hanesine gelip; Allah Resulünün ibadetinden sordular. Kendileri için açıklanan ibadetleri az bularak: Rasûlallah mağfiret edilmiştir, biz şöyle şöyle ibadet etmeliyiz deyip bir takım kararlar aldılar. Birisi her gün oruç tutmaya, diğeri her gece teheccüt kılmaya, bir diğeri kadınlardan uzak durmaya karar vererek aralarında anlaştilar. Bu durundan Hz. Peygamber'in (sav) haberi olunca onları bulup; "Sizler böyle böyle söylemişsiniz. Hâlbuki Allah'a yemin olsun Allah'tan en çok korkanınız ve yasaklarından en ziyade kaçınanız benim. Fakat buna rağmen, bazen oruç tutar, bazen yerim; namaz kılarım, uyurum da; kadınlarla beraber de olurum. (Benim sünnetim budur), kim sünnetimi beğenmezse benden değildir."⁴⁵⁰ buyurdu.

Hz. Peygamber (sav), kendisinin geçmiş ve geleceğinin mağfiret edilmiş olduğu kanaati ile az ibadet edebileceğini düşünüp, kendilerinin ise daha çok ibadet etmeleri gerektiğine inanan bu sahabelerine orta yolu tutmalarını tavsiye ve emir buyurmuştur. Çünkü "Ben sizin Allah'tan (cc) en çok korkanınızım." buyurarak, "En çok ibadet etmesi gereken de benim." demek istemiştir. Ben mağfirete uğramış olsam da Allah'tan (cc) en çok korkanınızım. İbadet ve istiğfarımda mağfiret edildim, diye herhangi bir kısıtlama yapmadım. Eğer böyle yaparak benim sünnetimi beğenmez gibi konuma geçerseniz, beni ve sünnetimi beğenmemiş olursunuz, diyerek onları hem kendi sünnetine hem de ibadet etmede orta yolu tutmaya davet etmiştir. Bu hadise ile ilgili olarak Hz. Peygamber (sav) Osman b. Maz'un'u (ra) çağırıp "Sen sünnetimi beğenmiyor musun?" diye sordu. "Hayır, Ya Rasûlallah, yemin olsun hayır! Aksine, aradığım şey senin sünnetindir." dedi. Hz. Peygamber (as) bunun üzerine şöyle dedi: "Bil ki, ben, hem uyurum hem namaz kılarım; oruç da tutarım, kadınlarla evlenirim de. Ey Osman, Allah'tan kork, zira ehlinin senin üzerinde hakkı var, misafirinin senin üzerinde hakkı var, nefsinin senin üzerinde hakkı var. Öyle ise bazen oruç tut, bazen ye. Namaz da kıl, uyku da

⁴⁴⁹ Zebîdî, *age*, C. 4, s. 52.

⁴⁵⁰ Buhari, "Kitabu'n Nikâh", Bâb: 1 (5063)

uyu.”⁴⁵¹ Bu hadis-i şerifte Hz. Peygamber (sav), Osman b. Maz’un’un (ra) şahsında, Ashâb’a, bizlere ve bütün insanlığa şöyle ders vermektedir: Kul ibadet ederken diğer vazifelerini aksatmamalıdır. Ehlinin yani ev halkı olarak mesul olduğu kimselerin haklarına riayet etmek zorundadır. Kendi şahsî ibadetiniz uğruna mesul olduğunuz insanların haklarını yok sayamazsınız. Sonra misafirin de sizin üzerinizde hakkı vardır. Onunla da ilgilenmek, ona karşı vazifelerinizi aksatmadan yapmak durumundasınız. Çünkü ona karşı yaptığınız hizmetlerde ibadetin bir parçasıdır. Hz. Peygamber (sav) nefsin kişi üzerindeki hakkını da yerine getirmemizi emrediyor. Zira vücuduna iyi davranmaz, onu fitrata uygun olarak görüp gözetmezse ibadete de devam edemez hale gelir ve bundan mesul olur.

Daha belirgin bir şekliyle bize itidali tavsiye eden başka bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır: “Ey insanlar, takat getireceğiniz işleri yapın. Zira siz dua etmekten usanmadıkça Allah da sevap yazmaktan usanmaz. Allah’a (cc) en hoş gelen amel, az da olsa devamlı olanıdır.”⁴⁵² Kendinizi yapamayacağınız, üstesinden gelemeyeceğiniz sözler vererek bağlayıp, sonrada sözünde duramamanın ızdırabına atmayınız. Bu hadisi te’vid eden bir başka sözlerinde Hz. Peygamber (sav) Hz. Ebu Hureyre’den (ra) rivayetle buyurmuşlardır: “Orta yolu tutun, güzele yakın olanı arayın, sabah vaktinde, akşam vaktinde, bir miktar da gecenin son kısmında yürüyün (ibadet edin), ağır ağır hedefe varabilirsiniz. Unutmayın ki sizden hiç kimseye, yaptığı amel cenneti kazandırmayacaktır.” Ashâb “Sen de mi (amelinle cennete giremeyeceksin) ya Rasûlallah.” dediler. “Evet, ben de, dedi, Allah’ın affı ve mağfireti olmazsa ben de.”⁴⁵³ dedi. Hz. Zeyneb’in (ra) mescidde uykusu gelince dayanarak namaza devam edebilmek için iki direk arasına gerdiği ipi görünce çözdürmüş ve “Şevkiniz varken namaz kılın, uykunuz gelince de uyuyun.”⁴⁵⁴ buyurmuştur.

Hz. Peygamber’in (sav) her ibadet için orta yolu, güç yetirilen kadarını tavsiye ettiğini müşahede ediyoruz. Herkesin ibadet edebilmesini, kimsenin yaptığından az olduğu anlayışına kapılarak üzülmemesini ve hiç kimsenin de çok ibadet ettiği düşüncesiyle kurtuluşunu garanti görmemesi gerektiğini ifade buyurmaktadır. Ayrıca toplum içinde ibadet farklılıklarından doğan ruhbanlık anlayışının oluşmaması için herkesi yapabildi-

⁴⁵¹ Ebu Davut, “Kitabu’s Salât”, Bâb: 317 (1369)

⁴⁵² Buhari, “Kitabu’l Ezan”, Bâb: 81 (730), “Kitabu’r Rikak”, Bâb: 18 (6464-6465), “Kitabu’t Teheccüt”, Bâb: 18 (1151)

⁴⁵³ Buhari, “Kitabu’r Rikak”, Bâb: 18 (6463)

⁴⁵⁴ Buhari, “Kitabu’t Teheccüt”, Bâb: 18 (1150)

ğinin en iyisini yapmaya yönlendirmiştir. Ve yine ibadetin mutlak kurtuluş yolu olmadığını ancak Allah'ın (cc) affı ve mağfiretinin kurtuluşumuza vesile olacağını belirterek; kulun ibadetini bir çıkar unsuru yapmasının doğru olmadığını ifade etmiştir. Kulların ibadeti Rablerinden bir beklenti için değil, kendilerine verilen nimetlerin ve ihsanların şükürü içindir.

3. Hz. PEYGAMBER'İN (SAV) KARAKTER EĞİTİMİ

Karakter, kişiye özgü davranışların bütünü olup, insanın bedensel, duygusal ve zihinsel etkinliğine çevrenin verdiği değerdir. Bireyin karakteri, kişisel özellikler ile içinde yaşanan çevrenin değer yargılarından oluşur. Birey öğrenme süreci esnasında davranış değişiklikleri kazanır. Bu süreçte edindiği davranışların bir kısmı alışkanlıklarını etkilerken bir bölümü de bireyin karakter oluşumunda etkili olabilmektedir. Bu bağlamda eğitim-öğretim ve karakter arasında yakın bir ilişki ve etkileşim vardır.

Mizaç, kişinin doğuştan beraberinde bulunan his ve heyecan yönünü yansıtır. Kişilik ise, karakteri de içine alan ve bireyin kendine has bedenî ve ruhî bütün özelliklerini kapsayan bir terimdir. Kişilik ve mizacın içinde doğuştan özellikler olmasına rağmen karakter doğuştan özellikler taşımaz. Karakter, bireyin özelliklerinin bir yönü olmasıyla beraber toplumu ilgilendiren tarafı da ağırlık kazanmaktadır.⁴⁵⁵

Şahsın; huy, tıynet, seciye de denilen karakterinin oluşmasında programlı eğitim-öğretim faaliyetlerinin etkili olduğu gibi hayatın her kademesinde yaşanan etkileşimlerin de rolü vardır. Özellikle çocukların karakter oluşumunda çevre çok önemli bir faktördür. Yeterli ve planlı olamayan eğitim ve öğretime bir de sağlıksız etkisiyle çevre faktörü eklenirse karşımıza karakter problemi, psikolojik sıkıntıları olan fertler çıkacaktır. Onun için eğitim-öğretim alanında mükemmel fertler yetiştirmek, ancak iyi eğitimcilerin yine iyi bir çevrede vereceği eğitime bağlıdır.

Karakter, irade kullanılarak istenilen ahlakî davranışların kazanılması ve iradenin telkinlerini kesmeyerek ısrarcı olunmasıyla bireyde yerleşik bir hal kazanır. İrade kuvvetini teksif etmek, toplayabilmek karakter sahibi olmak demektir.⁴⁵⁶ Ferdin ahlakî karakterinin, ansızın gelen hadiseler ve temayüllerin hileli yaklaşımlarına karşı koya-

⁴⁵⁵ İhsan Kurt, "Eğitim ve Öğretimde Karakter Eğitiminin Yeri ve Önemi", *T.C.M.E.B. Din Öğretimi Dergisi*, 1993, S. 40, s. 61.

⁴⁵⁶ Hasan Mahmut Çamdibi, *Şahsiyet Terbiyesi ve Din Eğitimi*, 4.Baskı, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2012, s.31.

bilmesi için devamlı bir mücadeleye ihtiyacı vardır. Çünkü iradeye emir veren, insanların ekserisinde genellikle süfli arzu ve alışkanlıklardır. Bundan dolayı karakter sahibi olabilmek irade kuvvetini teksif etmek, toplayabilmektir. İçinde başka istekler bulunduğu halde, gerçeği yansıtmadan başka şekilde görünmek, aynı olaylar karşısında her gün farklı farklı pozisyonlara girmek karakersizliktir.⁴⁵⁷

Özellikle çocukların temyiz yaşından (7-8 yaş) önce ve sonrasında karakter eğitimi çok önemlidir. Bununla beraber toplum içinde ve iletişim hali devam ettiği müddetçe karakter eğitimi her yaş için geçerli olan bir süreçtir. Cemiyet içinde ebeveyn, öğretmen, nasihat etme konumunda olan fertler ve çevre bütün etkenleriyle bireylerin karakter eğitimi ve terbiyesinde rol oynarlar. Bireyin eğitimini zihin eğitimi, duygu eğitimi, manevi eğitim, irade eğitimi ve beden eğitimi olarak değerlendirirsek; hiç birinin ihmal edilme ve geri bırakılması söz konusu olamaz. Çünkü zihin eğitimi yükselen kişi, kurnazlığı öğrenecek; manevi eğitimi eksik kaldığında fedakârlığı ve diğergamlığı hazmetmediği için egoist, hilekâr ve insanlık için tehlikeli olacaktır.⁴⁵⁸

İslam dini bireyin ve bireylerden oluşan toplumun eğitimine önem vermektedir. Bireyin kendini ve toplum hayatı içinde diğer fertleri ilgilendiren mesuliyetlerini düzenlemiştir. Bu kavramda mesuliyetlerini yerine getirmesi için gerekli donanımını temin edebileceği yolları da göstermiştir. Bir günlük hayatın nasıl yaşanacağını tarif etmiş, bir ömür nasıl bir kul ve insan olunacağını da öğretmiştir. Kur'an-ı Kerim'in ve Hz. Peygamber'in (sav) uygulamaları çerçevesinde insan merkezli bir hayat anlayışı olduğu her açıdan görülmektedir. İnsan merkezli bu hayat tarzında her varlık layık olduğu değerini bulmaktadır. Hiçbir hakkın zayi olmasına razı olmayan ilahi ahlakın esas olduğu bu hayat anlayışı Hz. Peygamber'in (sav) uygulamaları ile şekillenmiştir.

3.1. Herkese Eşit Davranma

Kur'an-ı Kerim'de insanlara hitaben “Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır.”⁴⁵⁹ buyrulmaktadır. Aslında insanlara eşit davranma ifadesi biz insanların anlayışını kolaylaştırmak ve yanlışa çabu-

---

⁴⁵⁷ *Age*, s. 32.

⁴⁵⁸ *Çamdibi, age*, s. 39.

⁴⁵⁹ *Kur'an-ı Kerim*, Hucurât 49/13.

cak düşebilmemizi engellemek içindir. Yoksa Allah (cc) katında insanların ve diğer mahlûkatın hepsinin değeri belirli ve hakları saklıdır.

Ayet-i kerimede insanları boylara (ırk, renk, dil, belde, vs) ayrılmasının aralarında sıcaklık oluşması, bağlar kurulması ve en önemlisi de bunlar olurken dostane ilişkilerin oluşması ifade edilmektedir. Eğer mutlaka bir üstünlük aranacaksa o da kulun Allah'a (cc) yakınlığının ifadesi olan takvada olmalıdır. Bu hiç kimseyi rahatsız etmediği gibi herkesi özendirir, imrendirir. Ayette kimlik edinme ve bu kimlikle tanınma, tanışma onaylanıyor; fakat bunlarla övünme ve üstünlük iddia etme reddediliyor. Her topluluk, millet, cemiyet, ırk vs. çalışıp güzel neticelere, başarılarla ve türlü zenginliklere erebilirler. Ulaştıkları evrensel değerlerle diğerlerinden üstün konuma geçebilir. Hak dine inanma ve yaşamaya gelince, onun sağladığı üstünlüğü hiçbir değer ve erdem tutmaz, imandan üstün olamaz.⁴⁶⁰ Bu ayeti teyid eden diğer bir ayette şöyle buyrulmaktadır. “Ey Âdemoğulları! Size avret yerlerinizi örtecek giysi ve süslenecek elbise verdik. Takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) elbisesi var ya, işte o daha hayırlıdır. Bu (giysiler), Allah'ın rahmetinin alametlerindedir. Belki öğüt alırlar (diye onları insanlara verdik).”⁴⁶¹ Allah (cc) her iki ayette de takvanın en güzel ve üstün bir amel olduğunu bizlere öğütlemekte ve bu yolu tutmamızı istemektedir. Eğer üstün olunacak bir yer varsa Allah'a (cc) kullukta olmalıdır. Amellerin tartılacağı gün sevabı ağır basanların üstün olacağı gündür.⁴⁶² Eğer haksızlık eder, insanlar üzerinde üstünlük taslar zulme girerseniz bu sizin için zarara uğrama demek olur. Adaletli olma, insanlar arasında doğru hükmetme ölçüleri aşmama Allah'ın (cc) kullara merhamet vesilesidir.⁴⁶³ Kur'an-ı Kerim'den buna benzer ayetlerden örnekler getirmek mümkündür.

İslam dininin getirdiği eşitlik prensibi müşrikler tarafından kabul görmemiştir. İslam'ın adalet ve eşitlik anlayışı o günün şartlarında kendilerine göre tesis ettikleri hayatın düzenini bozuyordu. Biz kölelerle, fakirlerle, kadınlarla ve Arap olmayanlarla bir mi tutulacağız deyip hayretle alay ediyorlardı. Adaletsizliğe ve zulme dayalı kendi üstünlüklerini kendilerinin onayladığı, adaleti kendilerine göre dağıttıkları sistemlerinden vazgeçmek çok zordu. Fakat zulüm sonsuza kadar devam etmeyecek, ilahi adalet tecelli edecekti. Hz. Muhammed (sav) bu ilahi adaletin tesis edicisi olacaktı. Müşrikler O'nun (sav) peygamberliğini de kendi anlayışlarına göre yorumlayıp uygun bulamıyor ve ken-

⁴⁶⁰ Karaman, vd, *age*, C. 5, s. 97.

⁴⁶¹ *Kur'an-ı Kerim*, A'râf 7/26.

⁴⁶² *Kur'an-ı Kerim*, A'râf 7/8.

⁴⁶³ *Kur'an-ı Kerim*, Hûd 11/112-113.

dileri arasından birinin bu işe layık olması gerektiğini söylüyorlardı. Aslında peygamber gelmesi problem değil, niye bizden biri değil de O (as) oluyor diye kendi bencilliklerini ortaya koyuyorlardı. İşte böyle olumsuzlukların hâkim olduğu anlayışların hüküm sürdüğü bir ortamda, eşitlik ve adaletle muamele etmek çok zor bir vazife idi.

Hız. Peygamber (sav) onların bu davranışlarını itibara alıp onlara cevap vermiyor, hakikati anlatmak için gayret ediyordu. Çünkü doğru ve hak olan, insanların vicdânında yerini alacaktır. Hız. Peygamber (sav) böyle davranmakla, çatışma ortamı oluşturmadan davasını anlatıyor ve yaşayarak gösteriyordu. Hadiselere şahit olan insanlar ise doğruyu ayırt etmede gecikmiyor, İslam'a giriyor iman ediyordu. Karşı çıkan muhataplarla da kapılar tamamen kapatılmamış oluyor, bir menfez bırakılıyordu ki bu bir gün mutlaka kullanılacaktı. Mekke'de Ashâb biz güçlendik artık onlara cevap verebiliriz dediklerinde; Hız. Peygamber (sav) onlara engel olup izin vermiyor ve "Ben bununla emrolunmadım."⁴⁶⁴ buyuruyordu. Ashâb Mekke'de adeta sabır ve sebat eğitimini tamamlıyordu. Sebat edilmesi tavsiye edilip eski ümmetlerin sabrettikleri gibi sabır gösterilmesi öğütleniyordu. Hız. Peygamber Ashâb'a: "Acele ediyorsunuz, Allah (cc) size fetih nasip edecek, sizi yüceltecek."⁴⁶⁵ diyordu.

Hız. Peygamber'in (sav) tebliğ esnasında takip ettiği yol, en son noktada olacak güzellikleri de itibara almaktı. Daima sabır ve metaneti tercih ediyor, ardından gelecek iyi ve güzel neticeleri hesap ediyordu. Mekke'de amansızca eziyet ve işkence yapanlara karşı sabırlı ve tahammüllü davranmanın mükâfâtı olarak, onların pek çoğunun iman etmiş olarak dinlediği Veda Hutbesi'nde şöyle buyuruyor: "Ey insanlar! Rabbiniz bir, babanız birdir. Hepiniz Âdem'in (as) soyundansınız. Âdem de (as) topraktan (toprak-tan yaratılmıştır). Allah katında sizin en şerefliiniz, en muttaki olanınız, Allah'ın (cc) emirlerini en çok yerine getireniniz, yasaklarından da en çok sakınanınızdır. Arab'ın Arap olmayana üstünlüğü ancak takva ilemdir."⁴⁶⁶ Hepiniz bir babadan ve anneden yaratıldınız. Birbirinize üstünlük taslamanızı gerektirecek bir uzaklık, ayrılık yok. Eğer bir üstünlük olacaksa herkesin katında kul olduğu Allah'ın (cc) emir ve yasaklarına hassasiyette olabilir. Başların hep beraber secdeye vardığı bir beraberlikten sonra nasıl olur da falan falana üstünlük iddia edebilir. Her şeyini paylaşma fedakârlığını öğrendikten

---

⁴⁶⁴ Hakkı Dursun Yıldız, vd, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul 1986, C. 1, s. 211.

⁴⁶⁵ Köksal, *age*, C. 1, s. 349.

⁴⁶⁶ *Age*, C. 4, s. 640.

sonra neyle üstünlük sağlanabilir? Mutlaka Allah'ın (cc) rızasını kazanmakla sağlanabilir.

Mekke'de müşriklerin, işkencenin her türlüünü reva gördükleri kölelerle alakalı şu ifadeleri de yine Veda hutbesinden dinliyoruz. “Kölelerinize karşı iyi davranınız. Kölelerinize iyi bakınız. Onlara kendi yediklerinizden yediriniz, kendi giydiklerinizden de giydiriniz. Onlar bir suç işlerler de kendilerini bağışlamak istemezseniz, satınız. Fakat onlara azap ve işkence yapmayınız. Ey insanlar! Size âzâsı kesik bir köle de âmir tayin edilecek olsa onu dinleyiniz ve kendisine itaat ediniz.”⁴⁶⁷ buyurdu. Kulakların duymaya hiç alışmadığı, yanlış bilinen her şeyi alt üst edecek bu ifadeler; kimini derin bir muhasebeye ve mahcubiyete kimini de hiçbir hak iddia etmeme ve utandırmama civanmertliğine götürüyordu. Veda Hutbesi'ni Ashâb, diz dize oturarak önde olmakla arkada olmanın, zengin olmakla fakir olmanın, beyaz olmakla siyah olmanın hiç fark etmediği; herkesin nefis muhasebesi yaptığı bir ortamda alabildiğine istifade etme arzusuyla dinliyordu.

Hz. Peygamber (sav) ve Ashâb'ı Mekke'den hicret etmeye zorlanalı henüz on yıl olmuştu. Bu on yıl içinde savaşlar da vuku bulmuş idi. Ne oldu on yılda her türlü düşmanlıklar unutuldu ve herkes kucaklaşıverdi. Hz. Peygamber'in (sav) uygulamalarına baktığımızda, bu coğrafyada yaşayan insanların karakterini bu denli etkileyen, değiştiren sebepleri şöyle sıralayabiliriz.

a-Hiçbir zaman düşmanca davranmamıştır. Müşriklerin her türlü kışkırtmalarına karşı sabrı ve sulhu tercih etmiştir. Bedir, Uhud ve Hendek savaşlarında bunu rahatlıkla görebiliriz. Hiçbirisinin başlatıcısı Müslümanlar olmamış, üçünde de savunmada kalmışlardır.

b-Akrabalık ve hemşehrilik bağlarını koparmamıştır. Hicret ettikten sonra da Mekke ile bağlar koparılmamıştır. Mekke'de Müslüman olanların durumu yakından takip edilmiştir.

c-Mekke halkına istisnasız yardım edilerek yakınlık muhafaza edilmiştir. Mekke'de kıtlık olduğu zaman, Hayber ganimetlerinden oraya sevk edilmiştir. Hiç ihtiyacı yok iken Hz. Peygamber (sav) Ebu Süfyan'ın depolarında çürümeye terk edilmiş derile-

---

⁴⁶⁷ Age, C. 4, s. 641.

ri ile takas ederek onları rencide etmemeyi hedeflemiştir.⁴⁶⁸ Huneyn ganimetlerinden müellefe-i kulub'a⁴⁶⁹ bol bol dağıtmıştır. Hz. Peygamber (sav) Hudeybiye seferinden geri dönerken bile kurbanlık develeri kesilip halka dağıtılması için Mekke'ye göndermiştir.⁴⁷⁰

d-Affedici davranmıştır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi; Mekke fethi günü yaptıklarına karşılık kendilerini çok müthiş bir cezanın beklediğini hesap ederek köşe bucak kaçan müşrikler, genel affi duyunca şaşkınlıkla beraber sevinç içinde iman ederek kurtuluşa ermişlerdir. Bunu ancak bir peygamber yapabilir itirafla sahâbe olmuşlardır.

Hz. Peygamber (sav), bütün kötülüklerle iyilikle karşılık verme⁴⁷¹ anlayışıyla, Kur'an ahlakıyla davranmış; insanların gönüllerinde ve kalplerinde taht kurmuş. Onların hiç değişmez sanılan yüzyıllarca devam ettirdikleri cahiliye adetlerini terk ettirmiştir.

3.2. Huşunetten Sükûnet ve Ünsiyete

Cahiliye dönemi hayat tarzı ile İslam'ın öngördüğü ve öğütlediği yaşantı biçimi önemli farklılıklar arz ediyordu. İnsanlık fetret dönemi yaşamış olmanın tesiriyle, arayışlar içinde bulunmakla beraber hakikatten bir hayli uzaklaşmıştı. İnsani değerler alt üst olmuş, ölçü ve denge unsurları yitirilmiş, doğru olanın ne olduğu bilinmez hale gelmişti. Hak ve adaletin tamamen keyfileştiği, güçlünün üstün olduğu zulüm dönemleri yaşanır olmuştu. Bu karanlık devirlerin aydınlatılması, hakkın temsil edilmesi için Peygamberler (as) insanlığın en zor dönemlerini aydınlatmak, Allah'ın (cc) mesajlarını onlara tebliğ edip yaşayarak göstermek için görevlendirilmişlerdir.⁴⁷²

⁴⁶⁸ Hamidullah, *age*, s. 214.

⁴⁶⁹ Müellefe-i kulub: Kalbi İslam'a ısındırılmak için ihmanda bulunulanlar. Bu yardımlar Hz. Peygamber'in (sav) İslam'a ısındırılmak ve tehlikelerinden emin olmak için zekâtta verdiği paydır. Müslüman olmayanlara da verilebilir. Hz. Ömer (ra) döneminde ihtiyaç olmadığı için kaldırılış olsa da yine uygulanabilir. İbrahim Paçacı, "Müellefe-i Kulub", *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları, Ankara 2005, s.487-488.

⁴⁷⁰ Köksal, *age*, C. 3, s. 317.

⁴⁷¹ *Kur'an-ı Kerim*, Fussilet 41/34, وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ
"İyilikle kötülük bir olmaz. Kötülüğü en güzel bir şekilde sav. Bir de bakarsın ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki sıcak bir dost oluvermiştir."; Mü'minun 23/96.

⁴⁷² *Kur'an-ı Kerim*, Bakara 2/31-33, 151, 251; Nisâ 4/113, 165; Yûsuf 12/22.

Hız. Peygamber de (sav) Allah'ın (cc) son kitabı Kur'an-ı Kerim'i insanlığa talim ve tebliğ için gönderilmiştir. Allah (cc) bir peygamber gönderip hakikati kullarına anlatıp öğretmedikçe onlara azap etmeyeceğini taahhüt etmiştir.⁴⁷³

Bir taraftan toplum hayatı tamamen keyfiliğe teslim olmuş, diğer yandan hak ve hakikati desteklemede yardım edecek çok az sayıda insan vardır. Onlar da halkın zayıflarından oluşmaktadır. En önemlisi de vazife ihmale gelmeyecek şekilde ciddi ve kesindir. Hız. Peygamber (sav) Mekke'de bu zor şartlarda hizmet vermeye başlamıştı. Muhatapları cahiliye taassubu ile amansız bir şekilde karşı duruyor; yeni gelen mesaja kapalı olduklarını her fırsatta ifade edip faaliyetleriyle durdurmaya çalışıyorlardı.

Hız. Peygamber (sav) onların bir gün gerçeği göreceği anlayışıyla hareket edip aradaki irtibatın tamamen kopmaması gayreti içinde bulunuyordu. Aynı zamanda her gün yeni mesajlarını onlara ulaştırmanın mesuliyetiyle çalışıyordu. İslam'a gönül veren Ashâb'ına da destek olup onları koruyup gözetmeye özen gösteriyordu. Kendisine ve Ashâb'ına yapılanlardan dolayı sabır ve sebatı tavsiye edip, gelecek günlerin güzel günler olacağını müjdeliyordu. Her türlü zorbalığa ve haksızlığa karşı imanın olgunluğu ve Allah'ın (cc) emri⁴⁷⁴ doğrultusunda mukavemet etmeden, hareket ediyordu. Diğer taraftan mü'münlerin her şeyden vazgeçip sadece Allah'a (cc) yönelmesi, O'na (cc) kullukta derinleşmesi ve sadece O'na (cc) güvenip dayanması isteniyordu.⁴⁷⁵ Tek mücadele yolunuz var, Allah'a (cc) kullukta, ibadette ve tevekkülde derinleşmek. Zorlukları, belaları, ihanetleri, ezaları sabır ve sebatla aşabilirsiniz.⁴⁷⁶ Dayanılmaz hayat şartlarına karşı adeta seralar oluşturuluyor, Ashâb'ın direnci tazeleniyor ve ümitleri yeşeriyordu.

Peki, güçlü olunduğu zaman intikam mı alınacaktı? Hayır, güçlü olunca da yine hak ve adalet gözetilerek insanlar arasında hükmedilecekti. Daha çok imkân daha fazla tebliğ demektir. Yukarıda zikredilen ayetlerden de anlaşıldığı üzere hedef Allah'ın (cc) rızası idi. İntikam hissi ile hareket etme yerine; insanların yaptıkları haksızlıkların mahcubiyetini, onlara hakkı tebliğ etmede kullanma anlayışı hâkimdi. Her fırsat dini anlatmak adına değerlendiriliyordu. Hudeybiye anlaşması yapılırken yine bu anlayışın doğ-

⁴⁷³ Kur'an-ı Kerim, İsrâ 17/15.

⁴⁷⁴ Kur'an-ı Kerim, Müzzemmil 73/9-11, " O, doğunun da batının da Rabbidir. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Öyle ise O'nu vekil edin. Onların söylediklerine sabret ve onlardan güzellekle ayrıl. Nimet içinde yüzen o yalanlayıcıları bana bırak ve onlara biraz mühlet ver."

⁴⁷⁵ Kur'an-ı Kerim, Müzzemmil 73/8-9.

⁴⁷⁶ Münir Muhammed Gadban, *Nebevi Hareket Metodu*, Terc. Tarık Akarsu, Nehir Yayınları, 7. Baskı, İstanbul ty, C. 1, s. 72.

rultusunda hareket ediliyordu. Görünüş itibarı ile Müslümanların aleyhine olan anlaşma maddelerinden dolayı bazı sahabeler karşı çıkmış olsa da Hz. Peygamber (sav) vahyin bilgilendirmesi ile bir fethi müjdeliyordu.⁴⁷⁷ Âyette sözü edilen fetih, Hudeybiye barışından hemen sonra gerçekleşen Hayber'in fethi olayıdır. Daha sonraki âyetlerde sözü edilen ganimetler de burada elde edilen ganimetlerdir.⁴⁷⁸ Hudeybiye'de anlaşma maddelerinden dolayı Hz. Peygamber'e (sav) müracaat edip, haksızlığa uğratıldıklarını ifade edenlerin başında Hz. Ömer (ra) geliyordu. Hz. Peygamber (sav) bir taraftan müşriklerle anlaşmayı bitirmeye gayret ediyor, diğer yandan Ashâb'ı ikna edip durumu onlara izah ediyordu. En zor şartlarda bile Hz. Peygamber'e (sav) sadakatlerinden hiçbir an vazgeçmeyen Ashâb burada da aynı sadakat ve bağlılığı gösteriyordu.⁴⁷⁹

Hz. Peygamber (sav) Hudeybiye anlaşması esnasında yaşananlarla, Mekkelilerin gelip gitmeleriyle İslam'ın muhatap alınmasını sağlıyordu. Aracılık yapan kabile reislerinden Huzâa kabilesi ileri geleni Büdeyl b. Verka' Müslümanların haklı olduğuna şahit oluyor, Mekkelilere karşı Hz. Peygamber'i (as) savunuyordu. Hz. Peygamber Büdeyl vasıtası ile Kureşlilere kararlılığını bildiriyor; anlaşmaya yanaşmaz ve bir de bizi Kâbe'den men ederlerse onlarla savaşırız diyordu. Hatta Mekkeliler içinden bile biz yanlış mı yapıyoruz diye tereddüde düşenler vardı. Ehâbiş diye bilinen taşralı Mekkelilerin reisi Huleys b. Alkame Kureyşliler tarafından elçi olarak gönderilmişti. Huleys'in geldiğini gören Hz. Peygamber (sav) kurbanlık develerin ona doğru sürülmesini emretti. "Bu gelen, filan kişidir. Kendisi, kurbanlık develere saygı gösteren, ibadete ve Allah'ın emirlerini yerine getirmeye özenen bir kavimdendir" dedi. Huleys, Harem'de kurban edilmek üzere nişan vurulmuş, boyunlarına boğmukları takılmış, uzun müddet tutulmaktan, yünlerini yiyip tüketmiş, vadiye doğru akıp giden kurbanlık develere bakınca, gözleri yaşardı ve: "Sübhânallah! Bunların Beytullah'ı tavaf ve ziyaretten alıkonulmaları hiç de lâyük ve yerinde bir hareket değildir." dedi. Kureyşlilere döndüğünde: "Ey Kureyş cemaati! Ben O'nu (sav) Beytullah'tan alıkoymanın helâl olmadığı görüşündeyim." diyerek onlarla beraber hareket etmekten vazgeçti.⁴⁸⁰

---

⁴⁷⁷ *Kur'an-ı Kerim*, Fetih 48/18-19, "Şüphesiz Allah, ağaç altında sana biat ederlerken inananlardan hoşnut olmuştur. Gönüllerinde olanı bilmiş, onlara huzur, güven duygusu vermiş ve onlara yakın bir fetih ve elde edecekleri birçok ganimetler nasip etmiştir. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."

⁴⁷⁸ Karaman, vd, *age*, C. 5, s. 76.

⁴⁷⁹ Gadban, *age*, C. 2, s. 181-182.

⁴⁸⁰ Köksal, *age*, C. 3, s. 282-283.

Hiz. Peygamber (sav) sakin ve kararlı davranışını ile çölü ikna ediyordu. Develerin kurbanlık olarak işaretlenmesi, silah alınmaması, ihramlı olarak yola çıkılması ve diğer sağduyu tutumları insanların haklı olanı ayıt etmesini sağlamıştı. Bununla Ehâbiş'in Kureyş'ten ayrılmasını sağlamıştır. Anlaşma maddelerinin Mekkeliler lehine olmasına müsaade ederek Kureyşlilerin de ikna olmasını temin etmişti. Onların bir endişesi vardı: Eğer Müslümanlar Kâbe'ye gelir ve tavaf ederse, Arap kavmi bize ne der? Hiz. Peygamber (sav) onların bu endişesini de umreyi bir yıl ertelerek çözüyordu. Artık İslam cemaati muhatap alınmış imzalar koyulmuş taraflar sulh olmuştu. Yarımada'nın şahit olduğu bu durum çok yüksek seviyede bir ilerleme ve kazanımdı.⁴⁸¹ Hudeybiye'nin en önemli öğretilerinden biri de; zaten her şeyi göze alarak yola çıkmış olan Ashâb'ın bey'at etmesidir. Hiz. Peygamber (sav) Ashâb'ı bey'at ile güçlendiriyor ve çölde önemli taraftarlar kazanıyordu.

Hiz. Peygamber (sav) bu hadiseden hemen sonra sulh ortamının rahatlığını tebliğ adına değerlendiriyordu. Etrafa elçiler ve tebliğciler gönderip dini yayıyordu. Bütün gücüyle irşad, tebliğ ve eğitime yöneliyor. Her vesilede silaha sarılan bir millete anlaşmayı öğretiyor. Devlet olmanın yollarını diğer devletlerin yöneticileriyle yazışarak Müslümanlara gösteriyor. Hiz. Ömer'in (ra) karşı çıktığı anlaşma maddelerini de izah ederek onu sakinleştiriyor. Bir anlaşmayla Kureyşlileri tehlikesiz hale getiriyor. Yanlış yapanları yalnızlaştırmayı, kamuoyu ile yüz yüze getirmeyi bir metot olarak kullandığını burada görüyoruz. İnsanlar eğitilir ve bilgilendirilirse, yanlış yapanlar ve yapılanlar insanlığın tamamını karşısına alamaz. Kureyşliler adeta başlarını elleri arasına alıp düşünmek zorunda kalıyor.⁴⁸²

3.3. Helal Haram Hassasiyeti

İslam Peygamber'i Hiz. Muhammed (as) dinin hayat içinde yaşanma şeklini Ashâb'ına gösteriyor ve fiilen uyguluyordu. Ancak daha önce de ifade ettiğimiz gibi toplum alabildiğine insani hak ve değerlerden uzaklaşmış bulunuyordu. Vahiy her nazil oluşunda yeni mükellefiyetler getiriyor ve Hiz. Peygamber'e (as) bu yeni mesajların uygulanma ve tatbik sancısı çöküyordu. O (as) bi'setten önce bile cahiliyenin hiçbir pisliğine bulaşmamış,⁴⁸³ Allah'ın (cc) korumasında bulunmuştu. Putlar adına düzenlenen

---

⁴⁸¹ Gadban, *age*, C. 2, s. 156.

⁴⁸² Hamidullah, *age*, s. 222.

⁴⁸³ *Age*, s. 50,74.

ziyafetlere katılmamış, yemeklerini yememiştir.⁴⁸⁴ Ama hizmet götürdüğü toplum zamanın sıkıntılarına, kötü alışkanlıklarına maruz kalmıştı. Şan, şöhret ve kabile intisabı onlarda önemli idi. Çıkar uğruna adam öldürmek çok basitti. Dini hassasiyet, çıkar uğruna kendi putlarına tapma ve Kâbe'nin vazifelerini üslenmekten ibaretti.⁴⁸⁵ Bu denli yozlaşmış bir topluma dini anlatmak, alışkanlıklarını bıraktırmak ve yeni mesajın mükellefiyetlerini kabullendirmek zor olmaktaydı.

İşte bu şartlardaki bir topluma Hz. Peygamber (sav) İslam'ı tebliğ edecek ve onlardan; dini duyguları çok yüksek ve hassas, kul hakkı yemeyen sevgi atmosferinin eşsiz yıldızlarını yetiştirecektir. Başta Ehl-i Beyt olmak üzere bütün Ashâb, helal haram hususunda hassas bir toplum olarak Hz. Peygamber'in (sav) terbiyesinde yetişmiştir. Hz. Peygamber'in (sav) ev halkından başlayan bu hassasiyet bu gün bize ulaşan helal haram anlayışının kaynağıdır.

Ehl-i Beyt için sadaka/zekât mallarından istifadeyi Hz. Peygamber (sav) yasaklamıştır. Ve bunun tatbikindeki hassasiyeti bizzat kendisinin uyguladığını şu vaka münasebetiyle öğreniyoruz. Hz. Ebu Hureyre (ra) şöyle anlatıyor: “Hurma toplama mevsiminde Hz. Peygamber'e (as) hurmalar getirilirdi. Kimileri kendisi getirir kimileri gönderirdi. Bu hurmalar bir harman, bir tınas olurdu. Bir keresinde Hz. Hasan, Hz. Hüseyin (ra) bu hurmalarla oynarken çocuklardan birisi, (Hz. Hasan ra.) birden bu hurmalardan bir tanesini ağzına koydu. Hz. Peygamber (sav) çocuğa şöyle bir baktı. Zeki çocuk hemen ağzındaki hurmayı çıkardı. Sonra Hz. Peygamber (sav) : “Sen Muhammed Ehl-i Beyt'inin sadaka yemediklerini bilmez misin?” buyurdu.⁴⁸⁶ Hz. Peygamber'in (sav) Hz. Hasan'a bakmasıyla onun hurmayı ağzından çıkarması çok hızlı geliştiğine göre; bu hususta tembihli olduklarını, Hz. Peygamber'in (sav) hatırlatması ile hemen tekrar hatırladığını anlıyoruz. Demek Peygamber hanesinde daimi bir eğitim vardı. Bu hadisenin benzeri bir kere de Hz. Hüseyin (ra) ile ilgili olmuştur. O da rafta bulunan bir hurmayı

⁴⁸⁴ Şiblî, *age*, C. 1, s. 140.

⁴⁸⁵ Çağatay, *age*, s. 102-103.

⁴⁸⁶ Buhari, “Kitabu'z Zekât”, Bâb: 57/1485; Müslim, “Kitabu'z-Zekât”, 3/117.

حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ الْحَسَنِ الْأَسَدِيُّ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُؤْتِي بِالْتَمْرِ عِنْدَ صِرَامِ النَّخْلِ فَيَجِيءُ هَذَا بِتَمْرِهِ وَهَذَا مِنْ تَمْرِهِ حَتَّى يَصِيرَ عِنْدَهُ كَوْمًا مِنْ تَمْرٍ فَيَجْعَلُ الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يُلْعَبَانِ بِذَلِكَ التَّمْرِ فَأَخَذَ أَحَدُهُمَا تَمْرَةً فَجَعَلَهَا فِي فِيهِ فَنظَرَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْرَجَهَا مِنْ فِيهِ فَقَالَ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ آلَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَأْكُلُونَ الصَّدَقَةَ

öyle ağzına atıverince Hz. Peygamber (sav) tarafından ikaz edilmiştir. “At onu! Çünkü sadaka yemek bize helal değildir.” buyurmuştur.⁴⁸⁷

Hz. Peygamber’in (sav) bu husustaki dikkatini daha net anlayabildiğimiz bir hadiste Ebu Hureyre’den (ra) naklen şöyle buyurmaktadır. “Çok olur ki Ehl-i Beyt’imin yanına geldiğimde evimin şurasında, burasında ya da yatağımın üzerine düşmüş bir hurma bulurum. Alır yemek için ağzıma götürürüm. Sonra sadaka malı olmasından korkarak bırakırım.”⁴⁸⁸ Bu hadislerin benzerlerini “Tahrim’üz zekât ala Rasulullahi sallallahu aleyhi ve selem ve ala elihi” bablarında bulabiliriz.

Hz. Peygamber (sav) sadaka olanı yemeyip, hediye olanı yemesi hususundaki hassasiyetini Ehl-i Beyt’ine aynı şekliyle öğretmiş ve uygulamıştır. Bu uygulama ile bütün ümmetine, peygamberlik vazifesi olan irşad ve tebliğ karşılık kendisinin ve ehlinin hiçbir maddi karşılık ve mükâfat istemediğini öğretiyordu. O (sav) sadece Allah’ın (cc) emir buyurduğu üzere irşad ve tebliğine karşılık Allah ve Resülü’ne karşı samimi içten bir sevgi istiyordu.⁴⁸⁹ Hz. Peygamber (sav), ayrıca halktan gelen zekâtı bir kir olarak nitelemiş olup; ondan istifade etmeyi men ederek ev halkının ilerleyen zaman içinde irşad ve tebliğin bereketinden ileri gelen minnettarlıktan istifade etmesinin yolunu kapamıştır. Ev halkının geçiminde şüphelere mahal olmayacak şekilde asalaklığın yolunu kapamıştır.⁴⁹⁰

Hz. Peygamber’in (sav) bu uygulamasından ve hassasiyetinden şu neticelere ulaşabiliyoruz. *Birincisi*; bir yasağın ısrarla uygulanıp o yasağa karşı geçiş yolları bırakmayarak dini hayatın içinde uygulamanın önemi vurgulanmıştır. *İkincisi*; insanların saygı ve hürmetinin ücrete ve karşılığa dönüşmesinin önüne geçilmesi hedeflenmiştir. *Üçüncüsü*; eğitime küçük yaşta başlanması gerektiği, en yakından başlamanın önemli olduğu uygulanarak gösterilmiştir.

⁴⁸⁷ Açikel, *age*, s. 286.

⁴⁸⁸ Müslim, “Kitabu’z-Zekât”, 162 (1070)

حَدَّثَنِي هَارُونَ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي عَمْرُو أَنَّ أَبَا يُونُسَ مَوْلَى أَبِي هُرَيْرَةَ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ
عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ إِنِّي لَأَنْقَلِبُ إِلَى أَهْلِي فَأَجِدُ التَّمْرَةَ سَافِطَةً عَلَى فِرَاشِي ثُمَّ أَرْفَعُهَا لِأَكْلِهَا ثُمَّ أَحْشَى أَنْ تَكُونَ صَدَقَةً فَأَلْقِيهَا

⁴⁸⁹ *Kur’an-ı Kerim*, Şûrâ 42/23, “ İşte bu, Allah’ın, inanıp salih ameller işleyen kullarına müjdelediği şeydir. De ki: “Ben buna (yaptığım tebliğ görevine) karşılık sizden, akrabalıktan doğan sevgiden başka bir ücret istemiyorum.” Kim güzel bir iş yaparsa, onun iyiliğini artırırız. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, şükürün karşılığını verendir.”

⁴⁹⁰ Zebîdî, *age*, C. 5, s. 296.

3.3.1. Helal-Haram Sınırları ve Uyarı

Peygamberliğin Medine yıllarında hükümler açısından daha yoğun bir dönem olduğunu müşahade ederiz. İslam devletinin tesis edilme dönemi olan bu zaman diliminde, hukuka dair mevzular, insan hakları, kul hakkı, devlet ve insan ilişkileri hususunda hükümler vs. tatbik edilip hayattaki yerini almıştır.⁴⁹¹ Medine vesikası olarak adlandırılan bu Anayasa'ya göre, toplumu oluşturan insanların; din, devlet, sosyal hayat, askeri ve mali durumlar vd. esasa bağlanmaktadır.

Hz. Peygamber'in (sav) hayatındaki tek görevi, İslam'ın tebliği ve daha ilk günden itibaren insanların eğitim-öğretimi, tevhit inancını yayma ve güzel ahlaka sahip olma ilkesine dayanmaktadır.⁴⁹² Bu hedefler doğrultusunda hayatı şekillendirirken kulların Allah'a (cc) karşı vazifelerini hatırlatıyor, insanın vazifelerini aksatması ya da terk etmesi halinde mesuliyetlerini ve getirdiği sonuçları hatırlatarak mükâfat veya cezayı haber veriyordu. Sosyal hayatın inşası kolay olmuyordu, her kültürden insanların değişik dinlere mensup farklı işlerle uğraştığı bir toplum vardı. Medineliler çok yakın bir süre önce büyük bir çatışmadan çıkmıştı. Akabe bi'atları ile İslam'la tanıştılar ve çok hızlı bir kabullenmeyle cevap verdiler.⁴⁹³

Hz. Peygamber'in (sav) dini tebliğ ve irşad esnasında insanlara değişik eğitim metotları ile öğrettiğini görürüz. Numan b. Beşir'in (ra) rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: “Şurası muhakkak ki, haramlar apaçık bellidir, helaller de apaçık bellidir. Bu ikisi arasında (haram veya helal olduğu) şüpheli olanlar vardır. İnsanlardan çoğu bunları bilmez. Bu durumda, kim şüpheli şeylerden kaçınırsa, dinini de ırzını da tebrîe etmiş olur. Kim de şüpheli şeylere düşerse harama düşmüş olur, tıpkı koruluğun etrafında sürüsünü otlatan çoban gibi ki her an koruluğa düşebilecek durumdadır. Haberiniz olsun, her melikin bir koruluğu vardır, Allah'ın koruluğu da haramlarıdır. Haberiniz olsun, cesette bir et parçası var ki eğer o sağlıklı olursa cesedin tamamı sağlıklı olur, eğer o bozulursa cesedin tamamı bozulur. Haberiniz olsun bu et parçası kalptir.”⁴⁹⁴

Hadisin farklı yönlerden bakılarak analizi yapıldığında:

⁴⁹¹ Hamidullah, *age*, s. 167-169.

⁴⁹² *Age*, s. 166.

⁴⁹³ *Age*, s. 137-138.

⁴⁹⁴ Buhari, “Kitabu'l İman”, Bâb: 39 (52), “Kitabu'l Büyü””, Bâb: 2 (2051); Müslim, “Kitabu'l Müsakat” 107 (1599); Ebu Davud, “Kitabu'l Buyu””, Bâb: 3 (3329-3330)

- Haram ve helal olanının ayırt edildiğini,
- Haram ve helalden ayrı şüpheli şeylerin de olduğunu,
- Şüpheli şeylerden uzak durulmasına, aksi durumda harama yaklaşmış olacağına,
- Allah'ın (cc) haramlarına (yasaklarına) riayet/uymak gerektiğine,
- Haram-helal dikkatsizliğinin kalbi etkilemesi ile kişinin dinini, inancını ve hassasiyetlerini yitireceği⁴⁹⁵ gibi sonuçlara ulaşmaktayız.

Hadisin hüküm kısmına bu kadar temas ettikten sonra, konumuzu daha yakından ilgilendiren eğitim metodu açısından incelediğimizde orijinal sonuçlara ulaşırız. Tebliğ edilen mesajın içeriği, muhatapların üst seviyede dikkatlerini mesele üzerinde yoğunlaştırarak ifade edilmiştir. Muhatap kitlenin anlamasını kolaylaştırmak ve hızlandırmak için kendi hayatlarının içinden bir benzetme kullanılmıştır. Koyunlar, koruluk ve çoban; hemen arkasından hakikat beyan edilerek ilk anda bilginin kavramasını temin etmek için Allah'ın (cc) koyduğu kurallar hatırlatılmıştır. Kalp sıhhatinin Allah'ın (cc) emir ve yasaklarına uymakla irtibatı kurularak, vurucu bir edatla⁴⁹⁶ kalbin önemine işaret edilmiştir. Diğer bir hadiste ise haramdan uzak durulması daha anlaşılır bir şekilde gerekçeleri ile ifade edilmiştir.

Hiz. Ebu Hureyre (ra) anlatıyor: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün) şöyle hitap ettiler: ‘Ey insanlar! Allah Teâlâ hazretleri tayyibtir, tayyibten başka bir şey kabul etmez.’ Allah'ın mü'minlere emrettiği şeyler, peygambere emretmiş olduklarının aynısıdır. Nitekim Allah Teâlâ hazretleri (peygamberlere): ‘Ey peygamberler, temiz olanlardan yiyin ve sâlih amel işleyin’ (Mü'minûn 51) emretmiş, mü'minlere de: ‘Ey iman edenler, size rızık olarak verdiklerimizin temizlerinden yiyin’ (Bakara 172) diye emirde bulunmuştur. Sonra seferi uzatıp, saç başı dağınık, toz-toprak içinde kalan ve elini semaya kaldırıp: ‘Ey Rabbim, ey Rabbim’ diye dua eden bir yolcuyla zikredip, dedi ki: ‘Bu yolcunun yediği haram, içtiği haram, giydiği haramdır ve (netice itibariyle) haramla beslenmektedir. Peki, böyle bir kimsenin duasına nasıl icâbet edilir?’⁴⁹⁷ buyurdular.”

⁴⁹⁵ Canan, *Kütübü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, C. 14 s. 494.

⁴⁹⁶ الا وهي القلب “Dikkat edin o kalptir”

⁴⁹⁷ Müslim, “Kitabu’z-Zekât”, 65 (1015); Tirmizi, “Kitabu’t Tefsir”, Bakara, Bâb: 3 (2989)

İnsan aklının en iyi anlayabileceği can alıcı misaller verilmektedir. Gece gündüz koşup yorulmuş, seferlere çıkmış, meşakkatlere katlanmış bir kul; duası kabul olmayacak. Neden? Helal ve harama dikkat etmediği için. Allah (cc) kullarının iyiliğini istiyor. Onların boş yere işler görüp, ibadetler yapıp sonra eli boş geri dönmelerine razı olmuyor. Temiz işler, temiz ibadetler yapmak gerekiyor ve bunların kabul edilmesi, temiz yemek, temiz giymek ve helale harama dikkat etmekle mümkündür. Bu hadiste verilen örneklerle dikkat edilirse Peygamberlerden (as) verilmektedir. Peygamberler rehberlik ve tebliğ vazifesini yerine getirmektedirler. En çok önde olanların helal ve harama dikkat etmesi gerektiğine işaret edilmektedir. Bu açıdan bakıldığında eğitimcinin anlattıklarını yaşayan olması⁴⁹⁸ hakikatine ulaşmaktayız. Bunu güçlendiren diğer bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: “(Beni Âdem'den) hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir taamı asla yememiştir. Allah'ın peygamberi Dâvud aleyhisselâm elinin emeğini yedi.”⁴⁹⁹ Ayrıca Hz. Peygamber (as); “Hz. Davud zırhçı, Hz. Âdem çiftçi, Hz. Nuh marangoz, Hz. İdris terzi, Hz. Mûsa (as) çobandı.”⁵⁰⁰ buyurmuştur.

Helal ve haram eğitimi sadece rızıkla, dünya geçimliğiyle sınırlı değil, bütün hayatı kapsayan ve dikkat gerektiren bir hassasiyettir. Hz. Peygamber (sav) insanları daha geniş manada uyarmak ve ikaz edip uyanık olmalarını temin maksadıyla, Hz. Ebu Hureyre'den (ra) naklen şöyle buyurmaktadır: حُجِبَتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ وَحُجِبَتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ “Ateş (Cehennem) şehvetle, nefsin hoşuna giden şeylerle, Cennet ise zorluklarla çevrelenmiştir.”⁵⁰¹ Kulun gayret ve çabasını değerlendirmeye alan bu hadiste; Cennet'e gitmek için bir gayret gerekiyorsa ki öyle olduğunu anlıyoruz. Oraya zorlukların aşılması ile ancak ulaşılabilmesi, hiç bir gayret gösterilmeden kazanılamayacağı anlaşılmaktadır. Cehennem'in de yolunda bazı engellerin, sürükleyici sebeplerin olduğunu öğreniyoruz. Oraya rastgele düşülmediğini aksine Cehennem'e gitmek için de bazı gayretlerin gösterilmesi gerektiğini anlıyoruz. Bu ve diğer hadislerdeki tebliğ ve eğitim yönünü ele alacak olursak. Hz. Peygamber'in (sav) temsillerle insanları ikna ederek, anlamalarını temin ettiğini müşahede ederiz.

⁴⁹⁸ Muhammet Şevki Aydın, *Açık Toplumda Din Eğitimi*, Nobel Akademik Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara 2011, s. XII, 20.

⁴⁹⁹ Buhari, “Kitabu'l Buyu' ”, Bâb:15.

⁵⁰⁰ Canan, *Kütübü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, C. 14, s. 498.

⁵⁰¹ Buhari, “Kitabu'r Rikak”, Bâb: 28 (6487)

3.4. Kolaylaştırın ve Müjdeleyin, Zorlaştırıp Kaçırmayın

Başta, tebliğ ve eğitimin aynı alanda cereyan ettiği dikkatimizi çekiyor. Zira hem tebliğ hem eğitim aynı anda ve titizlikle uygulanmaktadır. Hz. Peygamber (sav) aynı anda hem tebliğ ve irşat hem de eğitim faaliyeti yürütmektedir.⁵⁰² Dikkat edilirse bu faaliyetler esnasında çoğunlukla, hitap edilen/hedef alınan bir muhatap yoktur. Muhatap Ashâb-ı Kiram'ın şahsında bütün ümmettir. Sadece kendine hitap edildiği için üzülüp, kırılacak şekilde şahıslar söz konusu değildir. En dikkat çekici tarafı da, bahsedilen ve uzak durulması istenen fiiller birinci sırada olmayıp; sonuçlarına işaret edilerek uyarıda bulunulduğunu müşahade ediyoruz. Hz. Peygamber'in (sav) eğitim sisteminde, korkutmadan ziyade iyi ve karlı tarafını göstererek insanların dine gönül vermelerini teşvik etme vardır. Zira Hz. Peygamber (sav) Ashâb'ından bir kişiyi bir görevle bir yere gönderdiği zaman; ona “ Müjdeleyin, nefret ettirmeyin; kolaylaştırın zorlaştırmayın.”⁵⁰³ diye tembihte bulunurdu. Tebliğ ve irşad adına farklı beldelere gönderilen öğretmenlerin bu nasihatle gönderilmesi gösteriyor ki Hz. Peygamber (sav), kendi sünnetini ümmetin de devam ettirmesini istiyor. İstiyor çünkü bütün insanlığa ulaşmanın yolu yumuşak huylu ve affedici, merhametli olmaktan geçer.

Bu hadisin, görevli olarak gönderilenlere hitaben bir tembih olması ve yine Hz. Peygamber'in (sav) Hz. Ebu Musa'ya, Hz. Muaz'a, Hz. Ebu Bürde'ye öğretmen olarak çeşitli yerlere vazifelendirdiğinde onlara; “Geçimli olun; ihtilafı, geçimsiz olmayın.”⁵⁰⁴ demesi meselenin önemini ortaya koymaktadır. İslam'la yeni tanışmış olanlar, ergenliğine henüz ermiş çocuklar, tevbe edip af dileyenler ve ibadetle yeni tanışanlara karşı tedrici/kademeli olarak vazifelerini öğretmek, müsamahakâr davranmak; onlardaki dine ve ibadete karşı aşk ve sevgiyi artıracak güzelleştirecektir.⁵⁰⁵ O gün nasıl yeni Müslüman olanlar için bu usuller geçerli ve gerekli idiye, bugün de aynı şekilde geçerli ve lüzumludur. Her insan iltifattan, ödüllendirilmekten haz duyar. Eğitimi önce mükâfat ve takdirle muamele ederse sonra yapacağı uyarı ve ikazlar bireyde rahatsızlık oluşturmaz.

Hz. Peygamber (as) bu muamelesiyle önce öğretmenleri eğitmiştir. Sonra da onları müşfik birer eğitici ve tebliğci olarak insanların eğitiminde vazifelendirmiştir.

---

⁵⁰² Aydın, *age*, s. 20-21.

⁵⁰³ Ebu Davud, “Kitabu'l Edeb”, Bâb: 20; Müslim, “Kitabu'l Cihad”, 6 (1732)

⁵⁰⁴ Müslim, “Kitabu'l Cihad”, 7 (1733)

⁵⁰⁵ Canan, *Kütübü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, C. 5, s. 94.

Toplum hayatını çok yakından ilgilendiren şefkat, merhamet, müsamahakârlık gibi insanları etraflarında toplayacak prensipleri öğretmiştir. İnsan karakterinin istenen seviyede güzelleşmesi için iradenin yeterli bir süre devrede olmasını temin edecek olan bu yaklaşım tarzı, Hz. Peygamber'in (sav) başlı başına bir eğitim modeliydi. Hz. Peygamber (sav) günümüzde eğitimi tarif ettiğimiz haliyle uygulamıştır.⁵⁰⁶ Kur'an'da zaten en zor günlerinden birinde bile O'na (as) sabrı tavsiye ederek, affi tercih etmesini öğütlemiştir.⁵⁰⁷ Hz. Peygamber (sav) Uhud savaşında yerlerini terk ederek kısmen de olsa yenilginin sebebi olarak görülen nöbetçi okçulara karşı af ile muamele etmiştir.⁵⁰⁸ Zaten Allah da (cc) bundan dolayı kullarını affettiğini beyan etmiştir.⁵⁰⁹

4. BİLİM MECLİSLERİ VE BİLİME TEŞVİK

4.1. İslam'dan Önce Yazı

Arap Yarımadası, İslam'la tanışmadan önce eğitim öğretim açısından ileri bir seviyede değildi. Okuma yazmayı belirli ailelerden az kişi biliyordu. Mekke'de 17 kişi, Medine'de 10-13 arası kişinin okuma yazma bildiği kaydediliyor. Öyle ki Hz. Peygamber'in (sav) çevreye gönderdiği mektupları okuyacak kimse bulunamıyordu. Bununla beraber okuma yazma bilenler az da olsa vardı ve gerekli olan işler görülüyordu. Anlaşmalar, muallakat-ı seb'a adı verilen şiir yarışmaları yapılıyordu.⁵¹⁰ O zaman yazılıdan daha çok sözlü bir kültür aktarımı vardı. Hitabet şiirden hemen sonra gelir, hatipler şairlerin arkasında yer alırlardı. Dini metinler İbranice, Süryanice ve Arapça olarak bulunur, vesika ve kitabeler Arapça yazılır, mühürler de Arapça olarak kazınırdı.⁵¹¹ Tarihinde birçok medeniyet ve kültüre tanıklık etmiş olan Arap Yarımadası çeşitli savaşlarla yönetimi de değişik millet ve medeniyetlere geçmiş hareketli bir tarihe sahiptir. Dolayısıyla farklı kültür ve medeniyetlerle tanışmanın, ticaretin ve seyahatin getirdiği bir kültür zenginliği de mevcuttu. Arap medeniyeti İslam'la tanıştıktan sonra Ortaçağ'da batının eğiticisi olmuştur.⁵¹²

⁵⁰⁶ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem Akademi, 4. Baskı, Ankara 2010, s. 19.

⁵⁰⁷ *Kur'an-ı Kerim*, Âl-i İmrân 3/159, "Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet. Onlar için Allah'tan bağışlama dile. İş konusunda onlarla müşavere et. Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah'a tevekkül et, (ona dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever."

⁵⁰⁸ Karaman, vd, *age*, C. 1, s. 700.

⁵⁰⁹ *Kur'an-ı Kerim*, Âl-i İmrân 3/152.

⁵¹⁰ İbrahim Canan, *Peygamberimizin (sav) Okuma Yazma Seferberliği*, Yeni Akademi Yayınları, 2.Baskı, İstanbul 2005, s. 23.

⁵¹¹ Sariçam, *agm*, Özel Sayı, s. 22.

⁵¹² *Meydan Larousse*, "Arap", Sabah Gazetesi Yayınları, İstanbul 1992, C. 2, s. 62.

4.2. Kur'an-ı Kerim'in Bilime Verdiği Değer

İslam dini başta Kur'an ve Sünnet'in öğretileri ile şekillenmektedir. Hz. Peygamber (as) bilim, eğitim ve terbiye alanında Kur'an'ın esasları ile muamele yapmıştır. Ashâb-ı Kiram'a ne öğrettiyse, ümmetine neyi emredip, yasakladıysa hepsi vahyin yönlendirmesidir. Allah (cc) bütün peygamberleri kullarına bir öğretmen, bir terbiyecisi ve eğitimci olarak göndermiştir. Peygamberlerin (as) vazifeleri ve yaptıkları iş açısından bakıldığında bunu anlamak mümkündür. Allah'ın (cc) seçtiği⁵¹³ kullar olmaları gereği; nübüvvet vazifeleri de hayırlı ve yararlı işler yapmaktır. Kendileri ile bilgiye ulaşılan çok önemli haberler getiren seçkinlerdir.⁵¹⁴

Kur'an'da bilim ve bilimle ilgili, kalem, kâğıt, kitap, sahife, yazmak ve okumak gibi terimler geçmektedir ve bunların geçtiği yerlerin sayısı da tespit edilmiştir. "Kalem" bir surenin ismi olmuştur. Kur'an'ın ilk ayeti "oku" diye başlamıştır. Kitaba, sahife, kaleme, hokkaya kalem/yemin edilmiştir.⁵¹⁵

Allah (cc) Kur'an'da "(Ey Muhammed) De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Ancak akıl sahipleri öğüt alırlar"⁵¹⁶ buyurmaktadır. Ayet-i kerimede bilmek mutlak bir üstünlük olarak belirtilmiştir. Neyi bilmek, kimin bileceği gibi kayıt yoktur. Sadece bilginin ve bilenün üstün olacağını, cahilliğin muteber olmadığını anlamaktayız. Hâlbuki İslam ırk, renk, dil, nesep, servet vs. ile üstünlük olmadığını beyan eder. Kur'an'a göre insanlığın eşitliği esastır. Allah katında olmak kaydıyla "takva"da üstünlük vardır.⁵¹⁷ Yani Allah (cc) takva üstünlüğünü kendi değerlendirmesinde gizli tutarak, insanların diğer bütün ortamlarda eşit ve denk olduklarını beyan etmiş; bilenlerle bilmeyenlerin bir olmayacağını açıkça ilan etmiştir.⁵¹⁸ Ayrıca diğer bir ayette de şöyle buy-

---

⁵¹³ *Kur'an-ı Kerim*, Hac 22/75, "Allah, meleklerden de resüller seçer, insanlardan da. Şüphesiz Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir."

⁵¹⁴ Musa Bilgiz, "Kur'an'da Nübüvvet (Peygamberlik)", *Diyanet İlmî Dergi*, Ankara 2013, C. 49, S. 1, s. 25.

⁵¹⁵ Canan, *Peygamberimizin (sav) Okuma Yazma Seferberliği*, s. 28-30.

⁵¹⁶ *Kur'an-ı Kerim*, Zümer 39/9.

⁵¹⁷ *Kur'an-ı Kerim*, Hucurât 49/13, "Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır."

⁵¹⁸ Canan, *Peygamberimizin (sav) Okuma Yazma Seferberliği*, s. 33.

rulmaktadır; “Allah, hikmeti⁵¹⁹ dilediğine verir. Kime hikmet verilmişse, şüphesiz ona çokça hayır verilmiş demektir. Bunu ancak akıl sahipleri anlar.”⁵²⁰

Takva ile bilimi bir arada bulduğumuz, bilimin Allah’a (cc) yaklaştıran bir vasıta bir yol olduğunu şu ayetten anlamaktayız: “Allah’a karşı ancak; kulları içinden âlim olanlar derin saygı duyarlar. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır.”⁵²¹ Bir şey hakkında saygı onun şanına olan bilgi ve bilginin derecesine uygun olur. Allah’a dair ilmi ne kadar ise O’ndan (cc) korku ve hürmeti de o derecede olur. Bir kulun Allah’a (cc) dair ilminin seviyesinde saygısı ve korkusu olur.⁵²² Hz. Peygamber (sav) bu ayeti açıklar mahiyette “Allah’ı en çok bileniniz ve en çok takva sahibi olanınız benim.”⁵²³ buyurmaktadır. Bilmek ve bildiği ile amel etmek kulun Allah (cc) katındaki derecesini göstermektedir. Yukarıda bahsi geçen hadis; Ashâb’ın çok ibadet etmek isteyerek, “Ya Rasûlallah sen bizim gibi değilsin, Allah (cc) senin geçmiş gelecek günahlarına fırsat vermemiştir.” demeleri üzerine ifade edilmiştir.

Bilimin istenmesi, artırılmasının talep edilmesi Allah (cc) tarafından Hz. Peygamber’e (sav) emredilmektedir. “(Ey Muhammed) De ki: Rabbim ilmimi artır.”⁵²⁴ Buyurarak bilgi isteği bir dua olarak müminlere öğretilmektedir. Dualarda ilimden başka bir şeyin artırılması için Hz. Peygamber’e (sav) verilmiş bir emir yoktur.⁵²⁵ Bilginin bitirilemeyeceğini, sürekli daha iyi ve çok bilmek gerektiğini, daha çok ve iyi bilen olabileceğini Kur’an bize haber vermektedir. “Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır.”⁵²⁶ Kimse bildikleri ile en son bilgiye sahip olduğunu düşünerek gaflete düşmemeli, araştırıp yükselmeye gayretle yeni gelişmeleri takip etmelidir. Diğer bir ayette Allah (cc): “Allah içinizden inananların ve kendilerine ilim verilenlerin derecelerini yükseltsin. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.”⁵²⁷ buyurmaktadır. Allah (cc) bilen ve bilgi yolunda daima gayret içinde olan kullarını yükseltecek, onlara dünyada ve ahrette yüksek dereceler verecektir. Hz. Peygamber (sav) bilim adamının derecesini şu ifadeleriyle beyan etmişlerdir.

⁵¹⁹ Hikmet, neyin doğru neyin yanlış olduğunu anlamaya yarayan derin ve yararlı bilgi demektir. Hz. Peygamber, yararlı bilgi istemeyi tavsiye etmiş, bizzat kendisi de Allah’tan bu dilekte bulunmuştur.

⁵²⁰ *Kur’an-ı Kerim*, Bakara 2/269.

⁵²¹ *Kur’an-ı Kerim*, Fâtır 35/28.

⁵²² Yazır, *age*, C. 6, s. 3991.

⁵²³ Buhari, “Kitabu’l İman”, Bâb: 3 (20)

⁵²⁴ *Kur’an-ı Kerim*, Tâhâ 20/114.

⁵²⁵ Canan, *Peygamberimizin (sav) Okuma Yazma Seferberliği*, s. 36.

⁵²⁶ *Kur’an-ı Kerim*, Yûsuf 12/76.

⁵²⁷ *Kur’an-ı Kerim*, Mucâdele 58/11.

إِنَّ أَتْقَاكُمْ وَأَعْلَمَكُمْ بِاللَّهِ أَنَا

فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ عَلَى سَائِرِ الْكَوَاكِبِ “Âlimin abide karşı üstünlüğü, ayın diğer yıldızlara karşı üstünlüğü gibidir.”⁵²⁸ Hadiste ayrıca; “Bilim yolunu tutana Allah (cc) Cennet’e giden yolu tutturur. Melekler ona kanatlarını indirir, göklerde ve yerde bulunanlar ve hatta sudaki balıklar onun için istiğfar eder. Âlimler peygamberlerin varisleridir. Peygamberler miras olarak dinar ve dirhem bırakmamışlar; miras olarak yalnız ilim bırakmışlardır. Kim bilimi alırsa bol pay almış olur.” ifadeleri kullanılmıştır.

4.3. Hz. Peygamber’in (sav) Bilimi Teşviki ve Bilim Meclisleri

Bilim meclisleri hemen her ortamda oluşturulabiliyordu. Çok özel şartlar oluşturmak gerekmiyor, fırsat ve imkân bulunan her hal ve mekân öğrenme ve öğretme adına değerlendiriliyordu. Hz. Peygamber (as) her Müslüman’a adeta bir vazife verirdesine buyuruyor ki: **الْكَلِمَةُ الْحَكِيمَةُ ضَالَّةُ الْمُؤْمِنِ فَحَيْثُ وَجَدَهَا فَهُوَ أَحَقُّ بِهَا** “Hikmetli söz mü’minin yitiği/kaybettiğidir. Onu nerede bulursa, hemen almaya en haklıdır.”⁵²⁹ Hikmetli söz, hatadan, kargaşadan, fesattan korunmuş. İçinde dakîk hakikatler bulunan, temeli nakil ve akıla dayalı sağlam söz⁵³⁰ diye tarif edilmiştir. Bu yitiğin alınması tavsiyesi şu sebeplere dayalı olabilir.

1-Nerede bulursa almaya en haklıdır ifadesinden: Kimde ve nerede bulunduğu bakmaksızın değerine bakarak onu alıp değerlendirmelidir.

2-Bulduğu bu hikmetin hakkını amel ederek vermelidir.

Hz. Peygamber’in (sav) meclislerinde nasıl öğretim olduğuna dair şu olay bize ışık tutmaktadır.

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ أَنَّ أَبَا مُرَّةَ مَوْلَى عَقِيلِ بْنِ أَبِي طَالِبٍ أَخْبَرَهُ عَنْ أَبِي وَقِيدٍ اللَّيْثِيِّ

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَمَا هُوَ جَالِسٌ فِي الْمَسْجِدِ وَالنَّاسُ مَعَهُ إِذْ أَقْبَلَ ثَلَاثَةٌ نَفَرٍ فَأَقْبَلَ اثْنَانِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَذَهَبَ وَاحِدٌ قَالَ فَوَقَفَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَّا أَحَدُهُمَا فَرَأَى

⁵²⁸ Tirmizi, “Kitabu’l İlim”, Bâb: 19 (2682)

⁵²⁹ Tirmizi, “Kitabu’l İlim”, Bâb: 19 (2687)

⁵³⁰ Canan, *Kütübü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, C. 11, s. 497.

فُرْجَةً فِي الْحَلْقَةِ فَجَلَسَ فِيهَا وَأَمَّا الْآخِرُ فَجَلَسَ خَلْفَهُمْ وَأَمَّا الثَّالِثُ فَادْبَرَ ذَاهِبًا فَلَمَّا فَرَغَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَلَا أُخْبِرُكُمْ عَنِ النَّفْرِ الثَّلَاثَةِ أَمَّا أَحَدُهُمْ فَأَوَى إِلَى اللَّهِ فَأَوَاهُ اللَّهُ وَأَمَّا الْآخِرُ فَاسْتَحْيَا فَاسْتَحْيَا اللَّهُ مِنْهُ وَأَمَّا الْآخِرُ فَأَعْرَضَ فَأَعْرَضَ اللَّهُ عَنْهُ

Ebu Vakıd-ı Leysi (ra)'dan:

Şöyle demiştir: Bir gün Rasûlallah (sav) huzurunda Ashâb'ı olduğu halde mes-cidde otururken karşıdan üç kişi geldi. İkiisi Nebiyy-i Ekrem'e (sav) doğru yöneldi, birisi de gitti. Râvi der ki: Bu ikisi huzur-u Risalet penahi'de durdu. Ve biri halkada bir aralık bulup oraya ilişti. Diğerisi ise sıkıntı vermemek için arkada oturdu. Üçüncüsü ise sıvışıp gitti. Efendimiz sözünü tamamlayınca buyurdu ki: “İsterseniz bu üç kişinin hali-ni size haber vereyim. İçlerinden biri Allah'a sığındı, Allah'da (cc) onu barındırdı. Di-ğeri (sıkıntı vermemek için) utandı Allah'da (cc) ondan hayâ etti. Öteki ise (bu meclisten) yüz çevirdi, Allah'da (cc) ondan yüz çevirdi.”⁵³¹

Bu hadisten eğitim ve ilim nazarıyla neler tespit edebiliriz:

a-Hz. Peygamber'in (as) ilim meclisleri olduğu ve bu meclislerde Ashâb'ını bilgilendir-diğini öğrenmekteyiz.

b-Bu meclislere katılmanın serbest olduğu fakat bir disiplini olduğu, sıvışan kişi ihtima-len bu disiplinden dolayı uzaklaşmış olabilir. Münafık olma ihtimali de vardır.⁵³²

c-Dersin gelişi güzel kesilmeyip fasılasının olduğu çünkü sohbetin bir kısmından sonra üç kişinin hali ile ilgili bilgi verilmek üzere konu değişiyor.

d-İlme teşvik ediliyor. Zorunluluk uygulanmadığı anlaşılıyor. Katılanların methedildiği bu meclis bilim ya da zikir meclisi olabilir.

e-Haya duygusu vurgulanıyor. Başkalarını rahatsız etmemenin Allah'ın (cc) hoşlandığı bir tavır olduğu anlaşılıyor.

f-Bilim ya da zikir meclislerinden uzaklaşmanın Allah'ın (cc) hoşlanmadığı bir hal ol-duğu nazara verilip, bilim meclislerine teşvik yapılıyor.

⁵³¹ Buhari, “Kitabu'l İlim”, Bâb: 8 (66)

⁵³² Zebîdî, *age*, C. 1, s. 74.

g-Bu meclise gelen kişilerin isimlerinin yad edilmemesi ayrı bir incelik olarak göze çarpıyor.

h-Yerinde eğitim uygulanıyor. Muhataplar huzurda iken değerlendirme yapılıyor.

Bilim meclislerinin ve öğretimin adabı vardı. İnsanların anlayacağı dilden konuşmayı tenbih eden Hz. Ali (ks) şu tavsiyede bulunmaktadır: “İnsanlara anlayacakları şeyleri anlatın. Allah ve Resülü’nün tekzip edilmelerini ister misiniz?”⁵³³ Burada insanlara seviyeleri ölçüsünde hitap edilmesi tavsiye ediliyor. Anlayamayacakları bir takım ifadelerle zihinlerin bulandırılmasının onlara fayda değil zarar vereceği beyan ediliyor. Bunu farklı bir açıdan Abdullah b. Mes’ud (ra) şöyle tenbih ederek öğretici olanları uyarılmaktadır: “Sen bir cemaate akıllarının almayacağı bir şey söylersen mutlaka bu, bir kısmına fitne olur.”⁵³⁴

İnsanlara öğrenmek istedikleri kadar öğretme gerektiğini, istemeyene zorlayarak bir şey belletilemeyeceğini ifade ederek İbni Abbas (ra) şu şekilde açıklamada bulunmaktadır. “İnsanlara haftada bir kere hadis anlat. Buna uymazsan iki kere olsun. Daha çok yapmak istersen üç olsun. Sakın halkı şu Kur'an'dan usandırma! Halk kendi meselelerini konuşurken, senin onlara gelip, sözlerini keserek, bir şeyler anlatıp onları bıktırdığını görmeyeceğim. Onlar konuşurken sus ve dinle. Onlar sana gelip: “Konuş!” diye talepte bulununca, istiyorlar demektir, o zaman konuşursun. Dua’da seci meselesine dikkat et ve ondan kaçın. Zira ben, Resulullah aleyhissalâtu vesselâm ve Ashâb-ı Kiram’ın devrinde yaşadım, bunu yapmıyorlardı.”⁵³⁵

Bu hadislerden anladığımız kadarıyla:

-Eğitimcinin eğitimi yapılmaktadır.

-İnsanlara istemedikleri halde talimde bulunulmamalı.

-Topluluğun sohbetini keserek onlara bilim öğretilmemeli. Uygun zaman gözetilmeli. Böyle davranmak onları öğrenmeye daha elverişli hale getirir.

-Dersin sıklığını muhataplara göre ayarlamalı ve üst seviyesini aşmamalı.⁵³⁶

⁵³³ Buhari, “Kitabu’l İlim”, Bâb: 49.

⁵³⁴ Canan, *Kütübü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, C. 11, s. 507.

⁵³⁵ Buhari, “Kitabu’d Da’avât”, Bâb: 20.

⁵³⁶ Canan, *Kütübü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, C. 11, s. 507.

Hız. Peygamber (sav) bilginin gizli kalmamasını, irşad ve tebliğın devam etmesini emretmiştir. Eğer bir bilgi öğretilip insanlar aydınlatılmazsa sahibi için tehlikeli olacaktır. Ebu Hureyre'den (ra) şöyle nakledilmektedir: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: “Kim, bir bilimden sorulur, o da bunu ketmedip söylemezse (Kıyamet günü) ateşten bir gem ile gemlenir.”⁵³⁷ Bilim insanların sorumluluğunu ifade etmede önemli bir uyarıdır. Zira Hız. Peygamber (sav) çok ender insanları azap ile korkutmasına karşılık bu meselede net bir uyarıda bulunmuştur. Çünkü diğer bir hadislerinde ilmin kaldırılmasından bahsederek şöyle buyurmuşlardır: “Allah bilimi (verdikten sonra), insanların (kalbinden) zorla söküp almaz. Fakat bilimi, âlimleri kabzetmek suretiyle alır. Ulema kabzedilir, öyle ki, tek bir âlim kalmaz. Halk da cahilleri kendine reis yapar. Bunlara meseleler sorulur, onlar da bilgiye dayanmaksızın (kendi reyleriyle) fetva verirler, böylece hem kendilerini hem de başkalarını dalâlete atarlar.”⁵³⁸

Bilginin kaldırılması bilim insanların ölüp yerine yenilerin yetiştirilememesi olmalıdır. Bunun önüne geçmek için öğrenciler yetiştirmek, imkânlar hazırlamak ve mutlaka bir katkıda bulunarak cahillerin işe vaziyet etmesine fırsat vermemek gerekir. Aksi takdirde hadiste ifade edilen acı son gelip bizi bulacaktır.

Hız. Peygamber (sav) bilginin ve tebliğın yani öğretim işinin ne kadar önemli olduğunu; Hayber fethi sırasında Hız. Ali'ye (ks) söylediği şu sözüdür: “Vallahi, senin elinle bir tek kişiye hidayet verilmesi, senin için kıymetli develerden müteşekkil sürülerden daha hayırlıdır.”⁵³⁹ Hayber fethi günü sancağı taşıyan ve fetihde çok önemli vazifeler gören Hız. Ali'ye (ra); bundan daha önemlisi irşad ve tebliğdir manasına gelebilecek bu hitap manidardır. Burada şunu da ifade etmek gerekir ki Hız. Peygamber (sav) Hız. Ali (ks) için şöyle buyurmuşlardır: **أَنَا دَارُ الْحِكْمَةِ وَعَلَيْهَا بَابُهَا** “Ben hikmet eviyim, onun kapısı Ali'dir”⁵⁴⁰ Tebliğ ve irşad vazifesi çok önemli ve mutlaka yerine getirilmesi gerekmektedir. Bunu yapacak şahıslar da çok önemli ve hassas davranacak, Hız. Peygamber'e (as) varis olacaklardır. Temsilcisi de Hız. Ali (kv) olmuştur. Zira yine O'na (kv) Hız. Peygamber (sav) “Sen bendensin, ben de sendenim”⁵⁴¹ demiştir.

⁵³⁷ Ebu Dâvud, “Kitabu'l İlim”, Bâb: 9(3658); Tirmizi “Kitabu'l İlim”, Bâb: 3 (2649)

⁵³⁸ Buhari, “Kitabu'l İlim”, Bâb: 34; Tirmizi, “Kitabu'l İlim”, Bâb: 5 (2652)

⁵³⁹ Buhari, “Kitabu Fedailü's Sahâbe”, Bâb: 9 (3701); Ebu Dâvud, “Kitabu'l İlim”, Bâb: 10 (3660)

⁵⁴⁰ Tirmizi, “Kitabu'l Menakıb”, Bâb: 21 (3717)

⁵⁴¹ Buhari, “Kitabu Fedailü's Sahâbe”, Bâb: 9.

Hz. Peygamber (sav) bütün Ashâb'ına bilim ve fazilet yollarını irşad etmiş, onları birer öğretmen ve nasihatçi olarak yetiştirip çeşitli memleket ve kabilelere göndermiştir. Peygamberlik vazifesine başladığı gün çok az sayıda okuryazar bulunan Mekke, Medine ve Arap Yarımadası'nda bir irfan nesli yetiştirmiştir. Bize intikal eden bilim ve irfan adına ne varsa hep onların mirasıdır.

SONUÇ

Hız. Peygamber (sav) bütün insanlığın peygamberi olarak vazifelendirildiği için tebliğ ve irşadını kıyamete kadar yaşayacak insanları eğitmek üzere programlamıştır. Peygamberliğini icra etmeye başladığı zaman kendisine karşı çıkan o günün müşrikleri aslında önceden Hız. Peygamber'e (sav) değer veriyor ve O'nu seviyorlardı. Peki, ne değiştirdi de karşısında yer aldılar; bi'setten önce de O (as) bir peygamber gibi yaşıyordu. Onların karşı çıktığı İslam'ın eşitlik ilkesi idi. Haksızlıkların ortadan kalkacak olması, adaletin uygulanacak olması ve hak sahibinin hakkını alacak olması; kendi arzularına göre davranan, insanları köleleştiren sistemin hoşuna gitmemiştir. Hız. Peygamber (sav) sabrın en güzeliyle muamele ederek, tebliğinden vazgeçmeden tatlı ısrarıyla, sadakat ölçüleri içinde mesajını ilan edip, "Adanmışlık" anlayışı ile gayret ve azimle yoluna devam etmiştir. O'nun (sav) tebliğ ve irşatta içtenliği ve ihlâsı kitleleri etrafında toplamıştır.

O'nun (sav) kendine ait bir hesabı hiç olmamıştır. Vazifeli olduğunu ve görevini tamamladığı zaman bu dünyadan göçüp gideceğini biliyordu. Bütün gücünü insanlığın Allah'ı (cc) tanınması hak ve hakikatle tanışması adına değerlendirip, ömrünü davasına adanmıştı. Peygamberliğe başladığı gün ile vazifesini bitirdiğı gün arasında fark yoktu. Aynı ciddiyet ve samimiyetle devam etti.

Hayatın her karesinde bulunup insanların her sıkıntısına ortak olma hasletine sahipti. O'nun (sav) yanında çözümsüzlük yoktu, kendisine arz edilen bütün meseleleri çözüme kavuşturur, hakkın zayı olmaması kaydıyla herkesi memnun ederdi. Fertlerin hatalarından dolayı şahıslarına yönelerek onları rencide etmekten fevkalade kaçınır, insanlardan zuhur eden iyi olmayan işlere yönelerek onları ıslah yolunu tercih eder, topluluk içinde insanların yüzünü kızartmaz utandırmazdı.

Hız. Peygamber'in (sav) yaşayarak öğretim yöntemi rahatlıkla tespit ettiğimiz eğitiminin en belirgin özelliği: Samimiyet, fedakârlık, affetme, cömertlik ve diğerkâmlıktır. Temsil ettiğı İslam'ın bütün yönlerini samimiyetle yaşıyor, hatta kendisi en yüksek seviyede yaşamasına rağmen ümmetine güç yetirebilecekleri kadarını tavsiye ediyordu. Eğitimde en önde yer alıyor, insanlara bıkmaya ve usanmaya bilmeden anlatıyor ve gösteriyordu.

Bu çalışmamızda eğitim ve tebliğe dair her meseleyi ele almamız mümkün değildi. Takdim ettiğimiz bilgi, metot ve uygulamalarıyla Hz. Peygamber'in (sav) sünnetinde eğitim nasıl gerçekleşmiş, Asr-ı Saadet'in insanlığın en parlak devri olarak yaşanmasında nelerin rolü vardı ve bu hayatın hangi saiklerle şekillendiğini misallerle anlamaya çalıştık. Hayatı Müslümanlar için üsve-i hasene olan Peygamberimizin eğitimde takip ettiği yolu vahyin aydınlattığını müşahede ettik. "Beni Rabbim terbiye etti, ne de güzel terbiye etti." sözüyle bunu daha yakından anlayıp, "Ben bir öğretmen olarak gönderildim." ifadesiyle de O'nun (sav) bilgiye ne kadar önem verdiğine şahit olduk.

Bugünün problemlerinin çözümü adına niçin Asr-ı Saadet'e müracaat etmemiz gerektiğini o devrin iyi tetkik edilmesi ve anlaşılması ile anlamak mümkün olacaktır. İslam tarihi iyi tetkik edilip analiz ve sentezler yapılarak öğrenilirse bu günün problemlerine çözümler üretilmiş olacaktır. Sadece tarih nazarıyla bakmak, bilgi olarak değerlendirmek istifadeyi mümkün kılmayacaktır. Hz. Peygamber'in (sav) hayatından istifade edebilmek ancak O'nun (as) sünnetini iyi kavramakla gerçekleşir. İslam'ın intişarından önce insanların sahip olduğu sosyal yapı ile sonrası kıyas edildiğinde Hz. Peygamber'in (sav) tebliğ ve irşadının ne kadar büyük değişiklikler hâsıl ettiğini görebiliriz.

"Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik"⁵⁴² ilahi beyanının bizlere O'nun (as) sünnetine sarılmanın gerekliliğini açık olarak öğütlediğini müşahede ediyoruz. Eğer O (as) rahmet vesilesi ise O'nun (as) yolundan gitmek en akıllıca ve karlı davranış olacaktır. Zira insanlık O'nun (as) getirdiği hakikatlere intisap edince gerçeğe ulaşmış, dünyalarını da ahretlerini de aydınlatmışlardır. Madem hem dünya hem de ahiret saadetimiz O'nun (as) sünnetine uymaktan geçiyor ve Allah (cc) bizi sevmesini bizim O'na (as) uymamıza bağlamış, Allah'ın sevdiği bir kimse olmak için O'na (as) ittibâ etmek en karlı yoldur.

Günümüz insanlığına faydalı olması cihetiyle eğitimin Hz. Peygamber'in (sav) sünnetinde uygulamaları istatistiklerle değerlendirilip, günümüz ihtiyaçlarına uygun formatlarda eğitim ve öğretim teknolojilerine uyarlanabilir dokümanlar üretilebilir. Tatbik edilebilir (uygulamalı) programlar üretilebilir.

---

⁵⁴² Kur'an-ı Kerim, Enbiyâ 21/107

KAYNAKÇA

- Abbâdî, Ahmed, “ Peygamberlik Müessesesi ve İnsan”, *Peygamber Yolu*, Der. Ergün Çapan ve Selçuk Camcı, Işık Akademi Yayınları, İstanbul 2011, ss.29-44.
- Açikel, Yusuf, *Kur’an ve Hadisler Işığında Ehl-i Beyt*, Nobel Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2009.
- Ahmed b. hanbel, Ebu Abdullah eş-Şeybani, *Müsnedü Ahmed b. Hanbel*, Müessesetü Kurtuba Kahire ty.
- Akman, İpek, *Hoş Geldin Bebeğim*, Gül Yurdu Yayınları, İstanbul 2007.
- Akpınar, Ali, “Aile İlişkilerinde Hz. Peygamber’in Örneği”, *Diyanet Aylık Dergi*, DİB Yayınları, Ankara 2009, C. 45, S. 1, ss. 7-26.
- Algül, Hüseyin, “Emin”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, C. 11.
- Altuntaş, Halil, Muzaffer Şahin, *Kur’an-ı Kerim Meâli*, DİB Yayınları, 16. Baskı, Ankara 2009.
- Apak, Adem, “Ezvâc-ı Tâhirâtın Ümmü Habîbe”, *Diyanet Aylık Dergi*, DİB Yayınları, Ankara 2009, C. 45, S. 2, ss.121-130.
- Avcı, Sayit, “Peygamber Eşlerinin Faziletleri”, *Diyanet Aylık Dergi*, DİB Yayınları, Ankara 2009, C. 45, S. 2, ss. 21-48.
- Aydın, Muhammet Şevki, *Açık Toplumda Din Eğitimi*, Nobel Akademik Yayıncılık, 1.Baskı, Ankara 2011.
- Berki, Ali Himmet, Osman Keskiöğlü, *Hatemü'l-Enbiya Hz. Muhammed ve Hayatı*, DİB Yayınları Ankara 2006.
- Bilgin, Beyza, *İslam ve Çocuk*, DİB Yayınları, Ankara 2004.
- Bilgiz, Musa, “Kur’an’da Nübüvvet (Peygamberlik)”, *Diyanet İlmi Dergi*, Ankara 2013, C. 49, S. 1, ss. 23-46.
- Canan, İbrahim, *Aile Reisi ve Baba Olarak Hz. Peygamber*, Gül Yurdu Yayınları, İstanbul 2012.
- Canan, İbrahim, *Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye*, 3. Baskı, Işık Akademi Yayınları, İstanbul 2012.
- Canan, İbrahim, *Kütüb-ü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1988.
- Canan, İbrahim, *Peygamberimizin (sav) Okuma Yazma Seferberliği*, Yeni Akademi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2005.

- Çağatay, Neşet, *İslam Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, AÜİFY, 4. Baskı, Ankara 1982.
- Çağrııcı, Mustafa, “Cömertlik”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, C. 8, ss. 72-73.
- Çağrııcı, Mustafa, “Merhamet”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2004, C. 29, ss. 184-185.
- Çamdibi, Hasan Mahmut, *Şahsiyet Terbiyesi ve Din Eğitimi*, 4.Baskı, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2012.
- Çantay, Hasan Basri, *Kur'an-ı Hakim ve Meal-i Kerim*, Elif Ofset, On İkinci Baskı, İstanbul 1981.
- Davutoğlu, Ahmet, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, Sönmez Neşriyat, İstanbul 1979.
- Ebu gude, Abdulfettah, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Eğitim Metotları*, Çev. Enbiya Yıldırım, Yasin Yayınevi, İstanbul 2012.
- Eğri, Osman, “Kültürümüzde Ehl-i Beyt Sevgisi”, *Diyanet Aylık Dergi*, Ankara 2005, S. 171, ss. 5-9.
- Eğri, Osman, *Hak Muhammed Ali*, Ufuk Yayınları, İstanbul 2011.
- El-Beyhakî, Ebî Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali, *es-Sünenü'l Kübrâ*, Tahkîk: Muhammed Abdulkadir Attâ, Dâru'l Kütübü'l İlmîyye, 3. Baskı, Beyrut 2002.
- El-Buhari, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail, *Sahihu Buhari*, Matbaatus-Selefiyye, Kahire H.1400.
- El- Burhan, Alauddin Ali b. Hüsamiddin el-Muttakî el-Hindî Fevrî (v.H.975), *Kenzu'l Ummal fi süneni'l Akvâl ve'l Ef'âl*, Müessesetü el- Risâle, 5. Baskı, Beyrut M.1985 H.1405.
- En-Nesei, Abdur-rahman Ahmed ibn Şuayb ibn Ali, *Sünenü'-Nesei*, Mektebetü'l Meârif, Birinci Baskı, Riyad 1988.
- En-Nişâbü'rî, Ebu'l-Hüseyin Müslimu'bnu'l-Haccac el-Kuşeyri, *Sahih-i Müslim*, Çev. Mehmet Sofuoğlu İrfan Yayınevi, İstanbul 1970.
- En- Nişâbü'rî, Ebu'l Hüseyin Müslim ibnu'l Haccac el-Kuşeyri, *Sahihu Müslim*, Daru Taybe, Birinci Baskı, Riyad 2002.
- Erul, Bünyamin, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, DİB Yayınları, Ankara 2005.
- Es-Sicistani ebu davud, *Süleyman b. Eşas, Sünenü Ebu Davud*, Mektebetü'l Mearif, İkinci Baskı, Ürdün H.1417.
- Et-Tabaranî, El-Hafız Ebi'l Kasım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cem 'ül Kebîr*, Mektebetü İbn-i Teymiyye, İkinci Baskı, Kahire ty.

- Et-Tirmizi, Ebu İsa Muhammed ibn İsa b. Serve, *el-Camiu's Sahih Sünen-i Tirmizi*, İhyaü'turas el-Arabî, Beyrut ty.
- Et-Tirmizi, Ebu İsa Muhammed ibn İsa b. Serve, *Sünen-i Tirmizi*, Çev. Osman Zeki Mollamehmetoğlu, Yunus Emre Yayınları, İstanbul ty.
- Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, 21. Baskı, Ankara 2004.
- Gadban, Münir Muhammed, *Nebevi Hareket Metodu*, Terc. Tarık Akarsu, Nehir Yayınları, 7. Baskı, İstanbul ty.
- Gülen, M. Fethullah, *Kalbin Zümrüt Tepeleri*, Nil Yayınları, İstanbul 2009.
- Gülen, M. Fethullah, *Sonsuz Nur*, Nil Yayınları, İzmir 2012.
- Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, Çev. Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul 2012.
- Hatipoğlu, Haydar, *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*, Kahraman Yayınları, İstanbul 1982.
- Haylamaz, Reşit, *Gönül Tahtımızın Eşsiz Sultanı Efendimiz*, Işık Yayınları, İzmir 2006.
- İbn kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, Çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, İstanbul 1990.
- İbn Mâce, El-Hafız Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvini, *Sünen-i İbn-i Mâce*, (M. Fuâd Abdalnaki Tashihi) Dâru İhyâ, Kahire ty.
- İmam-ı gazali, *İhya-u Ulumi'd-din*, Çev. A. Mehmet Müftüoğlu, Pırlanta Yayınevi, İstanbul ty.
- İslam Ansiklopedisi*, "Ehlülbeyt", Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1977, C. 4. s. 207.
- Kahraman, Abdullah, "Kadın Fakihlerin Öncüsü: Hz. Aişe", *Diyanet Aylık Dergi*, DİB Yayınları, An-kara 2009, C. 45, S. 2, ss.73-90.
- Kandehlevî, M. Yusuf, *Hadislerle Müslümanlık*, Çev. Ahmet M. Büyükçınar, A. Ömer Tekin, Yaşar Erol, EVS Ansiklopedik Yayın, Dördüncü Baskı, İstanbul 1980.
- Karaman, Hayreddin, Mustafa Çağrıçı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, DİB Yayınları, Ankara 2006.
- Kasapoğlu, Abdurrahman, "Kur'an'a Göre Ailenin Din Eğitimi Görevi", *Diyanet İlmi Dergi*, Ankara 2008, C. 44, S. 2, ss. 7-26.
- Köksal, Mustafa Asım, *Hazreti Muhammed Aleyhisselam ve İslamiyet*, Işık Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2010.
- Kur'an-ı Kerim.

- Kurt, İhsan, “Eğitim ve Öğretimde Karakter Eğitiminin Yeri ve Önemi”, *T.C.M.E. B. Din Öğretimi Dergisi*, 1993, S. 40, ss. 60-70.
- Kutub, Seyyid, *Fızılal-il Kur’an*, Çev. Bekir Karlığa, M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, Hikmet Ya-yınları, İstanbul ty.
- Mevdûdî, Ebu’l A’lâ, *Tefhimu’l Kur’an*, Çev. Muhammed Han Kayanî, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş, İnsan Yayınları, İstanbul 1987.
- Meydan Larousse*, “Arap”, Sabah Gazetesi Yayınları, İstanbul 1992, C. 2, ss. 62-67.
- Nursi, Bediüzzaman Said, *Lemalar*, Envar Neşriyat, İstanbul 1979.
- Nursi, Bediüzzaman Said, *Mektubat*, Işık Yayınları, İzmir 1998.
- Nursi, Bediüzzaman Said, *Sözler*, Işık Yayınları İstanbul 2003.
- Önkal, Ahmet, *Rasûlüllah’ın İslâm’a Davet Metodu*, Kitap Dünyası Yayınları, Konya 2006.
- Öz, Mustafa, “Ehl-i Beyt”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, C.10, ss. 498-501.
- Özağşar, Mehmet Emin, “Toplumsal Dayanışma ve Kardeşlik”, *İslama Giriş*, DİB Yayınları, İkinci Baskı, Ankara 2007, ss. 374-387.
- Paçacı, İbrahim, “Azimet-Ruhsat” *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları, Ankara 2005, ss. 49, 561-562.
- Paçacı, İbrahim, “Müellefe-i Kulub”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları, Ankara 2005, ss. 487-488.
- Sabuncu, Ömer, “Hz. Peygamber’in İlk Hanımı Hz. Hatice’nin Hayatı ve Kişiliği”, *Diyanet Aylık Der-gi*, DİB Yayınları, Ankara 2009, C. 45, S. 2, ss. 49-72.
- Sancaklı, Saffet, “Hz. Peygamber’in Çocuklara Olan İlişkisinde Eğitim-Öğretim Açısından Ön Plana Çıkan Hususlar”, *Diyanet İlmi Dergi*, 2007, C. 43, S. 1, ss. 7-30.
- Sancaklı, Saffet, “Değişen ve Gelişen Toplumsal Hayatta Din Hizmetlerini Yürütenlerin Misyonu Nitelikleri” *Diyanet İlmi Dergi*, Ankara 2008, C. 44, S. 2, ss. 51-82.
- Sancaklı, Saffet, “Hadisler Bağlamında Hz. Peygamber’in Hz. Ali ile Olan İlişkilerinin Önemi ve Analizi”, *Hz. Ali Sempozyumu Bildirileri*, Edit. Rıza Savaş, Tibyan Yayıncılık, İzmir 2009, ss. 161-188.
- Sarıçık, Murat, *Ehl-i Beyt’i Sevmek*, Nesil Yayınları, İstanbul 2010.
- Sarıçam, İbrahim, “Hz. Muhammed (sav)’in Peygamber Olarak Gönderildiği Ortam”, *Diyanet İlmi Dergi*, Ankara 2003, Özel Sayı, ss.1-32.
- Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, DİB Yayınları, Ankara 2005.

- Savaş, Rıza, “Hz. Peygamber Devrinde İslam Ailesi”, *Diyanet Aylık Dergi*, DİB Yayınları, Ankara 2009, C. 45, S. 2, ss. 7-20.
- Sevinçgül, Ömer, *Özel Lûgat*, Zafer Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul 2006.
- Sinanoğlu, Mustafa, “İbadet”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, C. 19, ss. 252-255.
- Soysaldı, Mehmet, “Peygamber Efendimizin Evliliklerinin Sebep ve Hikmetleri”, *Diyanet Aylık Dergi*, DİB Yayınları, Ankara 2009, C. 45, S. 4, ss. 127-142.
- Şen, Ziya, “Hz. Ali’nin Kur’an’a Yaptığı Hizmetler”, *Hz. Ali Sempozyumu Bildirileri*, Edit. Rıza Savaş, Tibyan Yayıncılık, İzmir 2009, ss. 519-532.
- Şiblî, Mevlana, *Asr-ı Saadet*, Terc. Ömer Rıza Doğrul, Eser Neşriyat, İstanbul 1997.
- Tosun, *Cemal Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem Akademi, 4. Baskı, Ankara 2010.
- Türer, Osman, “Rahman İsminin Varlık ve İnsandaki Tecellisi: Şefkat ve Merhamet”, *Hz. Peygamber ve Merhamet Eğitimi*, DİB Yayınları, Ankara 2011, ss. 47-55.
- Uyar, Gülgün, *Ehl-i Beyt İslam Tarihinde Ali-Fatıma Evladı*, MÜİFVY, İstanbul 2008.
- Üzüm, İlyas, “Ehl-i Beyt Sevgisi”, *Peygamber Yolu*, Der. Ergün Çapan ve Selçuk Camcı, Işık Akademi Yayınları, İstanbul 2011, ss. 325-337.
- Yaman, Ahmet, “Ehl-i Beyt Hukuku”, *Diyanet Aylık Dergi*, Ankara 2005, S. 171, ss. 10-14.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur’an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul 1979.
- Yeğın, Abdullah, *Osmanlıca-Türkçe Yeni Lugat*, Hizmet Vakfı Yayınları, İstanbul 1980.
- Yıldız, Hakkı Dursun, İsmail Aka, Ali Alparıslan, Coşkun Alptekin, Cahit Baltacı, Emin Barın, Nadir Devlet, Mustafa Fayda, Reşat Genç, Yusuf Halaçoğlu, Mücteba İlgürel, Sehattin Kaya, Ziya Kazıcı, Kazım Yaşar Koparman, İsmet Miroğlu, Mim Kemal Öke, Rıfat Özsoy, Emin Saraç, Kerim Silivrili, Nermin Sinemoğlu, Zeki Sönmez, İlhan Şahin, Ramazan Şeşen, Muammer Ülker, Bahattin Yediyıldız, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul 1986.
- Yiğit, Metin, “Bir İbadet Biçimi Olarak Namazın Tarihçesi”, *Diyanet İlmi Dergi*, 2011, C. 47, S. 1, ss. 19-30.
- Zebîdî, Zeynü’-din Ahmed b. Ahmed b. Abdî’l-Latif, *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, Çev. Kamil Miras, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1981.
- Zebîdî, Zeynü’-din Ahmed b. Ahmed b. Abdî’l-Latif, *Sahih-i Buhâri Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, Çev. Ahmed Nâim, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1980.

